

78.

Aantekeningen, januari – februari 2021

Pieter Wisse

78.1

In **Die deutsche Diktatur** (Kiepenheuer & Witsch, 1969) wijdt Karl Dietrich Bracher (1922-2016) het slothoofdstuk aan de continuïteit van totalitaire machtaanspraak. Hoe valt verwerkelijking te vermijden?

Voraussetzung ist freilich, daß die Bemühungen um eine kritisch-rationale politische Bildung der Jungwähler verstärkt werden und die demokratischen Parteien entschiedener die Glaubwürdigkeit ihres demokratischen Anspruchs dokumentieren[. ...] Die eigentliche Gefahr liegt in einer Infektion der demokratischen Parteien, die im Versuch, in Idealkonkurrenz zu[m lärmenden Neo-Nationalismus] zu treten, erst recht das politische Bewußtsein weiterer Bevölkerungsschichten aufnahmefähig machen für die Parolen des Rechtsradikalismus.[p. 529]

Bracher schetst o.a.

den sozialen und beruflichen Charakter der Propagandisten [des Rechtsradikalismus p. 529]

van zo'n honderd jaar geleden. Daarin lijkt weinig veranderd. Zoals hij in het openingshoofdstuk verklaart,

kamen [sie] vorwiegend aus städtischem Milieu, waren meist den christlichen Kirchen entfremdet und gehörten zu der wachsenden Schicht der kleinbürgerlichen Halbgebildeten. [...] Soziale und berufliche Frustration sowie Antiintellektualismus waren die Wurzeln ihres Wirkens und ihre Wirkung.[p. 41]

Dus,

[k]onkrete Details der »Reform« oder gar eine wirkliche Gesellschafts- und Staatstheorie sucht man vergebens. Klar waren nur die Antipositionen und die Ressentiments, die sie stützten.[p. 58]

Daarom volstaat opleiding van burgers tot kiezers met onderscheidend vermogen niet. Want er moet, uiteraard, daadwerkelijk iets worden gedaan aan terechte bezwaren. Burgers die functies bekleden in de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende machten moeten zich dienovereenkomstig extra inspannen vóór evenwichtige verhoudingen tussen alle burgers in maatschappelijk verkeer. En dat is méér dan antitotalitair.

De kans moet klein zijn dat een burger vertegenwoordiging van zijn haar/zijn belang bij evenwichtige(r) verkeers- annex omgangsverhoudingen abusievelijk zoekt bij wie dergelijke verhoudingen juist wil afschaffen. Waar moet z/hij op – kunnen – letten? Van welk zgn politiek programma kan een burger niets verwachten, integendeel?

Es war und blieb zutiefst eklektisch und opportunistisch. Verschiedenartigste, ja, gegensätzliche Positionen waren ohne Rücksicht auf den historisch-politischen Zusammenhang herausgegriffen und künstlich mit einander verbunden. Ihre gefühlsmäßige Anziehungskraft war das erste Kriterium, hinter dem Konsistenz und Logik zurücktraten.[p. 58]

Voor alvast een indruk van de helaas onverminderde actualiteit van Brachers werk als analyse van en waarschuwing tegen totalitarisme verwijs ik naar Wikipedia, zie [Karl Dietrich Bracher](#) (zelf geraadpleegd op 4 januari 2021).

78.2

In het – verslag van het – vraaggesprek van Melle Garschagen met Richard A. McKay in **NRC Handelsblad** (2 januari 2021, pp. 16-17) vertelt McKay waar de aanduiding “patiënt Nul” vandaan komt. Het was een onderzoek naar verloop van besmettingen. Deelnemers waren geanonimiseerd. Daarom ‘heette’ één van hen, zoals ik hier vertaald heb, meneer Onbekend, kortweg O. Die (hoofd)letter werd vervolgens verward met het cijfer nul. En laat nu net die ene deelnemer aannemelijk zijn als verspreider van nogal wat verdere besmettingen. Van een bron werd het, hij dus, de bron. Hmm, is dat een letter of een cijfer? Voilà, patiënt Nul. Of dat verhaal klopt? Hoe dan ook ben ik het eens met de ethische bezwaren die McKay maakt:

[Zo’n] term [is] meestal een manier om schuldigen aan te wijzen [door] het lukraak, achteloos en onterecht bestempelen van mensen. [...] Eén ziektegeval uitvergroten is onjuist en schadelijk.

Dat neemt m.i. niet weg, dat het belangrijk kan zijn om het verloop van ‘iets’ na te gaan. De vraag is echter of van wat herkenbare verschijnselen gewoorden zijn, wel één oorsprong in plaats en tijd bestaat. In die zin is nul als symbool reuze praktisch, mits we ervan afzien om er hetzelfde verschijnsel mee te bedoelen.

Dankzij nul kunnen we – pas – verband herkennen tussen de relevante verschijnselen. In elk geval heb ik daarvoor – het begrip van – de nul-identiteit van een ob- of subject bedacht.

Ofwel, we doen vooral alsof iemand de allereerste geweest is met dat verschijnsel. Maar hoe vermijden we stigmatisering van wie er als persoon mee geassocieerd resp. door geïdentificeerd raakt? De anonimiteit moet immers voor zicht op daadwerkelijk verband worden verbroken.

Dan zou vertrouwelijkheid een grens kunnen bieden, maar wat concreet als gevolgen worden voorgesteld laten zich gauw herleiden tot netzo concrete oorza(a)k(en).

78.3

Zoals blijkt uit het tiende hoofdstuk in [Semiosis & Sign Exchange](#), had ik zo’n twintig jaar geleden nogal wat kritiek op de taalopvatting van John Searle in diens boek **Speech Acts** (1969).

Onlangs las ik zijn boek **Making the Social World: The Structure of Human Civilization** (Oxford University Press, herdruk 2011, oorspronkelijk 2010). Daarin klinkt die m.i. onpraktische taalopvatting ongewijzigd dóór. Toegegeven, ik vind het niet allemaal onzin wat Searle schrijft. Maar over zoveel verschil ik zelfs principieel met hem van mening en meen daardoor allerlei tegenstrijdigheden in zijn redeneringen te herkennen, dat ik uitgebreid commentaar hier niet mijn moeite vind lonen. Zie elders voor mijn veronderstellingen enzovoort.

Vooruit, Searle oppert dat

all of human institutional reality, and in that sense nearly all of human civilization, is created in its initial existence and maintained by a single, logico-linguistic operation.[p. 201]

Wat mij betreft, ja en nee. Naar mijn idee, ja, omdat taal altijd en overal een middel voor hetzelfde doel is. Volgens mij dient taal(gebruik) afstemming van gedragingen, vanaf één en hetzelfde subject 'met' zichzelf van moment tot moment (intrasubjectief) tot en met tussen verschillende subjecten (intersubjectief).

Samengevat, elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid.

Opzettelijk schrijf ik subject, en dus niet mens. Wie een huisdier 'heeft,' weet dat ook en vooral 'zijn' dier haar/hem tekens geeft om daarmee hun onderlinge omgang (lees dus ook: verkeer) te structureren. Voor een type van verkeerssituatie gelden over en weer hoedanigheden; voor elk betrokken subject telt een bijbehorende rol (lees ook: status). Zo'n situatietype is dan wat er institutioneel aan is. Searle's bewering is daarom zowel niets nieuws als nog te beperkt

that human society is largely constituted by distinctive institutional structures that create and distribute deontic power relationships by assigning status functions, and with those status functions differing social roles, in the society.[p. 200]

Wat 'we' volgens situaties en 'onze' respectievelijke (verkeers)hoedanigheden vestigen zijn verwachtingen over elkaars – verschillende! – gedragingen. Dat vergt afspraken. En afspraken vergen tekens.

En het leren van aldus gemaakte afspraken vergt tekens.

En tijdens ons verkeer in een – tot op zekere hoogte al dan niet geïnstitutionaliseerde – situatie nemen wij elkaars feitelijke gedragingen waar: tekens. Daarbij dienen allerlei van onze gedragingen opzettelijk als tekens, dwz als – verdere verduidelijking van – verzoeken door de één in een bepaalde situationele hoedanigheid tot inschikkelijkheid door de ander in haar/zijn situationele hoedanigheid, enzovoort.

Nee, naar mijn idee, want nogal tautologisch stelt Searle dat "assigning status functions" gebeurt per, de hoofdletters zijn ook van hem,

Status Function Declaration.[p. 201]

Volgens Searle zijn

Declarations [what] we use to make something the case by declaring it to be the case[. p. 16]

Dat vind ik dus simplistisch. Het ene subject kan wel willen, dat een ander subject een toestand aanvaardt zoals de één die opvat, maar domweg de verklaring dat-iets-zo-is volstaat daarvoor niet. Zelfs nooit, want zekerheid over de opvatting van de ander kan de één niet hebben. Ofwel, het blijft van de één bij een ... verzoek tot inschikkelijkheid. Hoe de ander erop reageert, is nota bene óók een verzoek tot inschikkelijkheid. Zo van, neem a.j.b. van mij aan dat ik mij ernaar ga gedragen. Of, vergeet het maar! Vaak doet de ander overigens als of z/hij zich ernaar voegt, maar trekt zich feitelijk van het verzoek door de één weinig tot niets aan. Die institutionele minachting blijkt in elk geval op Searle van toepassing. In Wikipedia is [een lemma](#) (geraadpleegd op 4 januari 2021) aan hem gewijd dat melding maakt van "having violated the university's sexual harassment policies" met als gevolg dat hij "was stripped of his emeritus status at the University of California, Berkeley." Tja, dat helpt niet om hem serieus te nemen. Volgens Searle,

there are five and only five possible types of illocutionary speech acts[. p. 16]

Ervan afgezien dat, zoals hij ze bedoelt, elk exemplaar van taalgebruik als illocutionair geldt, ben ik het dus oneens met die veronderstelling. Ik herhaal dat ik

slechts één type aanneem: elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Behalve wat Searle “Declarations” noemt, zijn daartoe – dus – tevens herleidbaar

Assertives (which we use to tell how things are, for example, statements and assertions), Directives (which we use to tell people to do things, for example, orders and commands), Comissives (which we use to commit ourselves to doing things, for example, promises and vows, [and] Expressives (which we use to express our feelings our feelings and attitudes, for example, apologies and thanks)[. p. 16]

Voor het instellen van verwachtingspatronen voor onderling af te stemmen feitelijke gedragingen door situationele verkeersdeelnemers gooit Searle het dus op “Declarations” als m.i. nodeloze en daardoor averechts uitpakkende verbijzondering. De zorg om inschikkelijkheid met verwachtingspatronen, klopt, maar let op dat Searle “subject” in combinatie met “matter” bedoelt met de betekenis van onderwerp, thematiek e.d.,

is not restricted in subject matter and can be applied over and over in a recursive fashion, is often applied to the outcomes of earlier applications and with various and interlocking subject matters[. p. 201]

Dergelijke voorwaardelijkheid heb ik wat nader toegelicht in [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#).

Searle gaat er ten onrechte prat op als

basic requirement [...] at every point [having] tr[ied] to consider the biological basis of what we are discussing.[p. 192]

Maar nog steeds beperkt hij taal tot wat mensen gebruiken en als zgn volzinnen met zoiets als propositionele kern tot elkaar richten. Hijzelf bekent met zoveel woorden dat ‘we’ er niets mee opschieten:

What implications, if any, does [my] account have for actual research in the social sciences? I guess the short answer is that I don’t really know.[p. 200]

Nee, ik weet het evenmin, laat staan dat ik er enig praktisch nut in zie. Integendeel, Searle’s taalopvatting leidt maar àf.

78.4

Klopt, van die roestende Fiat. Mijn vader kocht het topmodel, de 2300, herkenbaar aan dubbele koplampen, en die kreeg allereerst een grondige tectylbehandeling. Dat hielp wel iets, maar hij was niettemin vrij snel aan de volgende toe. Daarna heeft hij maar een Mercedes aangeschaft.

78.5

Veelzeggender dan wie iemand aanvalt, kan zijn wie z/hij niet aanvalt. Slechts op die manier laat zich m.i. het gedrag van de VS-president consequent verklaren. Komt zijn gedrag louter voort uit pure zelfbewondering? Of trekt er iemand anders aan de touwtjes om hem als marionet alsmaar averechtser, allang óók voor hem zelf, te bewegen? Als daarover geen speelfilm komt, zou het me verbazen.

Als – verdere – reactie op je geopolitieke analyse merk ik op dat zgn democratische staten zoiets als een omslagpunt gepasseerd lijken. Politieke partijen beloven kiezers verbetering van levensomstandigheden. De periode dat (lees ook: de omstandigheden waaronder) gekozen vertegenwoordigers dat getalsmatig voor de meerderheid van burgers enigszins ‘waar’ kunnen maken, is echter vergaand voorbij. Inmiddels voorbij dat punt is de tragiek dat hoe ònrealistischer de verbeteringsbelofte luidt, des te groter de feitelijke verslechtering uitpakt indien zulke

belovers aan de (uitvoerings)macht raken. Van weersomstuit willen ze alsmaar krampachtiger hun machtsposities handhaven. Dat jaagt valse verkiezingsbeloften aan, enzovoort.

Omkering van realiteitszin draait aldus om besef van desillusie. Wie durft? In hoopvolle tegenspraak met wat ik hierboven stelde, heb ik de indruk dat de Democratische Partij in de VS de 'afgelopen' Republikeinse Partij-absurditeiten daarvoor benut. Zo ja, dan is er een geluk-bij-een-ongeluk aan de orde. Doet Verelendung reeds haar 'werk'? :-) Ik ben dus nog niet zover dat ik jouw mening deel "dat de nieuwe president ook geen idee heeft, of misschien bang is om die ideeën kenbaar te maken."

Als optimist vind ik het hoe dan ook de vraag, hoe 'we' wederom aan de andere kant van dat omslagpunt kunnen komen. Ik geloof niet dat het vanuit een democratisch verleden op ondemocratische manier kan lukken. Maar terwijl het mij evident lijkt dat met voorrang moet veranderen wat 'we' onder democratie verstaan, heb ik slechts een vaag idee over de kant die 'we' ermee op kunnen resp. moeten. Zie daarvoor o.a. [Infrastructuurkunde](#).

78.6

Ter aanvulling meen ik dat wij het hebben over, ruim opgevat, emancipatie. De leden van de tot dusver bevoorrechte groep willen er vooral zelf op vooruit gaan.

Weliswaar krijgen de leden van de achtergestelde groep méér rechten enzovoort, maar doorgaans de eliteleden nog meer.

Maar als de eliteleden niets inleveren, vaak dus integendeel, rara, waarmee wordt zgn emancipatie gerealiseerd?

Met ook het volgende begrip ruim opgevat, dat vergt kolonisatie. Jij geeft dat al duidelijk aan. Ik versta er tevens de inschakeling van – immers 'goedkope' – slaven en gastarbeiders onder. Voorts o.a. het verbruik van grondstoffen.

Wat is het verband met emancipatie? Wat groepen van mensen betreft, raakt door een koloniale verhouding het relevante aantal uitgebreid van – grofweg – twee naar drie. Van de oorspronkelijke twee groepen wordt de 'onderste' verheven tot de middenstand. De achtergestelde status is overgedragen aan de leden van de gekoloniseerde groep. Tja, zij menen terecht óók voor emancipatie in aanmerking te komen.

Wat valt er na verloop van tijd nog te koloniseren? Voilà, omslagpunt.

Tussendoor merk ik op dat er op die manier, in tegenstelling tot wat – ik begrijp dat – Karl Marx hoopte, nooit een eind aan klassenstrijd komt.

En waarom zouden de leden van een gekoloniseerde groep trouwens genoeg nemen om achter- c.q. onderaan aan te sluiten? Zo schets jij m.i. de langere-termijn strategie van China. Wie er – opnieuw? – machtig genoeg voor is geworden, gaat, in welertermen, er op en er over.

Maar met louter wisseling van posities verandert er nog steeds niets aan kolonialisme. 'We' moeten kennelijk naar zoiets als een post-emancipatoire democratie. Kenmerkend acht ik, nota bene, niet dat verschillen opgeheven, maar juist dat ze over en weer kritisch-opbouwend bevorderd en erkend zijn. Klopt, subjectief situationisme.

Jij en ik gaan dat niet beleven.

78.7

En toen moest de zitting van de VS-volksvertegenwoordigers op 6 januari nog beginnen.

Iedereen heeft wel zo'n mening over iemand anders. Zo van, waaróm doet z/hij dat toch, terwijl zulk gedrag vooral voor haar-/hemzèlf vroeg of laat geheid averechts uitpakt? Zie z/hij dat ècht niet?!

Naar mijn indruk is stelselmatig aan zijn stortvloed van tekens, dat de vooralsnog zittende VS-president ermee oproept tot wanorde; dat kan hem terecht verweten worden. Dat gebeurt dus voorspelbaar alsmaar sterker volgens het motto 'de koning is dood, leve de koning.'

Eigenwijs als ik dus ook ben, :-) vond ik het meteen al onwaarschijnlijk, maar ja, ik ben geen psychiater, dat hij zgn geestelijk zó gestoord is dat hij die 'tekens' allemaal zèlf bedenkt. Nota bene, m.i. geldt èlk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance; zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#)).

Of zijn pathologie is weliswaar iets minder extreem, maar ernstig genoeg dat hij ooit chantabel geraakt is. Dus wie weet, over inschikkelijkheid gesproken, geven andere mensen hem 'zijn' tekens in. Vanuit een kamertje in Moskou? Wodka op tafel, welke ontwrichtende boodschap zullen we hem nu eens laten twitteren? Bevorderend voor ons stelsel, uiteraard; daar wordt dan stellig wat afgelachen. Zo ja, zou 'meneer de president' – inmiddels? – beseffen tevens zichzelf ermee alsmaar grotere problemen te bezorgen, maar dat niet kùnnen doorbreken. Is dàt het, die groeiende paniek, wat wij meemaken? Is dit het spartelstadium? Laten 'ze' hem vallen, zodra hij niet meer nuttig is? Kan hij er nog voor asiel terecht?

Is het schaamte erover wellicht zó voor de gek te worden gehouden, dat een dergelijke verklaring nergens geopperd is? Tzt een speelfilm, dan maar?

Hoe zit dat trouwens met de beveiliging van het VS-congresgebouw? Ervan afgezien dat zulke gebouwen naar mijn idee openbaar – behoren te – zijn, dwz vrijelijk(er) toegankelijker met tijdens verblijf uiteraard eerbied voor aldaar geldende orde, hoe gepland liep het – niet – uit de hand? Als televisiekijker kreeg ik – ook – de indruk dat zgn evacuatie van afgevaardigden en senatoren overdreven vlot gebeurde.

Hmm, al gauw lijkt alles een complot. Probeert de Republikeinse Partij haar geloofwaardigheid nog vlak vóór de installatie van een president van de andere partij te herstellen? Is er daarvoor een aanleiding gevormd? Beter laat dan nooit? Daar trappen genoeg mensen stellig óók weer in.

Enzovoort.

78.8

Ik ontving geen afmeldbericht van je. :-)

Met haar opiniebijdrage **Stuur de marktwerking naar huis, niet het kabinet** (in: **NRC Handelsblad**, 5 januari 2021, p. 18) vestigt Evelien Tonkens m.i. terecht aandacht op valse verwachtingen. Indien een zgn markt principieel een illusie is, laat werking ervan zich met toelagen niet – alsnog – ordenen, integendeel. "Maar gelukkig, het einde nadert," stelt Menno Tamminga verderop in zijn column **Het is de schuld van 't neoliberalisme, toch?** (in: **NRC Handelsblad**, katern **Economie**, 5 januari 2021, p. 2). Hij lijkt er echter niet zozeer minder marktwerking onder te verstaan, maar wèl meer toezicht. Dat is volgens Tonkens dus, mee eens, dweilen met de kraan open.

Correcties terùg naar – wat ik noem – (im)materiële infrastructuur laten hoe dan ook

onverlet, dat meervoud van bestanddelen kenmerkend is – geworden – voor het inkomen van vrijwel àlle burgers. Daarom moet er structureel in voorzien zijn volgens het motto: Infrastructuur is standaard.

[Zie ook [aantekening 77.98](#).]

78.9

In **NRC Handelsblad** is van medewerkers Harm van den Berg en Tjessie Riemersma het artikel **Megaproject moet weer te beheersen zijn** (in: **katern Economie**, 5 januari 2021, pp. 6-7) verschenen. De auteurs beperken zich tot enkele infrastructurele bouwwerken met Rijkswaterstaat als opdrachtgever. Desalniettemin biedt hun artikel m.i. aanknopingspunten voor discussie over en zo door voor aanbevelingen e.d. voor beheersbaarheid van wat tegenwoordig digitaliseringsprojecten heten.

1. De titel wijst meteen al op een verschil dat vaak gemaakt kan, en dan ook moet, worden tussen dergelijke, zeg maar, fysieke bouwprojecten en digitaliseringsprojecten. Om allerlei redenen vergt digitalisering doorgaans géén “megaproject.” Dat maakt verandering(en) meteen véél beheersbaarder, nietwaar? Tegenwoordig betreft digitalisering meestal verruiming van bereik (jargon: domein). Er zijn reeds meerdere digitale informatiesystemen in gebruik. Die zijn ooit apart van elkaar ingericht met kleinschalig bereik per zgn toepassing van dien. Mede door – gebruik van – die losstaande toepassingen is besef gekomen van behoefte aan informatie die eruit samengesteld is. Die overkoepelende behoefte leidt vrijwel alom nog tot het drastische besluit voor een geheel nieuw informatiesysteem dat in één moeite door alle løsse toepassingen bedoelt te vervangen. Ja, dàt is dan een “megaproject.” Maar zo radicaal hoeft verandering helemaal niet te zijn. Dat is nog afgezien ervan dat het aldus ruimer bemeten informatiesysteem op zijn beurt spoedig genoeg vrijwel zeker als te ... apart ervaren gaat worden, omdat er voor noodzakelijkerwijs alweer ruimere overwegingen nog informatie in ontbreekt, enzovoort.

In eerste aanleg is vervanging helemaal niet nodig. Door toevoeging van een zgn informatierotonde kunnen ‘oorspronkelijke’ toepassingen vooralsnog òngewijzigd blijven. Via gemeenschappelijke informatie-elementen – tja, als die er niet zijn, is die behoefte aan extra samenhang onwerkelijk – laat informatie uit op-de-rotonde-aangesloten toepassingsverzameling zich selectief raadplegen en tot overkoepelende rapportages samenvoegen. Een informatierotonde is een dus opzettelijk minimalistische toevoeging. Het betreft voorts een ... miniproject, omdat, nogmaals, de aparte toepassingen ‘gewoon’ verder gebruikt worden; daardoor bestaat er geen ènkel risico mbt operationele continuïteit.

Over onderscheid tussen ontwerp en uitvoering ga ik verderop dóór. Hier herhaal ik, dat er met een ontwerp volgens een informatierotonde weinig uitvoering nodig is voor een meteen ‘betrekkelijk’ grote bijdrage aan samenhang. Nota bene beperkt tot ontwerp(en) kunnen echter alvast tevens de verschillende betekenissenbereiken van de voor – èxtra – samenhang relevante toepassingen in één, aldus overkoepelend betekenissenmodel worden opgenomen. Aangezien op die alweer ruimere schaal stellig betekenissenvariëteit heerst – wat, zij het impliciet, ooit vaak mede aanleiding was om slechts aparte toepassingen te realiseren – volstaan tot dusver gangbare modelleermethoden daarvoor niet. Geschikt voor ordening van betekenisverschillen-in-samenhang is [Metapatroon](#). Ik merk op dat daarmee een grenzeloos bereik van

betekenissen valt ordenen. Over beheersbaarheid gesproken, daardoor is 'groei' mogelijk tot nòg weer ruimer bereik, enzovoort. Enfin, zo'n overzichtsmiddel biedt inzicht in verschillen tussen resp. overlappings van de aparte toepassingsverzamelingen met informatie. Desgewenst kunnen ze stuk voor stuk (!) worden gestroomlijnd, allemaal miniprojectjes, dus.

Het is dan nog maar de vraag, of wat er overblijft nog vervanging behoeft. Zo ja, dan is ook dat een verhoudingsgewijs klein project. Stellig nog belangrijker is het, dat inmiddels precies bekend is wàt ook die verandering vergt. Kortom, er zijn niet of nauwelijks risico's aan verbonden.

2. Volgens Van den Berg en Riemersma

[hebben b]ouwbedrijven [...] geen zin meer in grote projecten.

Dat komt, zo citeren zij een aannemer, omdat

de risico's [...] vooral bij de aannemers neergelegd, maar de opbrengsten [...] niet meegegroei[d] [zijn].

Wat mij betreft kunnen "aannemers" dat ook zichzelf verwijten. Van den Berg en Riemersma vatten de oorzaak samen:

Zo'n dertig jaar geleden is Rijkswaterstaat [...] begonnen zijn werkwijze te veranderen. [...] Tot die jaren negentig heeft Rijkswaterstaat duidelijk onderscheid gemaakt tussen de ontwerp- en uitvoeringsfase. [...] Daar komt verandering in met de 'geïntegreerde' werkvorm. Ontwerp, uitvoering en soms zelfs onderhoud liggen daarin bij één partij.

Als partijen meldden zich aannemers. Vriendelijk uitgedrukt vermoed ik dat zij te lichtzinnig over ontwerp(en) dachten, en dat blijkbaar nog steeds doen. Zeg ook maar dat zij te gretig waren om inderdaad omvangrijkere opdrachten te krijgen. Het heet nu, dat aannemers

steeds meer verantwoordelijkheden gekregen, maar [dat] ook de risico's zich opgestapeld [hebben].

Mijn idee is dat een aanneembedrijf nu eenmaal géén optimaal deskundige ontwerpers in dienst kàn hebben. En zonder deugdelijk ontwerp ontstaan (!) risico's. Zachtjes gezegd,

[e]en direct succes is de geïntegreerde aanpak niet.

Nee, voor wie verstand heeft van de verhouding (!) tussen ontwerp en uitvoering is dat geen verrassing. Wie simplistisch over marktwerking denkt, kweekt risico's ipv ze beter te beheersen of zelfs te verminderen. Averechtse druk oefent de opdrachtgever uit

door al vroeg een prijs op een project te [willen] plakken. {maar z}ulke zekerheid, vaak nodig om de politiek mee te krijgen, is [...] meestal schijn.

Het is tragikomisch om thans over

experimenten [te spreken] met het 'tweefasenmodel', [... w]aar [...] pas een prijs [wordt] afgesproken nadat het ontwerp is bepaald.

Is dat niet de allang beproefde aanpak?! Zucht,

volgens een woordvoerder van R[ijks]W[ater]S[taat] [... moet d]ie aanpak [...] leiden tot een betere verdeling en beheersing van risico's in grote en complexe projecten.

Voor digitaliseringsprojecten is er een zwaarwegende reden om zelfs extra belang aan ontwerp(en) toe te kennen. Het betreft de kostenverhouding.

De ontwerpkosten van, bijvoorbeeld, een tunnel zijn uiterst gering in verhouding tot de daadwerkelijke aanleg (lees ook: uitvoering) ervan. Althans, met een deskundig opgesteld ontwerp. Zonder zo'n ontwerp ontspoot die verhouding zelfs. Want wat voor ontwerp moet doorgaan, kost vrijwel niets en daardoor lopen de uitvoeringskosten de pan uit.

De 'aanleg' van een informatieverzameling plus beheer- en verwerkingsprogrammatuur vergt ter voorbereiding verhoudingsgewijs méér ontwerpinspanningen. Ofwel, zonder ontwerp ontspoot uitvoering nog sterker. Dat beseffen programmatuurbedrijven in zoverre, dat zij het op ontsporing laten aankomen en daarom opdrachtgevers bewegen tot zelfs bij voorkeur opdrachten à la "geïntegreerde aanpak," maar de daardoor aangejaagde risico's geheid voor rekening van opdrachtgevers laten blijven komen. Aldus méér werk, méér omzet. De kostenverdeling is géén criterium om de verhouding tussen ontwerp en uitvoering te bepalen. Voor een project bepaalt het ontwerp de uitvoering. Als er voor fysieke bouwwerken alle reden bestaat om die (werk)verhouding zo te volgen, dan geldt die voor digitaliseringsprojecten zo mogelijk nog sterker. En dat kunnen resp. moeten 'onder ontwerp' dus meestal, zie ad 1, allemaal betrekkelijk kleine projecten zijn. Daarvoor is zgn lenige aanpak (Engels: agile) géén uitzondering, maar allang regel.

3. Voor herstel van kritisch-opbouwende verhouding tussen ontwerp- en uitvoeringsbijdragen heeft Rijkswaterstaat als

agentschap [...] meer inhoudelijke deskundigheid nodig.

Digitale infrastructuur is véél later dan de zgn fysieke aan de orde geraakt. Veel opdrachtgevende overheidsorganisaties zijn daarvoor meteen aan het begin het averechtse spoor van "geïntegreerde aanpak" ingeslagen. Zo hebben zij zichzelf opgezaald met uitvoeringsgerichte digitaliseringsafdelingen waarvan de vele medewerkers als het ware ontwerpeloos weinig tot niets kunnen bijdragen aan bruikbare digitaliseringsvoorzieningen. Zie hierboven ad 1 en ad 2 voor suggesties voor structurele koerswijziging.

noot: Voor voorafgaande tekst in mijn reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving, zie [aantekening 77.106](#).

78.10

Tijdens wat hier inmiddels de avond van de zesde januari was, ben ik het CNN-verslag van de gebeurtenissen blijven volgen. Ik probeerde te duiden 'waar ik naar keek.' Het kwam op mij zeker aanvankelijk nogal gemoedelijk over. Het leek alsof er zoiets als de spreekwoordelijke rode loper was uitgelegd voor de 'bezoekers.' Ongerijmd daarmee vond ik, dat de zitting van zowel Huis van Afgevaardigden als Senaat vrijwel meteen gestaakt en de leden van beide 'kamers' netzo prompt in, eh, veiligheid gebracht werden. Hoezo paniek? Dáárvor had de Capitol Police blijkbaar wél de nodige menskracht beschikbaar.

Die wat losse gebouwbeveiliging bleek bijna iedereen vrijwel meteen opgevallen. Ik sluit niet uit, dat de aanvoerder van de Republikeinse Senaatsfractie als een judoka de worp die de VS-president aanzette, benut heeft om hem definitief te vloeren. Lees: om eigen toekomst onder gewijzigde – politieke – omstandigheden veilig te stellen. Het idee dat die aanvoerder zo'n plan heeft kunnen hebben, kwam mij de

volgende dag alweer redelijker voor. Uit verdere verslaggeving meende ik te begrijpen, dat hij – mede? – aanstuurt wat de Capitol Police al dan niet doet. En wat later op die dag hoorde ik aangekondigd dat de eerste minister die nav deze gebeurtenissen het kabinet verlaten had ... de echtgenote van die aanvoerder is. Voorkennis? :-)

Aanvoerders van de resp. Democratische fracties eisen maatregelen tegen de – ambtelijke – leiding van de Capitol Police. Hebben zij nog niet door, vooropgezet plan of niet, dat die politie de afgang van de president hielp bespoedigen?

Of is het allemaal toeval, onbenul enzovoort? Ik blijf er bij dat er een spannende speelfilm in zit.

Intussen zijn er dodelijke slachtoffers gevallen.

Maar wat is het nu helemaal vergeleken met een pandemie?

Nee, “vreemd” is het niet dat de “bevoorrechten” zich niet tonen. Zij kunnen immers het eenvoudigst mensen ‘onderaan’ de middenklasse mobiliseren om emancipatie van leden van een nòg weer onderliggende groep te belemmeren. Langs die scheidslijn worden voorbij het omslagpunt winst en verlies door emancipatie inderdaad het onmiddellijkst ervaren.

Volgens welke complottheorie dan ook geldt overigens dat de “bevoorrechten” zich juist nadrukkelijk hebben laten zien, maar niet zoals je verwacht. Daardoor lijken ze onzichtbaar.

De vraag die ik hierboven opwerp, is of de bedrieger op zijn beurt bedrogen is. De manipulator op zijn beurt gemanipuleerd. Dat gebeurde m.i. al jaren, maar wellicht heeft een volgende manipulator zich gemeld om o.a. daaraan een einde aan te maken. Tja, op de valreep, maar in politiek opzicht wil dat helaas nog weleens ‘mooi’ op tijd zijn.

Het lijkt me dat de president heel praktisch nogal wat last krijgt van de verdediging die verdachte, vooruit, relschoppers stellig zullen aanvoeren.

Edelachtbare, ik gaf gehoor aan het verzoek van onze president. Als ik daaraan géén gehoor geef, aan wie dan wel? Ik probeer een gezagsgetrouwe burger te zijn. Pleit de rechter de dan inmiddels ex-president enigszins vrij door te stellen dat de aangeklaagde zèlf de wet dient te kennen? Of neemt de rechter het de ex-president èxtra kwalijk dat hij de gebrekkige weteskennis van mensen ‘onderaan’ de middenklasse misbruikt heeft?

Het helpt niet, zachtjes uitgedrukt, indien de president de wet niet kent of zichzelf er boven vindt staan. De persoon die de afgelopen jaren het ambt van president van de VS vervuld heeft, zal daarom wel ontoerekeningsvatbaar worden verklaard. Er moet voor de heersende elite véél de doofpot in. Wij gaan de meeste onthullingen niet meer meemaken.

Gelukkig zijn de mensen van een klein land (zolang ze niet door grote landen in conflicten meegezogen raken).

78.11

Als we het toch over die krant hebben, :-) en over X, nav een ander artikel in dezelfde editie schreef ik hem algemeen bedoeld een emailbericht over m.i. relevante overeenkomst resp. onderscheid tussen fysieke-bouwprojecten en – tegenwoordige – digitaliseringsprojecten. Er valt inderdaad veel meer over te zeggen, maar ik heb mij korthedshalve beperkt tot wat ik als hoofdpunten beschouw.

Mocht het ertoe komen dat “we samen de methode beproeven,” dan geldt die

analyse plus aanbeveling voor aanpak wat mij betreft tevens voor dät, eh, experiment. Daarom stuur ik je/jullie hierbij graag afschrift van mijn bericht aan X, zie [aantekening 78.9].

78.12

Aarzel ajb niet hoe dan ook kritische vragen te stellen en opbouwende opmerkingen te plaatsen. Ik kijk ernaar uit. En je kunt op reactie rekenen.

78.13

Ik heb niet de illusie dat ik ook maar iets kan veranderen aan pandemie-gerelateerde omstandigheden. Ik probeer mij er daarom niet druk over te maken. Dat lukt tot dusver redelijk. Ik vind er wèl van alles en nog wat van, maar ja. Hebben we trouwens een onderwerp waarover wij van mening verschillen? :-) Ik ben vóór inenting met een vaccin, maar vooral om redenen van zgn volksgezondheid en zo door tot – blijk van – solidariteit. Nee, ik sta (er) zeker niet voor te dringen. Zo wil ik gerust mijn leeftijdsbeurt afstaan aan wie zich er werkelijk(er) mee geholpen acht, maar – ook – dat wordt bureaucratisch stellig onmogelijk gemaakt. Ook daarover zal ik me maar niet opwinden, nou ja, proberen.

Ik vrees dat het “opwindend[ste] nieuws [...] op informatiekundig terrein” de verschijning van nòg een aflevering met aantekeningen is, alweer [nr 77](#). Dan weet je het wel ...

Was de Belastingdienst maar een uitzondering. Alom zadelen informatiekundig onbenullige opdrachtgevers zich op met informatiekundig onbenullige opdrachtnemers. Dat hebben zij van zichzelf allemaal niet door, integendeel. Dat is er tragisch aan. Er is immers niets tegen te doen. Maar dáárover maak ik me als, vooruit, informatiekundige dan nog wèl druk. Stom, ik weet het.

78.14

We mogen bewoners van Nederland toch wel gelukkig noemen, omdat het politieke thema voor zgn verwerking van althans een gedeelte van het verleden inmiddels gekrompen – en uiteraard pas daardoor ‘verwerkbaar’ geraakt – is tot de huidskleur van de helpers van Sinterklaas, en dat de redactie van het Sinterklaasjournaal dan feitelijk de wijziging van omgangsvormen bepaalt. Maar emancipatiedynamiek staat niet ... stil. Daarmee zijn ‘we’ er dus niet. Elders zijn de opgaven nog ingewikkelder. Wat jij overdrachtelijk als “weeffout” duidt, acht ik mede gelet op je verdere opmerkingen zwak uitgedrukt. Zoiets als een democratisch stramien, ofwel fundamenteeler beschouwd, blijkt moeilijk, zo niet onmogelijk, opschaalbaar. In de klassieke oudheid was het zgn democratische Athene een slaveneconomie. Het is mede daarom voor de VS, jij stelt dat met zoveel woorden m.i. terecht, géén oplossing om klakkeloos zgn founding fathers en hun constitution te blijven idealiseren.

Voor – de suggestie van – samenleving is een “mythe” m.i. onontbeerlijker o.a. naarmate het aantal burgers toeneemt. Ook herhaalde retoriek van hoop, en verder niets, werkt uiteraard averechts. Overigens is tevens de status van burger volgens de, dat woord zegt het al, idealen van de Verlichting gauw een ... mythe.

Is “volwassenwording van [een] land” realistisch? Zijn het niet de mensen die elkaar “volwassen” moeten bejegenen? En vergt dat niet volwassen – geworden en gebleven – mensen zèlf? Ja, een mythe. Er zijn echter pràktische voorwaarden, voorzieningen enz. die óns daarbij, vooruit, enigszins helpen. Onderwijs, gezondheidszorg, ... Voor zulke infrastructuur moeten we ons organiseren. Dus, we

vormen een vereniging. Het gaat vanaf de kleinste vereniging prompt mis, zodra bestuursfuncties worden vervuld door mensen die overheersing veiliger, voordeliger e.d. vinden dan evenwichtige verhoudingen.

Een vereniging waarvan de bestuursleden menen dat zij de overige leden beschermen tegen de ... overige leden, verwijt die leden onvolwassenheid. Pot, ketel. Wie dat volhoudt en overige leden daarom 'in hun eigen belang' voorzieningen voor emancipatie onthoudt, ziet haar/zijn gelijk vroeg of laat bevestigd. Tja, wie veroorzaakt en handhaaft de ontwrichting? Maar hoe komt het dat 'wij' vaak bestuursleden kiezen die (im)materiële infrastructuur ondermijnen?

Wat vergelijking van VS met Duitsland betreft, mee eens, en ik wijs ik je nogmaals op **Die deutsche Diktatur: Entstehung, Struktur, Folgen des**

Nationalsozialismus (Kiepenheuer & Witsch, 1969) door Karl D. Bracher. Ik ben inmiddels uitgelezen en weet dat Bracher zijn analyse dóórtrekt tot de periode waarin hij dat boek schreef, jaren zestig van de vorige eeuw, dus, en toont zich bezorgd over continuïteit van nationalistische leiderschapsideologie. Onverminderd actueel, helaas. (Want) volgens hem geldt voor mensen die een machtsgreep steunen:

Sie kamen vorwiegend aus städtischem Milieu, waren meist den christlichen Kirchen entfremdet und gehörten zu der wachsenden Schicht der kleinbürgerlichen Halbgebildeten. [...] Soziale und berufliche Frustration sowie Antiintellektualismus waren die Wurzeln ihres Wirkens und ihre Wirkung.[p. 41]

Er bestaat een Engelse vertaling, **The German Dictatorship**, die antiquarisch ruim verkrijgbaar is.

Je hebt mij met jouw overwegingen niet overtuigd, integendeel. Ik ben immers complotdenker. :-) De Republikeinse Partij wil, eindelijk, van de man af en wel zonder dat hij een partij begint waaraan ze veel kiezers verliezen (en als gevolg van zo'n splitsing zou de Democratische Partij vooralsnog elke verkiezing winnen).

Openlijk willen de meeste RP-vertegenwoordigers daarom – het gedrag van – de man nog steeds niet afwijzen; daarvoor kunnen ze op de DP-vertegenwoordigers blijven vertrouwen, opdat genoeg kiezers hun afschuw van die partij behouden of zelfs versterken. Dat is een complotje waard, in dit geval volgens mij 'slechts' om de gebouwbeveiliging te – laten – verwaarlozen. Hoe dan ook lijkt het de Republikeinse Partij naar omstandigheden prima uit te komen.

De theaters zijn gesloten, maar er is veel drama. Is er een grens tussen (toneel)speler en toeschouwer?

78.15

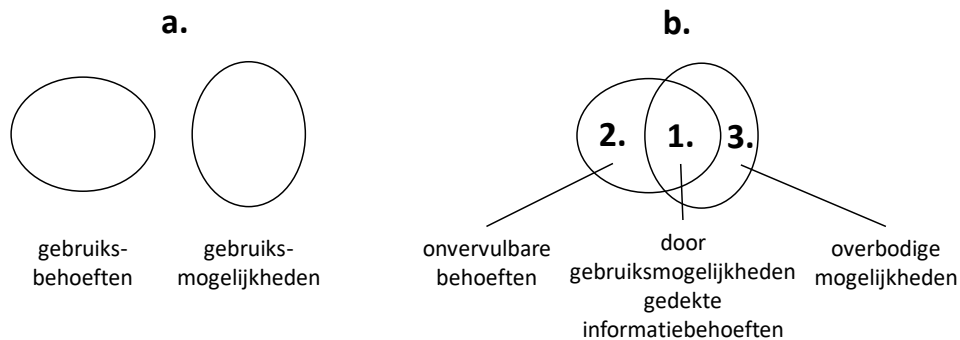
Minder maatwerk? Volgens de kledinganalogie is daarvoor 'passender' confectie nodig, maw kant-en-klare programmatuur (lees ook: programmatuurpakketten). Uitgaande van een (programmatuur)pakket betreft het oordeel over pasvorm de mate waarin deelnemers aan informatieverkeer elkaar ermee kunnen voorzien in hun respectievelijke informatiebehoeften.

Allereerst moet echter geïnventariseerd zijn, voor wie als deelnemers (lees ook: gebruikers) welke behoeften gelden als relevant. Want pas vervolgens kan per pakket de pasvorm ervan worden beoordeeld.

Het behoort tot de vakdiscipline van de informatiekundig ontwerper om gebruikers te faciliteren bij (h)erkenning van wat zowel stelselmatig relevante als thans o.a. met inzet van digitale technologieën vervulbare informatiebehoeften zijn. Zonder zulke informatiekundige bijdragen schiet beoordeling gauw tekort. En een verkeerd

oordeel leidt onvermijdelijk tot een ondoelmatig en, erger nog, ondoeltreffend hulpmiddel.

De reële gebruiksbehoeften kunnen als een verzameling worden opgevat. Ook de gebruiksmogelijkheden die een bepaald programmatuurpakket biedt tellen aldus als een verzameling. Figuur 1.a toont beide verzamelingen afzonderlijk. Met figuur 1.b is de onderlinge verhouding van gebruiksmogelijkheden aangegeven.

figuur 1

Waar beide verzamelingen overlappen, zone nr 1, is het pakket in kwestie blijkbaar geschikt om aan de gestelde informatiebehoeften te helpen voldoen.

Zone nr 2 omvat de gebruiksbehoeften waarin het onderhavige pakket niet voorziet en die dus maatwerk vergen. Dat moet aanleiding zijn om – nogmaals – na te gaan hoe relevant die behoeften en bijgevolg hoe noodzakelijk mogelijkheden ter vervulling ervan werkelijk zijn. (Pas) indien ze bij nader inzien redelijkerwijs (!) allemaal kunnen vervallen, maar nota bene ook niet eerder, bestaat er géén 'behoefte' aan welk maatwerk dan ook.

Wat met het ene pakket 'overblijft' in zone-2, kan echter met een ander pakket tot zone-1 behoren, en omgekeerd. Zo kan de totale dekking door verschillende programmatuurpakketten – sterk – uitgebreid worden. Dat gebeurt overal ook, bijvoorbeeld door zowel kant-en-klare programmatuur voor tekstverwerking als kant-en-klare programmatuur voor rekenbladen (Engels: spread sheets) te gebruiken, enzovoort. Er komt daardoor echter de opgave bij van eventueel benodigde afstemming – van informatieverkeer – tussen zulke verschillende pakketten. (Ook) dáárvoor kan een zgn informatieronde veel helpen.

Zone nr 3 telt gebruiksmogelijkheden van het beoordeelde pakket die overbodig zijn voor de relevante informatiebehoeften. Het is echter een vergissing om deze zone verder te veronachtzamen. Wat niet baat, kan wel degelijk schaden. Zone-3 kan immers noodzaken tot onproductieve (beheer)inspanningen, zeg ook maar verspilling.

Illustratief voor wanverhouding tussen bedoelde zones is het huidige gebruik door instellingen van de rijksoverheid van pakketten voor financieel beheer. Dat zijn feitelijk modules van een omvattender pakket voor zakelijke bedrijfsvoering. Omdat er daarmee géén mogelijkheden zijn voor het voeren van een geïntegreerde verplichtingen-kasadministratie, stelt zone-1 voor de informatiebehoeften bij zulke instellingen weinig voor. Zone-2 is verhoudingsgewijs omvangrijk en omvat informatiebehoeften die ook bij nader inzien onmogelijk onvervuld mogen blijven; zo legt de Comptabiliteitswet eisen vast waarin de mogelijkheden van een pakket voor zgn commerciële boekhouding nu eenmaal niet voorzien. Zo'n pakket vergt voor

relevante informatiebehoeften dus véél maatwerk. Maak vaak òngemerkt vormt ook zone-3 een blijvend grote kostenpost. Vergeleken met zones nr 1 èn nr 2 biedt een pakket voor zgn enterprise resource planning (ERP) talloze mogelijkheden die overbodig zijn voor – het voeren van – een geïntegreerde verplichtingen-kasadministratie. Wie het pakket benut, moet echter méé met wat daarin verandert. Denk aan zgn updates. Gelet op relevante informatiebehoeften kost dat tijd, moeite en geld die daarvoor niet meer beschikbaar zijn voor wat voor vervulling van informatiebehoeften wèl relevant is.

Aan de doelstelling om maatwerk grondig te verminderen kan en moet daarom de doelstelling worden toegevoegd om overbodig en daardoor averechts werk te elimineren. In geld uitgedrukt zou zone-3 weleens méér kunnen – zijn gaan – kosten dan zone-2.

Zie [Beknpte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden](#); dankzij opzettelijke optimalisering van zone-1 is voor het grootboek géén maatwerk nodig èn (!) zijn er géén overbodige mogelijkheden. Niet alleen wat ontbreekt is belangrijk om rekening mee te houden, maar óók wat overbodig is.

78.16

Nav alsmaar luider klinkende ophef over zgn sociale media herlas ik een column die ik vijftientig jaar geleden schreef. Vooral de eerste helft van [Lof der onbereikbaarheid](#) is m.i. tevens vooruitziend, zucht, helaas, als kritiek op wat big data is gaan heten.

78.17

In **NRC Handelsblad** (editie 12 januari 2021, p. 18) staat een waarschuwende opiniebijdrage door Frans Verhagen. Ik hoop dat hij zich vergist, maar met zijn analyse resp. voorspelling in **De Republikeinen zullen weer opstaan** ben ik het helaas vergaand eens.

78.18

Kan je nog wat ongevraagd advies verdragen? Nou ja, mijn moeite ervoor kost je geen geld.

Ik heb de datum teruggezocht. Dankzij jouw bemiddeling spraken wij begin juni 2019 met de zojuist aangetreden voorzitter. Na afloop van dat gesprek gaf zij mij een exemplaar van **Overheid: focus op verbinding en wees echt innovatief**. Ik las haar pamflet prompt. Meteen de volgende dag stuurde ik “een wat langer uitgevallen bericht,” [zie [aantekening 69.49](#) voor afschrift.] Daarin deed ik de suggestie haar idee voor een Ontmoetingsplein door Forum Standaardisatie nadrukkelijker als infrastructuur voor informatieverkeer te laten voorstellen. Je bent niet voor niets FS-voorzitter, toch?! :-)

Die strategische heroriëntatie op ‘initiatief’ van (B)FS onder de noemer van maatschappelijk infrastructuurbegrip had ik jou eerder al enkele malen voorgesteld. Je bent niet voor niets BFS-hoofd, toch?! :-)

Hierbij herinner ik je er graag aan, ditmaal o.a. met verwijzing naar nòg weer eens een redactioneel commentaar in/van **NRC Handelsblad** over zgn techbedrijven. De als titel geopperde stelling is **Twitter, Facebook en Amazon mogen zoveel macht niet hebben** (12 januari 2021, p. 17) en de dringende aanbeveling luidt

om de private macht te laten begrenzen door democratische en rechtsstatelijke instituties.

Mijn indruk is echter onverminderd dat de dienstdoende redacteur daarvoor vertrouwt op maatregelen voor marktwerking. Zo meent z/hij dat

het Europees Parlement [met] een nieuw pakket regels voor platforms, de Digital Services Act en de Digital Markets Act [...] een kans [kan doen ontstaan] om de uitbaters van de vitale digitale infrastructuur ter verantwoording te roepen. [...] Een deel van de oplossingen moet dan ook worden gezocht in het aanpakken [...] van [...] de monopolie-achtige rol van deze bedrijven.

Daaruit spreekt m.i. nog steeds een averechtse opvatting van infrastructuur. Zo klinkt het als een bezwaar

dat de macht over cruciale democratische infrastructuur en informatievoorziening veel te sterk geconcentreerd is.

Wat mij betreft is infrastructuur in een zgn rechtsstaat nota bene erdoor gekenmerkt, dat “de macht [er]over” berust bij de verdeling, ja, dat is er bijzonder aan, die verdeling, van de macht over verschillende instellingen waarvan enkele samengesteld zijn uit democratisch gekozen vertegenwoordigers van de burgers. Noem die – grotendeels nota bene vertegenwoordigend bedoelde – configuratie kortweg overheid. In ‘hun’ overheid concentreren burgers dus de macht over welke (im)materiële infrastructuur dan ook. Door periodieke verkiezingen is die machtsconcentratie veranderlijk (waardoor niet het infrastructuurbegrip kan wijzigen, maar wel wat er al dan niet toe behoort).

Voorts acht ik kenmerkend voor democratie dat als het ware tegenover de faciliterende overheidsmacht over infrastructuur als beginsel (!) de onthouding van overheidsinvloed geldt op onderlinge “informatievoorziening” van burgers. Ook weer volgens democratische processen bepaald, kunnen er uitzonderingen worden gemaakt. Dat mag dus niet aan een of ander bedrijf zijn overgelaten, wat gebeurt zolang de overheid al of niet opzettelijk haar taak voor desbetreffende infrastructuur verzaakt. De techbedrijven hebben het infrastructurele vacuüm gevuld met wat onder hun regie zelfs principieel géén infrastructuur is met, allemaal voorspelbaar door wie haar/zijn kop weleens uit het zand tilt, maatschappelijk ontwrichtende gevolgen van dien. Ik geloof er daarom niets van, zoals de schrijver van het redactionele commentaar beweert, dat

de bedrijven erkennen [...] dat ze verantwoordelijkheid dragen voor illegale zaken en dat ze moeten ingrijpen bij het herhaaldelijk verspreiden van desinformatie, haat en democratische ophitsing.

Die bedrijven willen zulke “verantwoordelijkheid” helemaal niet, laat staan dat ze die “erkennen.” (Want) wel beschouwd hebben zij zulke “verantwoordelijkheid” ook niet. Af en toe voelt de leiding ervan zich echter tot vertoon van maatregelen gedwongen, bij voorkeur met slechts de schijn van beperking; zij kiest, zucht, opnieuw hoe voorspelbaar, telkens voor wat haar bedrijfsmatig het minst schadelijk lijkt. Nee, ‘ze’ zijn daarmee nog niet zover dat zij de overheid verzoeken om beperking van hun bedrijfsmodel. Dat acht ik helaas ook onwaarschijnlijk (en het is natuurlijk ook maar de vraag of genoeg politici enz. dat willen).

En daar is wat verderop wederom Menno Tamminga die in zijn column **Geef Trump gewoon zijn Twitter terug** (in: **NRC Handelsblad**, katern **Economie**, 12 januari 2021, p. 2) infrastructuur m.i. eveneens onterecht associeert met wat bedrijfsleven kan bieden. Hij stelt dat

Big Tech [... een] machtspositie [heeft] met zijn monopolioïde infrastructuur.

Nee, die bedrijven hebben zèlf geen macht, maar zijn de ruimte zònder geregelde macht gaan bezetten. Dat wekt de valse schijn van macht en zo lijkt het erop dat zij, in Tamminga's woorden,

de marktplaats van het publieke debat reguleren.

Zijn conclusie klopt:

Dat geeft frictie.

Zijn analyse deugt echter niet. Nota bene, wat als gemeenschapsvoorziening tot infrastructuur verklaard en als zodanig opgezet enzovoort is, is daardoor juist géén “marktplaats.” Dat, zeg maar, ontmarkten, daarom gaat het nu net met infrastructuur. Gelijke gevallen gelijk behandelen staat er in artikel 1 van de Grondwet. Tamminga heeft dus wèl gelijk, dat

regulering [...] voorbehouden [is] aan partijen in het publieke domein. Dat zijn de gekozen volksvertegenwoordigers die wetten maken, de controleurs op de naleving daarvan en onafhankelijke rechters bij een dispuut.

Maar teruggeven? Aangaande een sociale-media-account van Trump zou het dus de wetgevende vergadering van het vestigingsland van het sociale-mediabedrijf in kwestie moeten zijn die vooralsnog met zoiets als nood- annex spoedwetgeving dat bedrijf tot opheffing van dat account gebiedt. Juist in dit geval is dat met in de Verenigde Staten gevestigde bedrijven uiteraard nogeens èxtra interessant, omdat het wetsvoorstel ter bekrachtiging terecht komt bij diezelfde ... Trump.

Met verwijzing naar het woord “gewoon” in Tamminga's titel, is het infrastructuur als gemeenschapsvoorziening die er tevens moet zijn voor digitale facilitering van informatieverkeer. Daarvan maken verkeersregels dan onlosmakelijk onderdeel uit. Nou ja, dit zijn ook maar wat van mijn nadere ideeën. Ik wil toch vooral aangeven, dat een perspectiefwissel nodig is. Wat dat oplevert? Over kans gesproken, die is er volgens mij nog steeds – maar hoelang nog? – voor (B)FS door als vervolg op genoemd pamflet zoiets als een verdere beleidsverkenning te doen inclusief verslag ervan. Haha, je kunt beginnen mijn emailberichten erover te bundelen. Je zult zien, zoals ik daarmee al herhaald aangaf, dat je in één moeite door uitkomt op opbouwend begrip van relevante standaarden. Dat lijkt me meteen voor (B)FS nogal praktisch.

Inderdaad, daarvoor moeten de taken van FS, en bijgevolg van het Bureau, ruimer worden genomen dan artikel 1 van het thans geldige instellingsbesluit vermeldt. Dat besluit beperkt het adviesbereik kortzichtig tot informatieverkeer waarvan minstens één deelnemer een overheidsorganisatie is. Met infrastructuur resp. standaarden op maatschappelijke schaal van digitale facilitering van informatieverkeer heeft dat uiteraard nauwelijks iets te maken. Integendeel, de feitelijke apartheid die overheidsorganisaties aldus proberen op te leggen, zaait verwarring, enzovoort. Rara, waarom gaat met vanaf wat grotere digitaliseringsprojecten ‘van’ de overheid alsmis? Het is die beperking tot informatieverkeer met ‘eigen’ aandeel, die overheidsorganisaties vooralsnog blind houdt voor maatschappelijk-dekkende voorzieningen, ofwel heuse infrastructuur met/als standaard(en). Van navelstaarderij door overheidsorganisaties maken techbedrijven nu eenmaal gebruik, en zo door tot katalyse van misstanden. Dus, zoals de FS-voorzitter opriep, **Overheid: focus op verbinding en wees echt innovatief**. Daarvoor moet je een opgelegd kader ter discussie stellen. Anders bestendig je maatschappelijke wanverhoudingen ipv een

poging te wagen tot vernieuwing resulterend in evenwichtiger verhoudingen. Tijd voor een doorbraak. Wie durft? Een evident opportuun beleidsadvies, lees de krant maar, wat is het risico daarmee nu helemaal? Je kunt het ook vooral noodzakelijk en interessant vinden om te doen. Hoop ik.

Wij kunnen ergens op een (park)bankje een warme kop chocola drinken. Idee?

78.19

Met een opdrachtgever van zgn digitalisering is het vaak zo alsof iemand die een bestemming zoekt, aanwijzingen over de weg ernaartoe vraagt aan een fabrikant van verkeersborden. De betrouwbare gids blijft immers onopgemerkt achter de schreeuwerige reclamezuil. Maar die fabrikant heeft uiteraard geen idee van de bestemming waarover de opdrachtgever zelf nog in onzekerheid verkeert. Of zo'n fabrikant oprecht wil helpen of vooral alsmaar meer geld wil verdienen, maakt voor wat er gebeurt géén verschil. Z/hij wekt de schijn van 'onderweg' door her en der verkeersborden te plaatsen. Dat gaat maar door. De opdrachtgever raakt nagenoeg eindeloos verdwaalt, terwijl de verkeersbordenzaak – wèl – loopt als een trein.

78.20

Van veraf was mijn indruk niet dat verkiezing voor zijn tweede termijn van het VS-presidentschap "probleemloos" had kunnen zijn. Ik houd het op een grote kans, vooruit, een zéér grote kans, die Trump ook naar mijn idee helemaal zelf vergooit heeft. Pff, het zit weleens mee.

Ik blijf echter onzeker, zeg maar over omstandigheden waarvan invloed is uitgegaan. Het is een pathologische waan, wanneer iemand zichzelf volledig zonder zonden resp. tekortkomingen ervaart. Van het vermeende recht gebruik makend kan z/hij dan pech hebben door met de eerste steen precies haar/zijn eigen glazen in te gooien. Behoort het onlosmakelijk tot die pathologie om daar, zelfs alsmaar driftiger, met de tweede steen, enzovoort, mee dóór te gaan? Dat kan ik mij niet voorstellen. Zó dom kan je toch niet zijn? Maar ja, zoals ik eerder toegaf, ik ben géén psychiater. Van wie het van ontwrichting moet hebben, kan ik mij wel voorstellen dat z/hij nu nèt zo'n waanzinnige aan macht wil hebben 'bij de concurrent.' Over pathologie gesproken, daartoe moet m.i. tevens zulk concurrentiegedrag worden gerekend. De uitvoering van een waanidee kenmerkt zich echter vaak door strenge berekening. Ofwel, aldus gemanipuleerde ontwrichting moet ook weer niet tē ... gek worden (om er in concurrentie voordeel van te houden). Dat kan het gebrek verklaren aan – althans, tot dusver gebleken – buitenlandse inmenging in de recente presidentsverkiezingen. Ofwel, Trump moest het ditmaal helemaal zelf doen, maw met niemand die – onherkenbaar, omdat het in zijn geval anders niet kàn werken? – hem tegen uiteindelijk zichzelf als ergste vijand beschermde.

Over zonden gesproken, wie zich voor eigen gewin aan macht en/of geld met Trump ingelaten heeft, is er natuurlijk ook niet vies van om van sponsor te wisselen, enzovoort. Dat ervaart doorgaans het dringendst, het is niet anders, wie geld dreigt te verliezen. Het zijn dus niet toevallig bedrijven die als eersten zich proberen te ontdoen van hun afhankelijkheid van annex steun aan Trump. Zijn zakelijke implosie, mits die dóórzet, zou hem weleens de ultieme krenking kunnen bezorgen, dus waarvan hij zich onmogelijk kan herstellen. Als zakenman meent hij immers geen schaduw te hebben, laat staan dat hij er iemand anders in duldt. Nu verschrompelt zijn imago van zakenman. Nogmaals, het zit weleens mee.

Dat gebeurt echter allemaal volgens de heersende verhoudingen. Alle retoriek ten

spijt zie ook ik daaraan niets veranderen. En intussen lopen er mensen rond met een vals gevoeld gevoel van macht, verlangend naar een zgn leider. Het zit al mee, zolang het bij een verlangen blijft.

Kan [je echtgenote] jou een exemplaar van Brachers boek, **The German Dictatorship**, wellicht uit een nabije bibliotheek bezorgen?

78.21

Heb je tijd voor studie? Ik heb enig voorbereidend werk proberen te doen. :-)

Dankzij de column **De rechtsbescherming verdwijnt voor onze ogen** (in: **NRC Handelsblad**, 12 januari 2021, p.19) weet ik dat er de Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden is. Zoals hij meteen met zijn titel meedeelt, is Maxim Februari, zachtjes uitgedrukt, nogal kritisch.

De tekst van de wet zoals op 17 december 2020 door de Tweede Kamer aangenomen, heb ik nog niet in één stuk kunnen vinden. Beschikbaar op ww website van de Tweede Kamer zijn wel de teksten van het wetsvoorstel, van de voorgestelde amendementen en van het verslag van de stemmingen erover (geraadpleegd op 15 januari 2021). Op grond daarvan lijkt Februari's kritiek mij onterecht.

Zelf heb ik overigens óók kritiek, maar andere. Ik ga hier echter eerst in op wat Februari er zoal "zorgelijk" aan vindt. Volgens hem

[geeft] de nieuwe wet de overheid de vrije hand [...]: ze mag alle gegevens uit publieke en private bronnen aan elkaar koppelen. Eigenlijk moet een wet het specifieke doel noemen waartoe ze bevoegdheden aan overheden verleent, maar van zo'n doelbinding is hier nauwelijks sprake. **Anything goes.**

Om te beginnen, laat ik hier de Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden verder kortweg met Wgs aanduiden. En ik blijf al meteen niet aan vermelding van mijn eigen kritiek te ontkomen. Wgs telt vier hoofdstukken waarmee naar mijn idee 'teveel tegelijk' geregeld probeert te zijn. Dat is verwarrend. Hoofdstukken 1 en 3 bieden een kader. De ertoe behorende artikelen zijn dus algemeen bedoeld, maw voor willekeurige samenwerkingsverbanden en 'hun' gegevensverwerking. Zo'n kader kàn naar zijn aard (!) niet "het specifieke doel" vermelden. Uiteraard moet volgens de geldige orde van de rechtsstaat telkens wèl bepaald zijn, wat voor een specifiek samenwerkingsverband – wat dat ook is – als doel in kwestie telt. In Wgs is daaraan als algemeen voorschrift pas artikel 3.1 gewijd:

Bij algemene maatregel van bestuur kunnen [...] samenwerkingsverbanden worden aangewezen als samenwerkingsverband in de zin van deze wet, voor een bij deze algemene maatregel van bestuur omschreven doelstelling van zwaarwegend algemeen belang[.]

Ervan afgezien dat de formulering m.i. voor verbetering vatbaar is, stelt Wgs wel degelijk de eis van "omschreven doelstelling" en aldus, wat Februari uiteraard terecht verlangt, "doelbinding." Met die algemene bepaling had Wgs als kaderwet m.i. voor alle duidelijkheid overigens beter kunnen beginnen. Sterker nog, voor zover überhaupt – nog – nodig had Wgs beter tot kaderwet beperkt kunnen blijven, dwz met louter algemene strekking zoals passend voor een kader. Het vervolg van artikel 3.1 beperkt echter welke doelstellingen in aanmerking komen voor een "samenwerkingsverband in de zin van deze wet." Samengevat moet het gaan om "voorkomen en bestrijden" van misdaad. Zelfs grondwettelijk bepaald heeft de

overheid méér zgn voorwerpen van zorg waarvan de kwaliteit naar mijn idee vaak zelfs sterk valt te verbeteren door samenwerking.

Maar vooralsnog behandel ik het bezwaar van gebrekkige doelbindingsvoorwaarde dat Februari tegen Wgs maakt. Hoofdstuk 2 van Wgs omvat “bepalingen inzake specifieke samenwerkingsverbanden” (en hoofdstuk 4 daardoor noodzakelijke “wijziging van andere wetten”). Er zijn bepalingen opgenomen voor vier van zulke verbanden. Feitelijk is daarmee een wet opgesteld voor èlk aldus gespecificeerd samenwerkingsverband. Overeenkomstig de kaderstellende bepaling met artikel 3.1 is inderdaad voor alle vier verbanden het desbetreffende doel omschreven, zie respectievelijk artikel 2.2, 2.10, 2.17 en 2.25.

Het kan zijn dat Wgs voor die ‘gevallen’ het doel naar het oordeel van Februari ònjuist stelt. Zulk nader bezwaar omvat zijn column echter niet.

Ik ben het – dus – wel eens met wat Februari doorgeeft als het advies van de Raad van State, te weten om

de boel op te knippen,

maar het gaat mij te ver om

een aparte wet te maken voor ieder samenwerkingsverband, zodat controle erop mogelijk is.

Want dan kunnen we wel bezig blijven, wat averechts uitpakt. Zoals ik verderop nader verklaar, overschrijdt informatieverkeer naar de bedoeling met informatie ‘doorgaans’ organisatorisch getrokken grenzen. Zo beschouwd is informatieverkeer vergaand synoniem met samenwerkingsverband. Dat stellen B.K. Brussaard en ik met zoveel woorden in [Informatievoorziening tegen organisatieverstarring in de openbare sector](#) (2002):

[D]e onwrikbare grèns van de organisatie [blijkt] een misleidend houvast. [...] W]ezenlijke informatieprocessen [zijn] juist grensoverschrijdend [...] binnen de eigen organisatie en erbuiten. [...] Erkent u alstublieft dat u voor optimale taakuitvoering afhankelijk bent van informatie van anderen, zoals anderen dat zijn van uw informatie. Durf te aanvaarden dat er, om dat goed te regelen, informatiesystemen nodig zijn waarvoor niet ù exclusief verantwoordelijk bent. Meer en meer zijn dat andere organisaties, zeg maar uw partners.

Wat mij betreft is Wgs daarom van meet af aan achterhaald. Verderop wijs ik op het nut ervan. Mijn kritiek luidt, dat er nog de suggestie van uitgaat, dat samenwerking mbt “gegevensverwerking” een uitzondering is, ook iets nieuws, en dat het geringe aantal van zgn verbanden ervoor pèr geval kan en ook moet worden geregeld.

Onzin. Soelaas biedt allang zoiets als een algemeen geldige verkeersregeling. Wgs is van belang voor zover zij daarvoor als aanzet wordt beschouwd.

Maar Februari is nog niet klaar met zijn bezwaren. Volgens hem

[wordt het d]oor het gebruik van dataverzamelingen met onbekende oorsprong [...] onmogelijk [...] voor burgers hun data [te] volgen. Ze moeten gegevens kunnen corrigeren en zich verweren tegen de manier waarop die worden beoordeeld.

Ik ben het volstrekt met Februari eens over zulke burgerrechten. Maar waarin Wgs in dat opzicht zou afwijken, kan ik niet volgen. De Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) is en blijft immers van toepassing. AVG omvat de algemene bepaling, wat als kader uiteraard niet anders kàn, dat rechten van de zgn betrokkene, dwz van de persoon waarover informatie wordt verwerkt, kùnnen worden beperkt. Gelet op een bepáálde doelstelling enzovoort valt beperking

uiteraard pas te concretiseren annex specificeren. In het kadergedeelte van Wgs gaat daar allereerst dienovereenkomstig algemeen artikel 1, lid 4.a, over. Ik neem aan dat Februari geen tegenstander van welke beperking dan ook is. Ik ben dat althans niet, zie daarvoor o.a. [Manifest voor informatieverkeer](#). Wanneer nu Wgs zulke gespecificeerde beperkingen noodzakelijkerwijs herleidbaar tot een “samenwerkingsverband in de zin van deze wet” stelt, laat Februari na ze aan te wijzen voor kritiek. Dat is voor een column natuurlijk ook te veel gevraagd. Maar klakkeloze kritiek acht ik eveneens, eh, “zorgelijk.”

Zo kan ik mij evenmin voorstellen, waarom Februari meent dat het “dataverzamelingen met onbekende oorsprong” betreft. Volgens artikel 1.5

[verstrekt e]lke deelnemer de bij of krachtens deze wet aangewezen categorieën van gegevens [...] voor zover dat noodzakelijk is voor het doel.

De veronderstelling is kennelijk, dat het samenwerkingsverband in kwestie een aanvullende verzameling bijhoudt die opgevuld is met informatie die deelnemers eraan verstrekken. Zo’n extra verzameling is met een zgn informatieronde trouwens overbodig. De selectie zit ‘m daarmee niet op voorhand in de verstrekking, maar telkens in ‘een’ daadwerkelijk gebruik dat van bepaalde informatie uit aangesloten “dataverzamelingen” wordt gemaakt. Dat staat precisering van doelstelling toe, ofwel in termen van zulk gebruik. Wel beschouwd geldt voor elk gebruiksgeval via een informatieronde ... gegevensverwerking door een samenwerkingsverband.

Onder de noemer van “waarborgen” vermeldt artikel 8, lid 2,

een systeem van autorisaties dat voldoet aan de vereisten van zorgvuldigheid en evenredigheid.

Stelselmatig bemeten vergt dat explicitering van – verhoudingen tussen – hoedanigheden, zie voor een korte inleiding [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#). Wat ook Wgs echter nog mist, is dat ook en vooral de betrokkenen à la AVG in die hoedanigheid (!)

zijn aangewezen [als g]eautoriseerd[e] personen,

tenzij óók betrokkenen gelden als, zoals artikel 8, lid 2.c aangeeft,

personen [...] die zijn belast met [...] de toetsing op rechtmatigheid.

Maar dat zal wel niet. Nota bene, door ook – en vooral – elke betrokkene als een deelnemer “in de zin van deze wet” maken zgn “private partijen” zelfs principieel onderdeel uit van een samenwerkingsverband dat haar/zijn persoonsinformatie verwerkt. Februari heeft ook gelijk, dat het voor een burger helaas

steeds moeilijker [wordt] je te verdedigen en beschikking te krijgen over je eigen dossier.

Het is volgens mij echter niet zo, dat ditmaal Wgs burgerrechten ondermijnt. Ik ben het òneens met Februari

dat burgers massaal rechteloos worden.

Zeker dankzij AVG heeft een burger als betrokkene meer rechten dan ooit. Theoretisch, dan. Daarentegen kan z/hij er praktisch, zo lijkt het vaak, inderdaad juist minder mee dan ... ooit. Aan de feitelijke machteloosheid ondanks rechten als betrokkene verandert ook Wgs niets, integendeel. Dat voedt wantrouwen over misbruik. Als praktische waarborg moet daarom een burger volgens haar/zijn status

als betrokkene juist optimaal gefaciliteerd zijn, voilà, informatieronde, om zich op willekeurig tijdstip inzicht te kunnen verschaffen in alom over haar/hem geregistreerde persoonsinformatie en het gebruik dat ervan gemaakt kan worden resp. daadwerkelijk gemaakt is. En volgens zorgperspectief ligt het zelfs voor de hand een betrokkene vooral als deelnemer te laten ... deelnemen.

Nog een bezwaar dat Februari tegen Wgs maakt, maar dat hij algemener wil laten gelden, betreft

automatisering van regels.

Opnieuw lees ik Wgs anders. Zo mogelijk grondiger dan Februari ben ik tegenstander van, zeg ook maar, onmenselijke beslissingen. Maar Wgs, zie artikel 1.9, lid 2, schrijft voor dat

[e]en resultaat van geautomatiseerde gegevensanalyse [...] uitsluitend aan een deelnemer of derde [kan] worden verstrekt na menselijke tussenkomst waarbij wordt beoordeeld of het resultaat op zorgvuldige wijze tot stand is gekomen.

Dat klinkt redelijk. Of het zó gebeurt, is iets anders. Maar dankzij de wet is dat dan ... onwettig, kan er formeel bezwaar tegen gemaakt worden, enzovoort. Zeg maar voor alle zekerheid is het amendement van het TK-lid Buitenweg aangenomen om als lid 6 aan artikel 1.9 toe te voegen:

Bij de geautomatiseerde gegevensanalyse door het samenwerkingsverband worden geen algoritmes gehanteerd waarvan de uitkomsten niet navolgbaar en controleerbaar zijn.

Zelf heb – ook – ik gauw bedenkingen bij zgn publiek-private samenwerking, zodra het algemeen belang daardoor onvermijdelijk onderhevig raakt aan commerciële overwegingen. Februari beweert stellig, dat

[o]verheden [...] gegevens [delen] met bedrijven die daardoor het bestuur overnemen – de nieuwe wet is er een voorbeeld van.

Over erkenning van de betrokkene als private partij heb ik het gehad. Burgers moeten aldus niet “het bestuur overnemen,” maar er kritisch-opbouwend aan kunnen deelnemen. Een wet die dáár “een voorbeeld van” is, juich ik van harte toe. Zo ver gaat Wgs zeker niet. Maar, nee, “een voorbeeld [van] bedrijven die [...] het bestuur overnemen” herken ik niet in het wetsvoorstel voor “gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden.” En enkele van de aangenomen amendementen mikken op extra zorgvuldigheid die deelname van bedrijven vergt. Nogmaals, dat sluit misbruik niet uit, zoals geen enkele regel dat doet.

Ik begrijp dat Februari Wgs associeert met de toeslagenaffaire. De overheid heeft ellende veroorzaakt door, zachtjes uitgedrukt, enige overdrijving van wantrouwen. En ander gevolg van wantrouwen is Wgs. Zo beschouwd valt de wet alleszins mee. Er valt zelfs alles vóór te zeggen, dat belangen van burgers ermee gediend zijn, prima. Daarvoor moet er echter vooral aan de mentaliteit van nogal wat politici, bestuurders en ambtenaren iets veranderen. Zij mogen wantrouwend blijven, moeten dat zelfs, maar moeten tegelijk burgers hun wantrouwen jegens hen gunnen. Want dat schept pas ... vertrouwen. Een overheid van angstige politici enzovoort keert zich echter meer en meer af. Ik heb de indruk dat Februari dat met zoveel woorden oppert. Met ook nog eens ‘beelden uit de VS’ heeft het er veel van weg, zoals Februari stelt,

dat ook de democratie begint te schuiven en minder bescherming biedt. [...] Boze burgers dwingen hun doel niet langer af via de politiek maar via sociale media.

En met 'fysieke' protesten. Verongelijkt, geschrokken e.d. probeert de overheid zichzelf te beschermen. Klopt,

[d]it alles voert weg van het democratische bestuur.

Dat helpt dus niet. We moeten het in samenleving van verhoudingen hebben. Daarvoor moet de overheid "voorbeeld" van openheid zijn. Dus, prima wet, ook weer die Wgs, maar laat het niet bij het benoemen van burgerrechten. Het lijkt vooralsnog contraintuïtief juist met voorrang de burger ruimer inzicht te verschaffen, méér mogelijkheden. Overwegend zijn het volwassen mensen, en als het ware als vanzelf ontstaan opbouwender verhoudingen met mogelijkheden voor gunstige bestuursinterventies van dien. Trendbreuk. Uiteraard is bestuurlijk wantrouwen – helaas – weleens gerechtvaardigd, maar de overheid moet ruimte ervoor verdienen door zich, nogmaals, omgekeerd door de burger enigszins te laten wantrouwen. Intussen neemt Februari genoeg met tegenstelling, en dat schiet niet op. Het klinkt mij als een complottheorie

dat regering en parlement de oude waarborgen afschaffen, zonder zichtbaar te zoeken naar nieuwe.

Nee, het gaat mis doordat de overheid het exclusief zoekt in "oude waarborgen." Formeel zijn die waarborgen zelfs alsmáar sterker geworden. Maar als méér van hetzelfde niet helpt, is er dus – ook – iets anders aan de hand.

Ik heb al verklaard dat Wgs algemeen geldig opgevat kan worden. Voor zulk besef loont het om na te gaan wat zoal wordt bedoeld met organisatie. Dat woord wordt o.a. gebruikt om aan te geven dat samenwerking gebeurt volgens enige structuur. Dus, met een organisatie is vaak een ... samenwerkingsverband aangeduid. Nu vergt samenwerking afstemming van gedragingen door deelnemers eraan. Daartoe wisselen deelnemers informatie uit. Kenmerkend voor een organisatie annex samenwerkingsverband is aldus informatieverkeer.

Oppervlakkiger beschouwd geldt een organisatie niet als een verband, maar juist als iets ondeelbaars met duurzaamheid van dien.

Ik stel mij speculatief voor, dat er zoiets als een omkering resulteerde. Wie een doel wil bereiken, moet daartoe een taak uitvoeren. Die taak kan samenwerking vergen. Daarmee is dus al – een – organisatie aan de orde. Zo'n organisatie raakt bestendigd door herhaling. Wat ik als omkering duid, gebeurt zodra er voor een andere taak een reeds bestaande organisatie wordt benut. Op die manier raakt een organisatie als – vermeend – aparte eenheid alsmáar verder 'op zichzelf.' Die ontwikkeling kan aanhouden, zolang een enkele organisatie al dan niet door haarzelf te wijzigen nóg weer een andere taak 'aan kan.' Wellicht na overschatting van eigen vermogens ontstaat in verschillende organisaties bereidheid om voor een bepaalde taak te gaan samenwerken. Het zgn samenwerkingsverband voor de taak in kwestie is op zijn beurt óók een ... organisatie, maar met nadruk op verband ipv op bestendigde eenheid.

Wie weet bestaat er zoiets als een wet op exponentiële variëteitstoename. Ik speculeer verder dat alsmáar méér taken tot een zeker aantal ervan elk vergaand door één aparte organisatie-als-samenwerkingsverband kunnen worden verricht. Voorbij die grens zijn er taken die een bestaande organisatie niet zelfstandig kan uitvoeren, terwijl het evenmin loont om er helemaal nieuw een aparte organisatie

voor in te richten. Dat is de zone van wat volgens Wgs samenwerkingsverbanden heten.

Een traditioneel aparte organisatie kan resp. moet echter óók worden opgevat als een samenwerkingsverband. In hoeverre – het kaderstellende gedeelte van – Wgs algemeen geldig is, blijkt dan door een aparte (overheids)organisatie voor samenwerkingsverband te laten doorgaan. Dat draait dan opnieuw vooral om wie als deelnemers tellen. Dat staat o.a. nader toegelicht in [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#).

Die uitkomst hoeft niet te verbazen. Informatieverkeer dient immers afstemming c.q. samenwerking. Zulk verkeer verloopt tussen deelnemers, en overbrugt nu juist grenzen van wat ongeacht schaal bestendig geraakt zijn als organisaties. Met digitale technologieën groeien mogelijkheden voor omvang en snelheid van informatieverkeer sterk, wat prompt leidt tot variëteitstoename en bijgevolg druk op samenwerking.

78.22

Kan je mij ajb wederom met verstandig oordeel helpen?

Omdat naar mijn idee 1. “gegevensverwerking” doorgaans – wat ik noem – informatieverkeer inhoudt en 2. bij een, zeg maar, verkeersgeval doorgaans verschillende deelnemers zijn betrokken, is er met “gegevensverwerking” niet zozeer bij uitzondering maar nota bene als regel sprake van een “samenwerkingsverband.” Enkele dagen geleden las ik in een NRC Handelsblad-column van Maxim Februari dat de Tweede kamer de Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden aangenomen heeft. Zo’n wet interesseert mij dus.

Vervolgens zag ik Februari in die column tegen die wet nogal tekeer gaan. Ik heb toen de tekst ervan geraadpleegd. Elk bezwaar dat Februari oppert, lijkt mij ongegrond. Wat hij over die wet beweert, stáát er volgens mij niet. Of wat hij stelt dat er niet in staat, maar wel zou moeten, staat er m.i. wel degelijk. Mijn indruk is, kortom, dat hij die hele wetstekst zèlf niet eens bekeken heeft, laat staan grondig. Hij lijkt flauwekul ònkritisch door te geven. Waarvan kennen we dat?

Als jij mijn aantekening leest, zie [nr 78.21] voor afschrift, vind jij dat ik 1. Februari’s kritiek terecht voorzien van ... kritiek en 2. wèl een opbouwende suggestie doe mbt noodzakelijke wijziging van mentaliteit van overheidsmedewerkers, en zo door tot begripsvollere verhoudingen?

Die suggestie is inderdaad mijn zoveelste herhaling. Deze tekstversie schreef ik vlak vóór het kabinet aftrad. Daar gaan we weer met de belofte om ‘de’ informatievoorziening aan de Tweede Kamer te verbeteren. Tja, daardoor blijft ... informatieverkeer (on)feitelijk beperkt tot de bestuurlijke elite. Daarentegen heeft èlke burger rècht op die informatie. Er zijn wetten genoeg die haar/hem dat recht verschaffen. Maar de faciliteiten ontbreken voor de burger om haar/zijn informatierecht uit te oefenen. Dat komt neer op ontmoediging en bijgevolg pràktisch ontmachtiging. Dus, ‘regel’ die – mogelijkheden voor – informatievoorziening voor een willekeurige burger.

Wat blijkt?! Met precies dezelfde (!) faciliteiten kunnen leden van de Tweede Kamer hùn recht naar behoren uitoefenen. Dat is natuurlijk ook logisch, want iets ànders dan zgn volksvertegenwoordigers zijn zij niet. Kortom, de TK-leden zouden een àndere belofte enzovoort moeten afdwingen, te weten algeméén die van informatievoorziening aan de burger.

Nou ja, zo’n eenvoudige suggestie is en blijft stellig te moeilijk om te – willen –

begrijpen. Terug naar Februari, wat mij ergert, is dat hij kiest voor een prompt weerlegbare protestkreet en daardoor wanverhoudingen aanwakkert. Of schiet ik dóór?

78.23

Een experiment is vaak de valse aanduiding om iemand ànders ertoe te bewegen zijn eigen mus te doden.

78.24

Ja, ja, ik weet dat, helaas, het allerláátste dat een verstandige burger moet doen om overheidsbeleid gewijzigd te krijgen, is dat z/hij een gedegen voorstel doet. Elk voorstel voor iets ànders is immers o.a. een voorstel om niet langer hetzelfde te blijven doen.

Tja, terwijl het voor iederéén moeilijk is om met kritiek om te gaan, heus, ik geef dat van mijzelf meteen toe, is dat nogeens extra lastig voor wie weinig tot niets begrijpt van hoé 'dingen' – zijn gaan – lopen, en dáárom nog minder van waaróm zulk verloop averechts uitpakt en wàt er – dus – kan/moet worden verbeterd. Aan zo iemand ontgaat van een serieus voorstel volledig de opbouwende strekking, zeg ook maar het hulpaanbod. Daarentegen meent z/hij louter ònterechte kritiek te zien, waant zich vals beschuldigd, voelt zich aangevallen, enzovoort.

En wie wel degelijk in staat is om zo'n voorstel afkomstig 'van buitenaf' deskundig te beoordelen en zelfs te waarderen, moet vervolgens maar dŭrven om zich ervoor in te zetten. Want op haar/zijn beurt moet z/hij rekenen met vaak, op z'n gunstigst, vergaand onbenullige zgn leidinggevende (overheids)functionarissen. Zucht, de toeslagenaffaire leert in dat opzicht niets nieuws.

Een stormloop op een parlamentsgebouw oid kan voor de overheid weliswaar aanleiding zijn om met méér van hetzelfde op te houden, maar dat leidt geheid tot slechts – instelling van – nòg averechter maatschappelijke verhoudingen en onderminning van verloop van maatschappelijk verkeer. Dat is dus géén optie.

Aan het einde van mijn vorige emailbericht[, zie **aantekening 78.18** voor afschrift,] spoorde ik je aan met "lees de krant maar." In elk geval in **NRC Handelsblad** gaat het inderdaad maar dóór met columns en opiniebijdragen waarvan de schrijvers wijzen op de dringende noodzaak van beleidswijziging. Zij beseffen m.i. echter onvoldoende dat infrastructuur consequent een overheidsaangelegenheid behoort te zijn.

Zo neemt ook Paul Scheffer in zijn column **Twitter en Trump zijn voor elkaar gemaakt** (in: **NRC Handelsblad**, 15 januari 2021, p. 19)

[d]e bestorming van het Capitool

in de hoofdstad van de Verenigde Staten en de daarop volgende

de verbanning van president Trump

door diverse sociale-mediabedrijven als aanleiding voor zijn

waarschuwing [tegen] misbruik van marktmacht.

Volgens Scheffer zijn het

[d]e miljoenen gebruikers [die] deze infrastructuur maken [...] tot een digitale versie van ons weggennet of waterleiding. Deze privébedrijven zijn door hun succes veranderd in nutsbedrijven.

Nee, het probleem is juist dat de voorzieningen die sociale-mediabedrijven bieden met hun zakelijk belang erbij géén infrastructuur is. Ofwel, het zijn pertinent géén nutsbedrijven. Dat lijkt maar zo en valt er ook onmogelijk werkelijk van te maken. Infrastructuur moet principieel onafhankelijk van bepaalde private belangen worden opgevat ..., opdat optimale voorwaarden heersen voor evenwichtige verhoudingen tussen activiteiten ter samenhangende verwerking van private belangen. Zolang dat onderscheid niet geldt, bestaat infrastructuur als zodanig ook niet en maken pogingen volgens een verkeerde grondslag 'het' alleen maar erger. Scheffer heeft zeker gelijk als hij stelt:

Zonder regulering keert de digitalisering zich tegen de democratie.

Nogmaals, dat vergt pas vervolgens regulering van marktpartijen. Regulering moet allereerst vestiging betreffen van – digitale als aanvulling c.q. vervanging van o.a. 'papieren' – infrastructuur voor informatieverkeer.

Ik herhaal dat m.i. bij uitstek (Bureau) Forum Standaardisatie opgesteld staat om daarvoor een aanzet te leveren. Hoe interessant wil je je opgave hebben? Ik probeer mijn oproep graag nader te verklaren.

In de publicitaire stortvloed verscheen daags erna **Politiek moet eindelijk Big Tech mores leren** (in: **NRC Handelsblad**, katern **Opinie & Debat**, 16 januari, 2012, pp. 4-5). Marleen Stikker en Sander van der Waal noemen sociale-mediabedrijven

techplatforms [resp.] digitale dienstverleners

en leggen uit dat die bedrijven,

net als telecompartijen, slechts [als] een doorgever [gelden].

Hun kritiek op die formele status strookt met de mijne. In hun woorden,

[s]ociale media platforms, zoekmachines en browsers hebben wel degelijk belang bij de boodschap. Door sortering algoritmen, advertenties en geautomatiseerde aanbevelingen bepalen deze platforms in grote mate wat hun bezoekers en gebruikers te zien krijgen.

Zomaar een "doorgever" zijn zulke bedrijven dus beslist niet. Stikker en Van der Waal opperen retorisch bedoeld de vraag of het helpt om ze hun, zeg maar, neutraliteitsstatus te ontnemen. Dus,

[m]aak de platforms verantwoordelijk en behandel ze als uitgevers.

Als ik er tòch antwoord op geef, dan vind ik opnieuw principieel dat wie informatie voortbrengt, verantwoordelijkheid ervoor draagt. Ongeacht het medium kan wie dan ook aansprakelijk worden gesteld voor wat z/hij 'uitgedrukt' heeft. Zo acht ik ook een sociale-mediabedrijf verantwoordelijk voor wat het als gevolg van bewerking van informatie op zijn beurt als informatie verstrekt.

De onmisbare voorwaarde voor zo eenduidig mogelijk toeschrijfbare verantwoordelijk- en zo door naar aansprakelijkheid is volgens mij nu net de inhoudelijke afzijdigheid (lees volgens jargon dus ook: neutraliteit) van de 'instelling' die 'immers slechts gaat over' de verkeersvoorziening ervoor. Daaruit volgt dat de overheid er is voor infrastructuur en dat infrastructuur exclusief overheidsaangelegenheid moet zijn. Dit principiële punt is tegelijk praktisch, en omgekeerd. Stikker en Van der Waal (h)erkennen het echter niet. Uiteraard :-) ben ik het grondig ermee eens, dat

[e]r [...] altijd sprake [is] van een context die geïnterpreteerd moet worden.

Hèhè, dat is precies de reden waarom reeds vanaf gering verkeersbereik context als onderdeel van informatie moet zijn verbijzonderd. Daar is Metapatroon op bemeten. Ik ben het daarom, eveneens grondig, oneens met ze, dat

[w]e [...] ons erbij [moeten] neerleggen dat dit een van de lastigste vraagstukken van de mensheid is.

Nee, dat lijkt maar zo, ik schreef het al, voor wie weinig tot niets begrijpt van hoé ‘dingen’ – zijn gaan – lopen, enzovoort. Wèl moeten we aanvaarden, en dankzij Metapatroon is tenminste duidelijk waaróm, dat informatie nooit uitputtend, zeg ook maar altijd en alom geldig, vooràfbepaalde betekenis kan hebben. Dat komt, omdat (!) het contextgedeelte als het ware open is. (Alleen) op die manier laten zich willekeurige betekenissen faciliteren. Dat is beslist nuttig voor – doorgaande communicatie in – een veranderlijke werkelijkheid.

Vooruit, terug naar de redenering van Stikker en Van der Waal. Terecht, althans zo begrijp ik ze, verwachten ze weinig van Europese regelgeving om

de macht van tech-platforms

te breken. Hoewel we volgens hen ervoor moeten

zorgen dat deze wetten bijdragen aan het stand brengen van een digitaal publiek domein,

nota bene iets dat m.i. naar de aard van – de behoefte aan – infrastructuur nooit kàn lukken zonder ontzakelijking, pleiten zij tenslotte ervoor om

alternatieven [te] organiseren voor de huidige sociale-mediaplatforms om het digitale domein publiek democratischer te maken[.]

Simpel, dat “organiseren” van voorzieningen als infrastructuur vind ik de onvervreemdbare overheidstaak. Zo expliciet stellen Stikker en Van der Waal het echter niet. Zij doen de aanbeveling van

duizenden kleinere platforms [...] in plaats van de enkele die er nu zijn.

Informatie moet tevens daartussen informatie kunnen worden uitgewisseld. Dat vergt, zo gaan zij verder,

open decentrale standaarden[. ...] Je bent niet ingesloten[. ...] Doordat er keuzemogelijkheid is, ontstaat pluriformiteit.

Nou ja, “pluriformiteit” onder voorwaarde van noodzakelijke ... standaardisatie. Over de mogelijke rechtspersoonlijkheid van een “aanbieder” doen Stikker en Van der Waal géén uitspraak. Zij houden het erop, dat

[d]e aanbieders [...] zich [...] aan de wet [hebben] te houden, zoals alle uitgevers en media dat moeten.

Maar dat is uiteraard evenmin een oplossing voor het door henzelf terecht aangewezen probleem, dat een “uitgever” hoogstens afgeleide verantwoordelijkheid kent en vooral dat aan willekeur door filtering niet valt te ontkomen. De verantwoordelijkheid van doorgever moet gescheiden zijn van die van uitgever. Daarvoor moet de overheid de doorgeefvoorziening treffen; er is géén alternatief ter bevordering van maatschappelijk evenwichtiger verhoudingen. En, ook optimaal duidelijk aanwijsbaar, de uitgever van informatie is – dan – de afzender ervan. En ook een zgn uitgever die de ene informatie bewerkt tot andere informatie, geldt wat verstrekking betreft als de afzender, klaar.

Ik heb de indruk dat Stikker en Van der Waal menen dat de daadwerkelijke doorgeefvoorziening nog wel zònder overheidsgezag kan. Maar daar overlapt neoliberalisme met anarchie (en is het wachten op de volgende bestorming). Met de overheid als “aanbieder” geldt een voorziening als infrastructuur. Daarmee is een dienovereenkomstig begrip van standaard aan de orde. Feitelijk is de infrastructuur de standaard c.q. de geordende verzameling standaarden. Daardoor verandert de betekenis méé van wat een open standaard is. Het gaat niet om onderlinge aansluiting van allemaal – verder – aparte voorzieninkjes, maar om aansluiting van deelnemers aan informatieverkeer met hùn respectievelijke middelen op dè voorziening annex infrastructuur. Oh ja, zo’n deelnemer is een willekeurige burger. Wat als infrastructuur voor haar/hem volstaat, is in één moeite door geschikt voor gebruik door – medewerkers van – overheidsinstellingen. De omgekeerde aanpak, zoals tot dusver gevolgd, werkt voorspelbaar averechts. Ik hoop, blijf hopen, :-) dat je er vervolg aan geeft. Laat ajb weten of je er (n)iets in ziet.

78.25

Weet je nog? Omdraaien! Tommy Wieringa schrijft in zijn column **Gestruikeld over data** (in: **NRC Handelsblad**, 16 januari 2021, p. 2), dat

met de nieuwe Wet Gegevensverwerking Samenwerkingsverbanden (WGS) die nu bij de Eerste Kamer ligt, [...] opnieuw een onbeheersbaar risicoprofileringsstelsel opgetuigd [wordt].

Daarbij gaat Wieringa m.i. ervan uit, en zo ja, dan heeft hij daarin helaas gelijk, dat het ‘de overheid’ eenzijdig erom gaat de burger in de gaten te houden. Minstens voor de helft omdraaien, dus. Want, hoezo risico? Nota bene, met precies hetzelfde zgn stelsel kan de burger overzien wat de overheid zoal ‘over’ haar/hem beslist, enzovoort. Kortom, geef elke burger die mogelijkheid, klaar.

Ik blijf van oordeel, dat juist ook weer zo’n wet als voor gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden – goed – bedoeld is om overheidsgebruik van persoonsinformatie te beperken tot wat volgens formele besluiten is toegestaan. Daar lijkt mij rechtsstatelijk niets op aan te merken. Tja, als aangewezen besluitvormers zoals leden van de Tweede Kamer géén gebruik maken van hùn recht om zulke beperkingen te stellen èn op handhaving ervan toe te zien, resulteert geheid onbeperkt overheidsgebruik. Dan krijg je inderdaad wat Wieringa beweert, te weten

een ongeluk met datakoppeling waar je op kon wachten.

Dat ligt echter niet aan de wet, maar aan de veronachtzaming door aangewezen besluitvormers van hun verantwoordelijkheid voor het opstellen van beperkende bepalingen voor gebruiksgevallen. Zodra burgers deugdelijk gefaciliteerd zijn om na te gaan welke risico’s zij lopen door overheidsgebruik van hùn persoonsinformatie, kan vrijwel onmiddellijk blijken of al dan niet besloten is tot redelijke gebruikbeperkingen door de overheid. De wetgevende volksvertegenwoordigers die als besluitvormers over beperkingen betrokken zijn bij een gebruiksregeling, en in eerste aanleg blijkbaar niet goed hebben opgelet, kunnen dan zo’n regeling netzo prompt wijzigen. Anders, mee eens,

[zijn d]e excuses voor de ene ramp [...] nog niet gemaakt of de volgende dienen zich alweer aan.

Echter, terwijl volgens mij Wieringa's stelling dus onjuist is, dat

[m]et de WGS [...] de overheid opnieuw een machtig en hoogst feilbaar instrument in handen [krijgt] om burgers te profileren op basis van geheime dataprofielen[.]

moet, en nu komt geparafraseerd mijn stelling, met voorrang

de burger eindelijk een onfeilbaar instrument in handen krijgen om overheidsbemoeienis met haar/hem te profileren.

Daarmee houden burgers o.a. hun volksvertegenwoordigers bij de les van democratische verhoudingen.

78.26

Ik zet nog even een punt op de i. Volgens de aanname, zie [Semiosis & Sign Exchange](#), dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, gaat èlk teken(gebruik) gepaard met een zgn samenwerkingsverband. En omgekeerd. Want het ene subject probeert dmv een teken (lees ook: informatie) een ander subject te bewegen tot gedrag afgestemd op eigen gedrag. (Ik laat hier verder in het midden dat een subject het verzoek zelfs meestal tot zichzelf richt. Maar ook en vooral in zulke gevallen gaat het met informatie natuurlijk om gedragsafstemming.)

Indien dat andere subject zich daarbij onder dwang gesteld ervaart, is samenwerking als aanduiding echter misleidend. Over verzoek tot inschikkelijkheid gesproken, in het woord samenwerking ligt reeds vergaand de oproep tot inschikkelijkheid besloten. Voorzien van dit commentaar handhaaf ik het ambtelijke jargon met de term samenwerkingsverband.

Nogmaals, een samenwerkingsverband is inherent aan informatie. Indien verschillende exemplaren van informatie als een verzameling (benaming van oudsher: register; digitaal: database) worden bijgehouden, zijn daarmee dus allerlei samenwerkingsverbanden aan de orde.

In de praktijk is autorisatie de noemer voor classificering. Dat gebeurt als regel asymmetrisch, waardoor het samenwerkingsverband in kwestie niet expliciet vermeld staat. Want bevoegdheden worden geacht – zoiets als – gebruik van informatie te betreffen. De gebruiker in kwestie geldt echter op z'n semiotisch (semiotiek: tekenleer, informatiekunde) als het ene subject dat verzoeken richt aan andere subjecten. Als het ware verborgen in de bevoegdheidscombinatie 1. van de deelverzameling informatie en 2. van de deelverzameling be- en verwerkingsmiddelen beschikt de gebruiker over mogelijkheden om – verdere – verzoeken op te stellen en die aan andere subjecten te richten.

Als gevolg van digitalisering van communicatie(voorzieningen) zijn per een apart register niet – meer – de grenzen 'gegeven' voor autorisatie, en daarmee voor classificatie van wat feitelijk verschillende samenwerkingsverbanden zijn. Want exemplaren van databases kunnen worden bewerkt als zijn ze tot één database samengevoegd (waartoe een zgn informatieronde kan dienen). Daardoor is de enige manier om voor autorisatie een houdbare opzet te bereiken om alle informatie als opgenomen in één database te beschouwen. Klopt, dat zal nooit gebeuren, kàn ook niet. Maar wat dáárop berekend is, past immers als vanzelf voor autorisatie mbt elke daadwerkelijke 'verzameling' van informatie.

Dankzij het idee van radicaalste uitbreiding ontwierp ik [Metapatroon](#) als grenzeloos bemeten methode voor ordening van – veranderlijke – betekenissenvariëteit. En vervolgens mèt Metapatroon kan – ook – autorisatie stelselmatig worden opgezet. Dat vergt als grondslag variabele classificatie van zgn situationele hoedanigheden,

zie [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#) voor een zeer beknopte toelichting.

Het is dankzij geschikte aanname(s) helemaal niet zo ingewikkeld.

78.27

Volgens de Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden (Wgs) geldt als samenwerkingsverband, zie artikel 1.1 met definities, een

verband van deelnemers die gezamenlijk gegevens verwerken voor een bij of krachtens deze wet vastgestelde doelstelling van zwaarwegend algemeen belang.

Als wet ter regulering van vier daadwerkelijke verbanden bepaalt Wgs de resp. doelstellingen ervan. Als kaderwet stelt Wgs – pas – met artikel 3.1 tevens aan “een [verder] samenwerkingsverband in de zin van deze wet” de eis van een expliciete doelstelling.

Zulke beperking van wat telt als samenwerkingsverband werkt stelselmatig uiteraard belemmerend. Ik heb al met zoveel woorden gesteld dat het onzin is om zo’n aparte wet te wijden aan “gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden.” Want elk geval van “gegevensverwerking” behelst, vaak overigens eufemistisch uitgedrukt, een “samenwerkingsverband.”

Tussendoor, zo vind ik voor een zgn sociale-mediabedrijf de associatie met samenwerking vergaand ongepast. Wat zo’n bedrijf beweert als samenwerking tussen deelnemers te bevorderen, dient toch vooral als middel voor het eigen zakelijke doel, punt.

Maar in Nederland is de term samenwerkingsverband bestuurlijk, haha, over contradictio in terminis gesproken, ingeburgerd. Zoals ik eveneens eerder heb geduid, geldt daarvoor impliciet de veronderstelling dat de historisch ontstane configuratie van (overheids)organisaties thans voor vergaand gefixeerd ‘doorgaat.’ En gegeven die organisaties is zgn samenwerking resp. het verband ervoor aan de orde zodra zij bijdragen leveren aan wat dan uitvoering van hun gemeenschappelijke doel- en aldus taakstelling is.

Hiermee blijkt de betekenis van samenwerkingsverband in de praktijk echter niet volledig gedekt. Neem wat op z’n Engels een shared services center heet. Zo’n, vooruit, samenwerkingsverband voert zeker aanvankelijk geen overkoepelende(r) taak uit. Het idee is veeleer dat schaalvoordeel haalbaar is door gespecialiseerde(re) uitvoering van gelijk(soortig)e taken namens verschillende organisaties. Die taken blijven per uitvoeringsgeval opzettelijk (!) ònsamenhangend. Een dergelijk samenwerkingsverband mikt op grotere doelmatigheid door optimalere inzet van mensen en middelen. Dat mislukt overigens vaak, omdat de overgenomen taken zo gelijk(soortig) helemaal niet zijn. En/of de wel degelijk bestaande kans op variabilisering is gemist, omdat er géén stelselmatig bekwame ontwerper is ingeschakeld.

Hoe dan ook zou je een shared service center ook wel een middel(samenwerkings)verband kunnen noemen. Bekend zijn allang de talloze gemeentelijke samenwerkingsverbanden. Wat o.a. Wgs oppert, zijn dan daarentegen aanwijsbaar als doel(samenwerkings)verbanden.

Van het één kan het ànder komen. Wanneer dat ondoorzichtig gebeurt, ontstaat democratisch tekort. Het is niet voor niets dat vragen rijzen over gemeentelijke samenwerkingsverbanden, maar bruikbare antwoorden blijven uit zolang verwarring heerst over middel en doel met een samenwerkingsverband.

Of neem het Landelijk DienstenCentrum Rechtspraak (LDCR). Dat is opgezet als middelverband, met de rechtbanken en gerechten als ‘oorspronkelijke’ en dienovereenkomstig aparte organisaties. Maar ja, zodra LDCR de overkoepelend ingestelde Rechtspraakorganisatie als middelverband dient, is LDCR tevens doelverband voor de rechtbanken e.d. Deze spanning treedt onvermijdelijk op bij het treffen van een voorziening voor – inzicht in – schuldenproblematiek. Daarvoor wordt immers informatie verzameld over een persoon die als schuldenaar gedaagde kan zijn in verschillende zaken onder verschillende rechters van verschillende rechtbanken. De doelstelling van dergelijk informatiegebruik moet daarom omschreven zijn en wie tot dat gebruik bevoegd is verklaard. Voor een proefperiode onder algemene vertrouwelijkheid kan zulke autorisatie overigens nog ontbreken; de proef dient er juist voor om te ontdekken welke specificaties mbt autorisatie al dan niet werken.

De spanning volgens doelverband is redelijk overzichtelijk, omdat het vooralsnog om overzicht van informatie gaat uit registers die allemaal onder beheer door Rechtspraakonderdelen vallen. In aanzet moet de opzet van autorisatie echter (zo) stelselmatig (mogelijk) berekend zijn. Ik herhaal dat het – ook – daarvoor helpt om wie doorgaans ‘slechts’ telt als onderwerp van (overheids)bemoeienis, dwz de burger resp. de betrokkene à la AVG, enzovoort, te erkennen als hoofdgebruiker van het informatiestelsel met autorisatie van dien. Dat strookt uiteraard met waarop de Rechtspraakorganisatie voor digitale toegankelijkheid zou moeten mikken (en dat gebeurt heel praktisch dan ook meteen maar).

78.28

Inderdaad, vergeleken met het “automatisch antwoord” dat ik meestal krijg over je tijdelijke onbereikbaarheid, geef je een “late reactie.” :-) Maar, zeg maar, in persoon antwoord je ditmaal razendsnel, bedankt!

Ja, ik druk(te) maar even extra dóór met het idee van strategische heroriëntatie van/door (B)FS. (Want) voor zover ik kan nagaan, doet zich daarvoor nù (!) een geschikte samenloop van aanleidingen voor. IJzer smeden als het heet is, en zo. Je ziet o.a. aan die zgn toeslagenaffaire helaas overduidelijk, nou ja, dat zou iedereen toch zo moeten gaan (in)zien, wat er gebeurt zónder stelselmatig besef enzovoort. Ik heb er onlangs mede vanwege nog weer andere krantpublicaties méér, zelfs véél meer, over geschreven en gecorrespondeerd met zowel X als een ex-collega (ooit waren wij allebei medewerker van het ministerie van Buitenlandse Zaken).

Wat stel ik nogal principieel als oplossingsrichting voor? Zie onderstaand, hierbij allemaal gratis, afschrift van enkele verdere tot aantekeningen bewerkte emailberichten erover. Ik veroorloof mij de opvatting dat de geschetste opzet jou als sociaaldemocraat zou moeten aanspreken. En ik ben uiteraard zeer benieuwd naar jouw oordeel als jurist over mijn beoordeling enz. van de Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden (en zodoende naar jouw oordeel over mijn kritiek – terecht of niet? – op columns door Maxim Februari en Tommy Wieringa).

Wanneer je het helemaal met mij eens bent, is een ontmoeting overbodig. Ga er meteen mee/voor aan de slag, zou ik zeggen. Dat zal door mij echter wel weer overhaast zijn gehoopt. :-)

Ofwel, met dank voor je suggestie, goed idee om voor a.s. vrijdag af te spreken! Wat mij betreft de half-elfoptie. Wat vind je van het bankje naast de Watertoren Leiden aan de Hoge Rijndijk (Leiden) met uitzicht op het (water)kruispunt van Rijn-

Schiekanaal en Nieuwe Rijn? In geval van nood(weer) kunnen we onder het naastgelegen viaduct schuilen. Als jij een beter idee hebt, volg ik dat uiteraard graag.

78.29

Ik wil er geen onbetaalde dagtaak aan hebben om een wekelijkse column elke keer van commentaar te voorzien. Nog één keer, dan. Als ik me vriendelijk uitdruk, noem ik het parmantig zoals Maxim Februari zijn column **De macht ligt allang niet meer bij het parlement** (in: **NRC Handelsblad**, 19 januari 2021, p. 19) afsluit. Ik kan het ook kenmerkend voor een complotdenker vinden:

[Z]o zit het dus.

Hmm. De analyse van Februari komt m.i. neer op een complottheorie, omdat ook weer niet alles eraan onzin is. Het is zoals het gezegde aangeeft dat voor een man met een hamer alles een spijker is. Ja, er zijn spijkers. Nee, er zijn niet alléén maar spijkers.

Februari ondertekent zijn column als jurist. Is het daarom dat hij als

de agenda voor de komende tijd [wijst op] de veranderende rol van het recht[?]

Februari meent

dat de trias politica wankelt en dat de uitvoerende macht door digitalisering de overhand krijgt boven de wetgevende en rechtsprekende macht[.]

Ach, digitalisering. 'Het' moet ergens de schuld van zijn, nietwaar? Volgens Februari

verergert de situatie door digitalisering. De uitvoerende macht profiteert daarvan het meest en dus concentreert zich de macht daar.

Ach, macht. Februari beweert stellig:

Overheid en overheidsbestuur digitaliseren helemaal als een razende.

Naar mijn indruk is er vooral razend aan, dat digitaliseringsprojecten voor wat ruimer bereik van informatieverkeer blijven mislukken. Ofwel, dat wijst eerder op ònmacht. Als ik er ook iets over mag zeggen, oorspronkelijk stoken bedoelingen die verantwoordelijke bestuurders inclusief ambtenaren met digitalisering hebben m.i. doorgaans prima met wat ik hier korthedshalve het algemeen belang noem. Wat gaat er mis?

Terwijl Februari stelt, dat

de voorsprong van het overheidsbestuur verder [groeit,]

ben ik van oordeel dat alom een achterstand bestaat. Maar omdat óók bestuurders die achterstand 'kennen,' pakt digitalisering vaak prompt tevens alom nadelig uit. (Want) waartoe de meeste zgn bestuurders – nog – niet in staat zijn, is sturing van digitalisering. Dat kan desondanks weleens goed gaan, maar daarvoor moeten de uitvoerders van een digitaliseringsproject over het adequate vermogen tot zèlfsturing beschikken. Helaas is ook onder, zeg maar, uitvoerders nog steeds een achterstand aan de orde. Vooruit, eveneens uitzonderingen daargelaten. Dat laat onverlet dat het een misverstand is om zgn ict-ers òngestuurd (lees ook: zònder deugdelijk ontwerp enzovoort) aan de slag te kunnen laten gaan. Het is door de feitelijke afzijdigheid van bestuurders – is het om hun inderdaad gebrekkige sturingsvermogen niet te hoeven tonen? – zelfs zo, dat werk als ict-er èxtra aantrekkelijk is voor mensen die vergaand zèlf willen bepalen wat zij doen. En hùn wereldbeeld – uiteraard overdrijf ik wat – neigt gauw naar het ééndimensionale, overigens óók meestal met de beste

bedoelingen. Maar wat hebben we aan zulke bedoelingen die maatschappelijk tekort schieten? Zachtjes gezegd is het niet zo vreemd, dat het resulterende middel dat de opdrachtnemende ict-ers opleveren meestal nogal afwijkt van wat de opdrachtgevende bestuurder bedoeld heeft. Daar is geen redding aan, zolang hun gebrekkige vermogens complementair blijven. Sterker nog, pogingen om nog iets te redden hebben alsmaar averechtser resultaat. 'Men' maakt weliswaar elkaar onderling verwijten, maar met iedereen met haar/zijn kop alsmaar dieper in het zand is de één onhoorbaar voor de ander, laat staan dat er iets van 'naar buiten' komt (en vandaaruit, eindelijk, wèl deskundige aanzet tot verbetering kan komen). Hoe groeit iets tot een zgn affaire uit?

Volgens de verhoudingen in de trias politica raakt het evenwicht inderdaad zoek. Dat ben ik wel met Februari eens. Voor herstel verdient het m.i. echter geen prioriteit om wetgevende en rechtsprekende macht te voorzien van méér tegenmacht. Dergelijke escalatie verhelpt immers niet(s) wat ik aanwijs als de onmacht die nota bene als gebrek van de uitvoerende macht ontwrichtend werkt. Er zijn helemaal geen

duizenden techdeskundigen bij het bestuur.

Was het maar zo! Nogmaals, wat die zgn deskundigen (lees ook: ict-ers) opvatten als de opdracht die ze moeten uitvoeren, bepalen ze nog vrijwel overal vergaand zèlf en de kans, alle retoriek ten spijt, dat zij daarvoor het passende begrip van algemeen belang volgen is helaas klein. Daarvoor is wat Februari aanbeveelt uiteraard géén oplossing. Modieus klinkt het:

Zorg voor 'trias politica by design' door parlement en rechter automatisch informatie over de uitvoering te laten sturen.

Automatisch? Met digitalisering, soms? Daar gaan we weer.

Ja, ontwerp is onmisbaar. Maar de trias politici hoeft niet op de schop. Het kan en moet bescheiden blijven. Maar – juist? – dat blijkt moeilijk. Zo pleit ik al decennia ervoor dat overheidsdigitalisering naar haar aard een infrastructureel karakter heeft, en dus stelselmatig bemeten moet zijn. De noodzakelijke stelselmatigheid vergt vooral een gewijzigde informatiekunde als vakdiscipline, te weten georiënteerd volgens facilitering van maatschappelijk informatieverkeer met erkenning van reële betekenisvariëteit van dien; zie verder o.a. [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#). Dus over ontwerp gesproken, het kost tijd om zulke informatiekundige ontwerpers degelijk opgeleid en ze dan de passende rol in digitaliseringsprojecten toegewezen te krijgen. (Maar) nòg langer afwachten in onmacht helpt uiteraard niet, integendeel.

78.30

Wieland van Dijk en Wilfred Takken hebben over de toekomst van zgn sociale media gesproken met

[v]ier onderzoekers, een politicus en een activist.

In hun artikel **Zo worden sociale media weer van ons** (in: **NRC Handelsblad**, 19 januari 2021, katern **Cultuur**, pp. 6-7) rangschikken ze de antwoorden onder vijf noemers:

1. Knip ze op, 2. Verander de algoritmes, 3. Neem een waakhond, 4. Bouw publieke sociale media en 5. Bevorder digitaal burgerschap.

Wat mij betreft draait het om nr 4. Omdat ik er onderdeel van infrastructuur in zie, moeten zulke voorzieningen m.i. onder gezag van de overheid staan. In een rechtsstaat moet dat niet alleen kunnen, maar acht ik zelfs kenmerkend voor rechtsstatelijkheid. Opknippen is dan juist niet aan de orde, maar wèl de noodzaak om informatie te kunnen uitwisselen tussen infrastructuren onder gezag van verschillende overheden. Om daarvoor nodige en voldoende voorwaarden te bepalen hebben 'we' de Internationale Telecommunicatie-unie. In beginsel allang niets nieuws meer, dus. Verder meen ik, kortweg, dat de overheid in kwestie volgens rechtsstatelijke beperkingen als inrichter en beheerder van infrastructuur inhoudelijk géén sturing geeft aan verloop van informatieverkeer door immers willekeurige deelnemers eraan; er zijn daarvoor dus überhaupt géén algoritmes. Ook niets nieuws gelet op papieren briefverkeer, analoog telefoonverkeer e.d. Wèl kan een toezichthouder annex waakhond op inhoud toetsen, en afzenders eventueel ter verantwoording roepen, enzovoort. (Ook) in het onderwijs worden kinderen op jonge leeftijd onderricht in omgangs- resp. verkeersvormen als gebruikers van infrastructuur.

78.31

Maak je geen zorgen. Voor de heenweg valt die afstand mee, mits de wind niet draait. :-) Wat mij betreft houden we het op dat trefpunt. Voor mij dichterbij kan ik zo gauw niets bedenken, ja, ik had het vorige keer ook nogal koud. Ik wilde je al vragen of je melk en/of suiker in de koffie wenst. Of inderdaad liever warme chocola? Begrijp ik dat je de voorkeur geeft aan zelfvoorziening? Laat ajb maar even weten.

Intussen meende ik uit een volgende column van Maxim Februari te kunnen opmaken, dat ook hij er helaas een simplistische kijk op allerlei verwarring in maatschappelijke verhoudingen op na blijft houden. Naar mijn oordeel is er niet zoveel mis met geldige gedragscodificatie. Overigens meen ik wèl dat er aan teksten van wetten e.d. veel valt te verbeteren resp. stroomlijnen, maar daarvoor hebben we 'genoeg' aan zgn begripsanalyse. Zo acht ik door een gewijzigde, ruimere opvatting van informatie, samenwerkingsverband veel opgebrachte verschillen nodeloos. Weg ermee, dat ruimt op. Op die manier kunnen we ons richten op reële verschillen, en die zijn er altijd – ook – genoeg. Oh ja, wat ik wilde zeggen, is dat ik intussen ook enig commentaar aan die volgende Februari-column gewijd heb, zie [nr 78.29] voor afschrift van de desbetreffende aantekening.

78.32

Wanneer verdient een (kunst)werk de aanduiding experimenteel? Die vraag behandelt Constant Nieuwenhuijs, bekend als kortweg Constant, in het korte opstel **De dialectiek van het experiment** (in: **Opstand van de homo ludens**, Paul Brand, 1969, pp. 142-148, oorspronkelijk 1965). Daarmee probeert hij

een einde te maken aan de misverstanden en verkeerde interpretaties die een juist begrip van de culturele situatie [...] bemoeilijken.[p. 142]

Constant bestrijdt de opvatting dat onder

'experimentele kunst' [...] een bepaalde [...] stijl [p. 142]

kan worden verstaan. Daarentegen als een stijl, zo geeft hij aan,

wordt [het] hoog tijd om vast te stellen **dat er geen experimentele kunst bestaat**, dat er nooit een experimentele kunst bestaan heeft.[pp. 142-143]

Zijn uitleg:

Primair is het experiment [...] de negatie van stijl. Tegenover de logische ontwikkeling wordt het avontuur gesteld, tegenover de zelfvoldane zekerheid het rücksichtlose prijsgeven, tegenover de duidelijke lijn het aanvaarden van de chaotische ruimte.[p. 143]

Wat mij betreft is de bedoeling van de experimentator wèl tot een ordening(smethode) te geraken. En zodra er (ver)volgens naar zo'n methode annex stijl wordt gewerkt, mee eens, is het met experimenteren alweer voorbij. Ofwel,

[d]e ervaring die de kunstenaar door de creatieve daad rijker wordt stelt hem in staat zich op een hoger niveau te verheffen en daardoor een klaarder beeld van hemzelf en van de situatie waarin hij zich bevindt te verkrijgen.[p. 143]

Minder begrijpelijk vind ik Constants bewering, dat

[d]e relativering van [...] het resultaat van de creatieve daad [...] volkomen in overeenstemming [is] met het antistilistische karakter van het experiment.[p. 143]

Ik deel de opvatting dat een experiment zolang het duurt, als het ware stijlloos is. Maar zodra een andere stijl als door een experiment voortgebracht geldt, markeert het resultaat ervan een overgang. Volgens de experimentele oriëntatie behoort het resultaat nog niet tot een stijl, maar na afloop van het experiment in kwestie telt het resultaat als, eh, nul-resultaat van dienovereenkomstig stilistisch werk. Nogmaals, verdere werken volgens die stijl betreffen daarom géén experimenten:

Op de experimentele periode volgt een periode van synthese.[p. 146]

Aan methode valt er volgens marxist Constant niet te ontkomen. Daarom duidt hij – ook –

het experiment [al]s dialectische methode.[p. 144]

Zijn uitleg:

De antithese is vanzelfsprekend afhankelijk van de voorgaande these: het experiment gaat steeds van datgene uit wat door de heersende esthetiek wordt uitgesloten.[p. 144]

Er is, zo neem ik maar aan, sprake van esthetiek, omdat Constant kunst verbijzonderd laat gelden. Dat acht ik echter overbodig, zelfs nodeloos complicerend. Algemeen gesteld zijn verhoudingen dialectisch indien, kort gezegd, als – een – antithese geldt wat door – een – “heersende [these] wordt uitgesloten.” Omdraaien, dus! Zo benadrukt Constant dat een statisch begrip van experiment vals is, want

[op] het ogenblik [...] waarop de antithese zelf tot norm verklaard wordt, [...] is een nieuwe antithese nodig om het experiment voort te zetten.[p. 144]

Enzovoort. Maar zodra

het creatieve proces volledige van [dialectische] preoccupaties bevrijd is, verliest het experiment zijn zin en zijn bestaansrecht.[p. 145]

Ik zou zeggen dat het dan ook niet meer om een creatief proces gaat. Dat lijkt mij trouwens ook geen bevrijding, maar goed. Merkwaardig is voorts dat Constant als marxist het ontbreken van dialectiek overweegt. Nu heb ik dat woord, “dialectische,” dus, in het laatste citaat opgenomen ter vervanging van “esthetische.” Waarmee ik in Constants formulering niet instem, is de veronderstelling die ik ermee gemaakt vind

zijn dat het met experimenten om kunst moet gaan. Daarmee ben ik het pas eens, en dan graag zelfs, wanneer elk experiment o.a. als kunst(werk) geldt.

78.33

De presidentiële inauguratie zit er op. Dat is alvast iets. Nieuwe verwachtingen. Nieuwe teleurstellingen?

Ja, voor Nederland geldt weliswaar “een kleinere schaal” dan de Verenigde Staten, maar ook – en vooral? – leden van de zgn elite mankeert het nog weleens aan beoordelingsvermogen mbt ook – en vooral? – voor hen gunstige maatschappelijke verhoudingen. Met “schaal” opper je m.i. echter wel een sleutelbegrip voor regulering van verhoudingen. Indien je je een maat voor schaal voor het gemak even ééndimensionaal voorstelt, kan een kwantitatief verschil tevens kwalitatief uitpakken. Dat heet schaaleffect.

Zo viel mij het rituele gehalte van de inauguratie op. Wat kleinschalig belachelijk zou zijn, blijkt grootschalig functioneel, zo niet noodzakelijk. Het ritueel met zijn voorstelling van eenheid verbergt als het (on)ware de feitelijke variëteit die op zo’n ruime schaal onvermijdelijk veel méér problematisch potentieel bevat. Als voorgestelde eenheid roept het ritueel ertoe op, en naarmate de verschillende mensen zich erdoor verbonden voelen biedt hun variëteit inderdaad ook kwalitatief groter oplossingspotentieel.

Wat dacht je van de pretenties van de Rooms-Katholieke Kerk?

Er zijn echter schalen relevant – geraakt – voor alles en nog wat, met onderlinge afhankelijkheden. Je kunt, bijvoorbeeld, dus wel een dorp beschouwen als – de omvang voor – optimale politieke samenhang, maar economisch ligt dat weer anders, enzovoort. En dan zijn politiek, economie e.d. prompt veel te ruim bemeten voor schaaloverwegingen inclusief wisselwerking.

Als ik je verveel met nogal theoretisch klinkende overwegingen, hoor ik het wel. Wat ik ook weer tijdens zo’n inauguratie praktisch meen waar te nemen, is de ritueel onvermijdelijke tot zelfs noodzakelijke vernauwing tot het schaalbereik van de ‘eigen’ nationale staat. Dat helpt om verwachtingen te formuleren. De opgave is vervolgens, nou ja, voor zich verantwoordelijk wetende bestuurders is dat zo, om aspecten, verschijnselen e.d. met elk voor zich verschillende schaaleffecten desondanks enigszins te laten harmoniëren. De klimaatschaal is globaal, een gevoel van welzijn individueel. Onvermijdelijk en noodzakelijk dáárvoor zijn afwegingen. En daar zijn we weer, hoe groter de bevolking van een land met – waarschijnlijkheid van – variëteit mbt waarderingsgrondslagen van dien, des te groter de kans dat de één over zus, de ander over zo teleurgesteld raakt.

Dat zou de periodiciteit van verkiezingen kunnen verklaren. :-) Hmm, zo’n gek idee vind ik dat eigenlijk niet. Dus, voordat teleurstellingen leiden tot – overmaat aan – ontspoord gedrag, dwingen we ons tot een volgende cyclus die met het ritueel van verwachtingenstelling begint. Zou daarvoor met vergelijkbare kwaliteit een cyclusduur van plm. vier jaren een ruim(er) schaalbereik hebben? Zowel in o.a. de VS als in Nederland is dat de vastgestelde periode voor landelijke regering.

Ik ga nog even op ritueel door. Om werkzaam te zijn, moet het leeg zijn als complement van de variëteit die ermee verborgen moet blijven en, nee, geen paradox, zodoende erdoor verbonden moet raken. Als dat klopt, is juist een land als de VS kwetsbaar. Abusievelijk vinden helaas nogal wat mensen iemand als leider aantrekkelijk die helemaal niet om die werkelijke variëteit geeft. Zo’n kandidaat hoeft er nauwelijks moeite voor te doen om mensen te laten geloven dat z/hij zelfs

exclusief hun belangen zal behartigen. Mis, dus.

Over teleurstelling gesproken, de inmiddels afgetreden president oriënteert zich kennelijk overheersend naar wat anderen volgens zijn verwachtingen voor hem moeten doen. Daar is schaaleffect weer. Want als maar genoeg mensen, om welke voor jou en mij onbegrijpelijke redenen dan ook, hun leider zijn teleurstellingen willen besparen, kan het gevaarlijk worden.

En verder over teleurstelling, jij noemt, eh, gebeurtenissen zoals “een flinke globale natuurramp” die veel sneller dan de bedoelde cyclus afloopt onbeheersbare druk zetten op – voldoende schijn van – harmonisering van allerlei verschijnselen met hun respectievelijke schaaleffecten. Een voorproef(?) van wat jij als “een harde reset” ziet aankomen, maken wij volgens mij thans mee. Voor de bestrijding enz. van het zgn coronavirus worden aspecten van maatschappelijk verkeer al ingrijpend anders afgewogen en dienovereenkomstig dat verkeer daadwerkelijk anders geregeld dan nog maar kort voorheen. In Nederland gaat een demissionaire regering met afwegingen enz. dáárover als ware zij missionair dóór.

Nou ja, ik heb er maar weer zoveel mogelijk een structuurbeschouwing van gemaakt. Daarmee gun ik mijzelf de illusie van enig begrip van, met dank voor dat emailbericht, wat jij wederom allemaal opgemerkt hebt.

78.34

Extra kleding mee voor het zitwerk, eh, voor het al zittende werken, niet vergeten! :-)

78.35

Als opdrachtgever van verbouwing(en) van eigen woning heb jij, zo vertelde je mij tijdens ons watertorengesprek, zachtjes uitgedrukt niet louter goede ervaringen met aannemers die jij ervoor inschakelde. Dat komt, nee, dat is géén verwijt, omdat jij nu eenmaal géén ontwerper annex architect bent. Van weeromstuit heb jij het ontwerpwerk overgelaten aan die aannemers; zij zijn naar hun aard echter evenmin ontwerper.

Die aanpak is dus niet voor herhaling vatbaar. Dat moet je er wel van willen leren. Want zeker de coördinatie van bijdragen door verschillende aannemers raakt gauw problematisch. Zij hebben elk voor zich, en vaak vergaand impliciet, een (ontwerp)voorstelling van hun specialistische bijdrage gemaakt, maar een overkoepelend, laat staan expliciet, ontwerp ontbreekt dan. Tja, weet jij veel? Dit verklaart niet alleen waarom de werkuitvoering, eh, weleens mis gaat, maar óók waarom het vooral jou als opdrachtgever zoveel moeite – en als het écht tegenzit, onder de noemer van meerwerk zoveel extra geld – kost om ‘er nog iets van te laten maken.’

Kan je nagaan, als er méér aan de orde is dan een verbouwinkje. Vergelijkbaar vergt wat tegenwoordig digitalisering heet een rol(len)verdeling met een ontwerper ‘er tussen.’ Voor een inleiding verwijs ik je graag naar mijn opstel [Kritiek op de pure methode](#). Ga er ajb voor zitten. Probeer passages aan je eigen ervaringen te relateren.

Nee, er is helemaal niets mis met aannemermethoden, integendeel. Maar zodra ze – moeten – dienen als ontwerpmethoden – van zgn eerste en tweede soort, zie opstel – ben je als opdrachtgever (!) gauw een alsmaar grotere puinhoop aan het laten bouwen.

Mijn opvatting over wat er op de standaardenlijsten van Forum Standaardisatie staat, is dat het aannemermethoden betreft. Laat ze vooral staan, maar welke afgeleide

samenhang hebben die standaarden met de relevante ontwerp-opgaven, zoals voor ontwerp-opgaven allereerst duidelijk moet zijn om – het bevorderen van – welke maatschappijvisie het gaat?!

Ja, het is kenmerkend voor een bekwame ontwerper dat z/hij de middel-doel verhouding helpt doorlopen tot wat verantwoord als doel kan gelden.

Ik moet me niet zo druk maken. :-) Lees dus ajb dat opstel, en laat me weten wat je ervan vindt.

78.36

Je kunt er ook volgens het algemenere perspectief van verhoudingen tegenaan kijken. Een tweeledige opzet is vaak statisch, waarbij de ene deelnemer kan – blijven – parasiteren op de andere. Statisch, want daarin valt moeilijk verandering te brengen. De parasitaire deelnemer doet het immers voorkomen alsof z/hij de gastheer van dienst is. Zowel de gastheer als de parasiet is zich daarvan overigens niet eens bewust. Alom retoriek van goede bedoelingen. Dus, wie als buitenstaander wijst op de voor de gastheer nadelige verhouding wordt door hen allebei (!) niet begrepen en prompt door hen gezamenlijk àf- en uitgewezen.

Uitbreiding met slechts één deelnemer zorgt reeds voor dynamiek. (Veel) gelegenheid voor parasitair gedrag door één van de deelnemers lost daardoor op.

Op de schaal van staatsbestuur kan je de zgn trias politica beschouwen als erkenning van op z'n minst drieledigheid voor evenwichtigere verhoudingen.

Nu ik je op zulke drieledigheid heb gewezen, valt het je hopelijk op dat met zgn digitalisering verhoudingen meestal door tweeledigheid gekenmerkt zijn. Er zijn slechts een opdrachtgever en een opdrachtnemer. En die opdrachtnemer, zeg ook maar de uitvoerder, laat zich dan kenschetsen als aannemer. Zo'n aannemer meent dat een digitaliseringsopdracht gaat om het leveren van (computer)programmatuur.

Daar voeren die aannemers hun parasitaire propaganda voor, zodat ook – en vooral? – opdrachtgevers dat zelfs graag geloven. Ofwel, de noodlottige beperking tot tweeledigheid heerst.

Ik hoop dat je – nu – herkent dat (Bureau) Forum Standaardisatie die tweeledigheid in het voordeel van (programmatuur)aannemers faciliteert. Loop de lijsten met standaarden maar na. Nogmaals, laat maar zo. Maar besef ajb dat er een aanzet nodig is om, zeg maar, volwassener verhoudingen gevestigd te krijgen. Zoals ik je zei, voor digitalisering(sprojecten) moet er een informatiekundig ontwerper tussen de opdrachtgevende bestuurder en o.a. de – indien nodig – aannemer(s) voor programmatuurontwikkeling.

Indien je dicht-bij-huis een illustratie wilt hebben hoe de aannemerbranche voor digitalisering de relatie met opdrachtgevers als haar monopolie beschermt, kan je kijken naar de ophef die Ictu thans maakt over, uiteraard op z'n Engels uitgedrukt, design thinking. Alsof het iets nieuws is ... Ja, dat is het voor aannemers om zelf te doen wèl. Je kunt ze ook ict-ers noemen, dus met de t van technologie. Zij hebben ook wel in de gaten, dat opdrachtgevers, hmm, niet altijd even tevreden zijn over wat zij bijdragen, laat staan dat de daadwerkelijke 'gebruikers' er hun voordeel mee kunnen doen. Maar gevangen als opdrachtgever en –nemers zijn in hun exclusief onderlinge verhoudingen, menen de aannemers dat zij er zelf iets aan moeten doen; omdat de opdrachtgevers evenmin over die schadelijke tweeledigheid heen kunnen kijken, verwachten zij dat ook van de aannemers als hun enkele opdrachtnemers. Er zijn twee voorname redenen waarom design thinking door aannemers niet werkt.

1. Waarnaar aannemers moeten handelen, is, vooruit, construction thinking. Nota

bene, dat is óók een vak, maar een ànder vak. Wie van een uitstekende aannemer verwacht dat z/hij een uitstekende ontwerper is, heeft géén idee van reële verschillen. Ja, omgekeerd geldt dus óók; een uitstekende ontwerper kàn geen uitstekende aannemer zijn. 2. Wat wèrkt, is samenwerking inclusief hun opdrachtgever.

Tijdens ons gesprek noemde ik al de brochure **Zo bouwen wij software**. Daarmee toont CIO Rijk dat hij feitelijk partij kiest voor programmatuuraannemers. Tja, daarmee stelt ook hij precies de verkeerde prioriteit. In zijn hoedanigheid als CIO Rijk moet hij m.i. vooral namens bestuurlijke (!) opdrachtgevers spreken, dus **Zo ontwerpen wij digitale infrastructuur voor informatieverkeer**. Nota bene, dankzij driedelige verhoudingen hoeft een opdrachtgever zich 'technisch' niet over aannemers te bekommeren; dat doet de ontwerper (lees naar analogie met de zgn fysiek gebouwde omgeving ook: architect) namens haar/hem.

Ook het Bureau Ict-Toetsing (BIT) is helaas exemplarisch voor hardnekkige tweeledigheid. Sterker nog, dat komt neer op institutionalisering ervan. Het besef ontbreekt ook daar dat informatiekundig ontwerpen ècht een vak apart is resp. dat digitalisering voor een stelselmatige opgave nooit kan slagen zònder informatiekundig ontwerp. Ga maar na, BIT beoordeelt voorstellen volgens aannemerperspectief. Zucht.

Oh ja, nòg zo'n aannemertaktiek om de relatie met de opdrachtgever te monopoliseren is, daar is de Engelse taal weer, agile development. Je moet die aanpak toch vooral zien als gebrek van programmatuuraannemers om het eigen onvermogen mbt ontwerpen te erkennen. Dan proberen 'we' maar wat, nietwaar? Daarin raakt de opdrachtgever meegezogen. Zou er meteen een bekwame informatiekundig ontwerper zijn ingeschakeld, dan kan – de schijn van – experimenteren vrijwel altijd achterwege blijven.

Ook jouw kinderen kunnen deze tekst op het ww web lezen. Ga er ajb vanuit dat zij je vragen wat jij er destijds aan gedaan hebt. Nee, àlles in één keer veranderen lukt niet. Maar èrgens iets helpen veranderen, en wel nù, moet toch wèl kunnen?!

Je zou er wat mij betreft mee kunnen beginnen om digitalisering volgens verhoudingen te duiden. Kijk volgens dat referentiekader om je heen. Meen je tweeledigheid te herkennen, dan weet je dus eigenlijk meteen al genoeg. Dat gaat niet werken.

Zodra je kritisch genoeg durft te zijn, is het tijd voor opbouwende pogingen voor – een aanzet tot – verandering. Als jij dat doet, kan jij je kinderen verantwoord uitleg geven. Anders halen ze hun schouders op.

ps

Over rechtsstatelijke machtenverdeling resp. -verhoudingen gesproken, zie [Pentas politica](#) (2009, bewerkt opgenomen als [bijlage 1 van een hoofdstuk](#) in: [Interoperabel Nederland](#), Forum Standaardisatie, 2011). Dus geen drie, maar vijf machten inclusief een registermacht. Voor evenwichtiger verhoudingen staat zo'n registermacht, inderdaad, tussen burgers en – vooral – uitvoerende macht. Zolang informatieverkeer volgens hun onderlinge tweeledigheid geregeld blijft, is onevenwichtigheid nu eenmaal onvermijdelijk. Is dat zo ingewikkeld om te begrijpen? Verder, ook actueler dan ooit, acht ik zo'n onafhankelijke (!) registermacht noodzakelijk om wat sociale-mediabedrijven bieden te vervangen door infrastructuur voor informatieverkeer. Nee, dat verzint een programmatuuraannemer niet. Een informatiekundig ontwerper kan dat wèl.

78.37

Ik was al begonnen te lezen ... Dank je wel! Dubbel zelfs, want met je 'nagekomen' bericht heb je je niet alleen als schenker bekend gemaakt, maar nota bene óók mijn razendsnel opgekomen ongerustheid bijna net zo vlot weer weggenomen. :-)

Vanmiddag terug van een rondje hond troffen mijn echtgenote en ik buiten op straat ons nòg wat oudere burenechtpaar aan het begin van hun wandeling. Zij hebben geen hond, hij maakte de onvermijdelijke opmerking over hondenverhuur, op die manier. Zo klonterde dat met onderling gepaste afstand wat door met verdere straatbewoners, toen er een bestelbusje stopte. Niets ongewoons, integendeel, want de afgelopen maanden rijden en stoppen er vooral zulke voertuigen door/in het straatje.

Uitgesproken verrassend was dan weer wèl dat ik de ontvanger was. Nee, ik heb niets besteld, liet ik rondom weten. Een aanslag op mij, wellicht, voegde ik eraan toe, inderdaad, op die manier. In dat buitengezelschap opende ik de verpakking. Op de pakbon las ik de artikelomschrijving "U bent dood, sorry!" Huh! Nee, besteld heb ik ècht niets, herhaalde ik.

Echt niet? Vervolgens las ik op de achterzijde van het omslag van het boek met die titel dat "de schrijver u een inkijkje [geeft] in het leven met dementie." Zou het al zó erg met mij zijn gesteld?

In dàt opzicht valt het dus mee. Vandaar dat ik je tevens voor geruststelling dankbaar ben. Overigens ga ik dàt de burens nog even niet vertellen.

Zowel de vooralsnog onbekende afzender als de inhoud was wel aanleiding dat ik mijn kinderen heb opgebeld. Wie anders? Jij, misschien? Nee, dus.

Het vraaggesprek met auteur Fred Marree heb ik niet gehoord. Afgaande op de omslagtekst – binnenin moet ik nog slechts enkele pagina's lezen voordat ik aan dat deel toe ben – kan ik mij voorstellen dat je zijn onderwerp associeert met wat wij zoal proberen te verhelpen. Je hebt gelijk! Het is vaak eenvoudig genoeg om digitalisering te benutten voor een hulpmiddel om iets te doen, maar zo'n hulpmiddel moet principieel de voorziening omvatten om inclusief uitbreiding van controlespoor een abusievelijke handeling òngedaan te kunnen maken, en dat is meestal wat ingewikkelder. Zo kunnen schulden exponentieel dus nog sneller toenemen dan een virus zich kan verspreiden, en is er de zoveelste affaire.

Ik ben benieuwd naar de tekortkomingen en gevolgen daarvan die Marree heeft moeten ervaren door administratieve identiteitsverwisseling na het overlijden van de echtgenote van zijn neef met wie hij voorletter en – zoals door haar door huwelijk – aangenomen achternaam deelt. Praktijklessen voor informatiekundig ontwerpers en hun opdrachtgevers. Graag laat ik je mijn oordeel over dat gedeelte van zijn boek weten.

78.38

Raadsel opgelost. Ik kreeg een emailbericht van iemand met wie – als er een opdracht is – Martijn Houtman en ik samenwerken. Hij had op de radio een vraaggesprek gehoord met de auteur van het boek(je) **U bent dood, sorry!**

"Ondanks de enigszins lugubere titel," zo licht hij toe, leek hem de inhoud relevant voor wat wij doen. Daarin heeft hij gelijk. Ik heb hem dùbbel bedankt. Dus zowel voor zijn geschenk, als voor de nagekomen geruststelling dat ik in elk geval niet was vergeten dat boek te hebben besteld. De (zelf)diagnose dementie klopt gelukkig nog niet. Oh ja, en ik leef nog.

78.39

Dankzij de beknoptheid van de tekst was ik er vlot doorheen. En ik was er nu eenmaal al aan begonnen ... Zoals aangekondigd geef ik je hierbij graag een oordeel over de inhoud van jouw boekgeschenk. Overdrachtelijk gezegd ontkom je er soms niet aan om een gegeven paard in de bek te kijken. :-) Ik verneem ook graag hoe jouw oordeel luidt, en dan over zowel boek als mijn oordeel. Zoals je al schreef zou het mooi zijn, indien we elkaar o.a. daarvoor spoedig wederom zouden kunnen ontmoeten.

Afgaande op het verslag dat Fred Marree met zijn boek **U bent dood, sorry!** (2021) doet van de gevolgen van administratieve persoonsverwisseling waardoor hij als overleden gold, vind ik uiteraard dat hij volkomen gelijk heeft om van misstanden te schrijven. Ik heb echter tevens de indruk dat hij het met zijn ijdele verontwaardiging vooral èrger maakte; enig gevoel voor humor toont hij nergens en voor relativering nauwelijks. Marree gaat er prat op veertig jaar als gemeentelijk ambtenaar gewerkt te hebben, o.a. als medewerker van de gemeentelijke belastingdienst, woordvoerder en persvoorlichting. Dan zou hij toch besef geleerd moeten hebben, dat er weleens vergissingen worden gemaakt, en dat hij in elk geval mensen niet meteen tegen hun schenen moet schoppen om ze zover te krijgen dat ze een fout herstellen die ze zelf niet eens veroorzaakt hebben. Zo halverwege lezing kwam ik zelfs op het idee, dat zijn ex-collega's hem wellicht eens op z'n nummer gezet hebben. Zo ja, wat mij betreft een misplaatste grap, maar hij zou het er met eindeloos gezeur tijdens zijn werk naar gemaakt kunnen hebben. De poging om sympathiek op mij als lezer over te komen is mislukt (maar daar zit hij stellig helemaal niet mee). Oh ja, de verschijning op de publicitaire golf van de toeslagenaffaire acht ik niet toevallig. Marree zou, als hij als gemeentelijk ambtenaar er zelfs maar een beetje nieuwsgierig naar geweest was, hebben moeten weten dat allerlei geautomatiseerde informatiesystemen allerlei gebreken vertonen. Hoe dan ook windt hij zich er geweldig over op. Het komt op mij over dat hij na zijn pensionering de aandacht mist die hem als "woordvoerder en persvoorlichter" van de gemeente Rotterdam nog ten deel viel. Hij vermeldt dat zijn 'geval' veel publiciteit kreeg. En nog krijgt, want zo kwam jij erop. Het lijkt erop dat hij het, zachtjes uitgedrukt, juist niet erg vond – en vindt – dat hijzelf daardoor in het middelpunt van de belangstelling staat. Dan beklaagt hij zich o.a. erover hoe de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vragen van Tweede-Kamerleden over zijn geval beantwoordt. Alsof politici het niet aan aandacht moeten hebben. In zijn slothoofdstuk heeft hij die BZK-antwoorden opgenomen. En wat kan de staatssecretaris er trouwens anders op zeggen?

Van de 35 korte hoofdstukken zijn nrs 33 en 34 enigszins beschouwend en daardoor relevant als opbouwende kritiek. Er staat zelfs zoiets als een waarderend oordeel tussen, te weten

dat het fantastisch is, dat veel zaken geautomatiseerd en vlot worden gewijzigd.[p. 94]

Maar een stelselmatige analyse ontbreekt. Die is in termen van hoedanigheden overigens prompt gemaakt. De ene hoedanigheid kan voorwaardelijk zijn voor een andere hoedanigheid, enzovoort. Daarmee hebben wij geoefend. Dus, maak de veronderstelling van 'levend natuurlijk persoon' als hoedanigheid. Het is vervolgens meteen duidelijk dat die hoedanigheid de voorwaarde voor allerlei andere, aldus mede ervan afgeleide, hoedanigheden betreft. Het is stelselmatig logisch om met

– neutraal uitgedrukt – afloop van de geldigheid van de voorwaardelijke hoedanigheid tevens de geldigheid van ervan afhankelijke hoedanigheden te laten vervallen. Waar o.a. Marree, toegegeven, slachtoffer van is geraakt, is het ontbreken van stelselmatig begrip en pas daardoor mogelijke stelselmatige facilitering van zulk verband. De BasisRegistratie Persoonsgegevens (BRP, voorheen GBA: Gemeentelijke BasisAdministratie) is daarentegen nog als aparte informatieverzameling ingericht. Precies verkeerd, zulke apartheid. Klopt, allerlei publieke en ook enige private organisaties putten persoonsinformatie uit de BRP voor uitvoering van hun taken. In die ... hoedanigheden zijn zij afnemers, met eveneens ieder voor zich aparte geautomatiseerde informatiesystemen (lees ook: toepassingen). Het enige verband tussen enerzijds de ene BRP en anderzijds het veelvoud van wat hier afnemersregisters kunnen heten, bestaat uit de voorziening voor informatieverkeer ertussen. Er is géén overkoepelende, dus stelselmatige betekenis-samenhang gevestigd. Er bestaat, met andere woorden, vooral géén expliciete voorwaardelijkheidsketen mbt hoedanigheden. Ofwel, indien vanuit BRP het bericht aan afnemers gestuurd wordt dat een eerder bericht moet komen te vervallen, is het maar de vraag wat er per afnemertoepassing mee gebeurt. Tussen de regels door van Marree's verhaal valt te lezen dat de ene organisatie tot vlekkeloos herstel in staat, terwijl een andere organisatie zich genoodzaakt ziet om te doen alsof er een persoon bijgekomen is en nog weer een andere organisatie geen enkele poging tot herstel onderneemt, wie weet omdat er zelfs in geen enkele mogelijkheid voor is voorzien. Algemeen gesteld, door het ontbreken van een degelijke voorwaardelijkheidsketen mbt hoedanigheden werkt de aansprakelijkheidsketen die er de jure uiteraard is, de facto domweg zeer gebrekkig. Daar moet het 'slachtoffer' zonnodig zelf achteraan, her en der, terwijl intussen de schade voor haar/hem ernstig kan toenemen. Hoe dan ook moet een persoon in staat gesteld zijn om zelf als controleur van haar/zijn her en der geregistreerde persoonsinformatie, en van wat ermee gebeurt, op te treden. Wat Marree suggereert als een

afnemersverklaring [waarmee burgers] geïnformeerd [kunnen] worden over de 'afnemers' die [...] bericht [...] krijgen[, p. 96]

is slechts een aanzet. Volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) heeft de zgn betrokkene veel meer rechten. Dat allemaal weet Marree blijkbaar niet. En ik vind dus dat ook en vooral elke betrokkene praktisch als gebruiker gefaciliteerd moet zijn.

Volgens mij schreef Marree in menig opzicht een slecht boek. Maar vooral wat ik er slecht aan vind, wijst inderdaad nog maar eens op stelselmatig tekort van huidige – resultaten van – digitalisering. Dat is m.i. onbedoeld goed aan. Daar heeft Marree dus geen benul van, maar wij moeten er natuurlijk wel voor helpen zorgen dat mensen zoals hij zo'n boek niet meer kunnen schrijven.

Zie ook **aantekeningen 78.37 en 78.38.**

78.40

Gewoon ergens beginnen. Ditmaal aan het ... begin, dan maar:

Agogiek [is] de leer van het doen veranderen van mensen in een gewenste richting.[p. 11]

Joep Brinkman wil met **Voor de verandering, Een praktisch overzicht van de agogische theorie** (Wolters-Noordhoff, 1993) voorzien in

een brede, algemene inleiding in de agogische theorie die op de praktijk gericht
[i]s.[p. 11]

Hoewel Brinkman verderop in zijn boek zèlf ermee komt, want, zoals hij tenslotte beweert,

alleen door een ruim gebruik van begrippen [kunnen wij] aansluiten bij de werkelijkheid[, p. 247]

neem ik zijn eerste kenschets van agogiek onmiddellijk ik als aanleiding voor enkele opmerkingen. Waarom is er behoefte aan zo'n leer? Blijkbaar zijn er "mensen" die geheel op eigen kracht – nog – niet in staat zijn tot "verander[inge]n [...] in de gewenste richting." Daarvoor hebben ze een zetje nodig. Door Brinkman zo beknopt gesteld doet hij m.i. de volgende aanname(s), allereerst dat de ene mens over een ander mens het oordeel vormt dat die ànder aan ònvermogen lijdt en vervolgens dat de ene mens – beter dan die ànder zèlf, of zelfs perfect – weet wat 'goed' is voor die ànder.

Dat stáát echter niet in zijn korte zin. Met zo ... weinig woorden laat hij open, dat de ene mens agogische aanbevelingen vooral kan benutten om met voordeel voor haar-/hemzèlf een ander mens te beïnvloeden. Dat pakt vaak juist nadelig voor de ànder uit.

Maar dankzij (!) zijn, nogmaals, stellig slechts vooralsnog, ongenueanceerde kenschets herken ik nauw verwantschap van semiotiek met agogiek. Want zoiets als mijn semiotische hoofdstelling luidt, dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is; zie verder [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#). Daaruit volgen o.a. aanwijzingen voor de kritische vragen die Brinkmans kenschets prompt bij mij oproepen. Een teken is wat de opsteller ervan – als het ene subject – richt (!) tot een ander subject. (Of tot zichzelf als subject, maar intrasubjectief tekenverkeer laat ik hier buiten beschouwing.) Met het teken als middel wil het ene subject het andere bewegen tot gedrag. Dat gedrag betreft aldus de "gewenste richting" voor de verandering van en/of door het andere subject. En het is altijd het ene subject dat zich zulk gedrag door het andere subject tot doel gesteld heeft waarvoor z/hij een teken als middel richt tot het andere subject.

Een samenvatting die Brinkman (door)geeft om de behoefte aan agogie (Engels: planned change) als kunde te duiden is, dat méér dan ooit geldt dat

[w]e [...] in meervoud [leven. p. 17] Hierdoor is in de loop der tijd de behoefte aan begeleiding en hulp toegenomen.[p. 18]

Als zodanig is dat "meervoud" – dus – niets nieuws. Wat mij betreft geldt dat voor èlk subject, te weten voor 'iets' dat haar/zijn gedrag met deels eigen actieve inbreng al naar gelang van omstandigheden kan ... veranderen (lees ook: aanpassen). Daarom noem ik mijn veronderstelling (lees ook: grondslag) ook subjectief situationisme. Vooralsnog wat ongedifferentieerder in Brinkmans woorden,

het functioneren van een individu [wordt] mede [...] bepaald door de omgeving. En omgekeerd beïnvloeden mensen hun omgeving.[p. 69]

Voor nauwkeuriger duiding schiet "de omgeving" als enkelvoud tekort. Er zijn omgevingen, ofwel situaties. En

[i]eder mens is uniek en ook elke situatie is dat.[p. 245]

Dat 'maakt,' tijdsverloop inbegrepen, nota bene véél en véél méér "uniek," te weten wat resulteert tèlkens uit samenloop van een uniek mens annex subject met een

uniek situatie. Dat meervoud resp. die variëteit van situationele subjectgedragingen betreft niet louter verschillen:

De werkelijkheid zit [...] een stuk ingewikkelder in elkaar. Daarin blijken [...] verschillen [...] onverbrekkelijk met elkaar verbonden.[p. 237] Alles hangt dus met alles samen.[p. 238]

Vòlgtijdelijk is het steeds de neerslag van haar/zijn voorafgaande situationele gedragservaringen die voor het subject in kwestie de gedragssuitkomst van samenloop met de volgende situatie – middels haar/zijn cognitief vermogen – mede bepaalt. Als methode voor beschrijving (lees ook: modellering) van samenhangende verschillen òngeacht schaal stel ik [Metapatroon](#) voor. Dat helpt

het unieke [te] erkennen, maar tegelijkertijd het algemene en het gemeenschappelijke [te] erkennen.[p. 246]

Voor een schematische voorstelling van dynamiek van tekengebruik, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Omdat een teken principieel bemiddelend werkt, toont op hoofdlijnen datzelfde schema – uiteraard – tegelijk samenhang met/voor dynamiek van gedrag èn van cognitie.

Een subject zoals een mens gebruikt voortdurend tekens (lees ook: informatie). Daarom is ieder mens nog géén semioticus resp. informatiekundige. Netzomin is iedereen een veranderkundige resp. agoog, omdat z/hijzelf alsmaar verandert. Brinkman somt enkele voorwaarden op waaraan volgens hem voldaan moet zijn om van agogie te kunnen spreken. Zijn opsomming – hoe kan het gelet op verwantschap anders? – acht ik grotendeels tevens toepasselijk voor informatiekundig (ontwerp)werk.

Het gaat om een psychosociale verandering.[p. 21]
De beïnvloeding van de verandering geschiedt beroepsmatig.[p. 22]
De beïnvloeding is doelgericht.[p. 22]
De veranderaar werkt systematisch.[p. 22]
De beïnvloede personen zijn zich bewust van de beïnvloeding.[p. 23]
De mensen wie de verandering geldt, wensen deze ook.[p. 23]
De beïnvloeding vindt plaats op basis van vrijwilligheid.[p. 23]
De beïnvloeding is (in opzet) niet wederzijds.[p. 23]
Het gaat om (jong-)volwassenen.[p. 23]

In zijn puntsgewijze toelichting plaatst Brinkman zelf enkele kanttekeningen. Hoe dan ook verduidelijken deze punten eveneens dat een informatiekundig ontwerper o.a. géén ict-er is in de zin van toch vooral een zgn technicus. Wat verderop wijst Brinkman er op, hoewel strikt onderscheid ertussen natuurlijk niet valt te maken, dat

[s]tructurele veranderingen [...] van een andere orde [zijn] dan incidentele. [...] Door structurele verandering worden er als het ware voorwaarden geschapen waardoor men zich steeds opnieuw kan aanpassen[. p. 30]

De tragiek vanaf wat grootschaliger gemikte digitalisering is, dat opdrachtgevers en –nemers gezamenlijk “incidentele veranderingen” voortzetten. Ofwel, er moet iets ... veranderen om dat te doorbreken. Hun tweeledige verhouding, met bestuurders aan de ene en ict-ers aan de andere kant, moet worden uitgebreid tot een driedelige door opname van een informatiekundig ontwerper. En de ontwerper moet de structurele (lees ook: stelselmatige) oriëntatie door verandering prioriteit geven. Kùnnen geven, waartoe de opdrachtgevende bestuurder haar/hem nodige en voldoende ruimte moete geven, niet in de laatste plaats in relatie tot ict-ers. Want

[h]et steeds weer incidenteel oplossen van hetzelfde probleem heeft het gevaar in zich dat er een **meer-van-hetzelfde-oplossing** wordt gezocht. Het opstapelen van steeds dezelfde oplossing leidt er echter dikwijls toe dat het probleem erger wordt.[p. 30]

Brinkmans boek verscheen in, eh, 1993. Onder de noemer van digitalisering gaat “het opstapelen” enzovoort maar dóór. Maar

[h]oe het ook zij, voor het bedrijven van agogie is het noodzakelijk dat men verandering mogelijk acht.[p. 33]

Dat geldt voor een stelselmatig bemeten informatiekundige ontwerpleer uiteraard óók. Klopt, ook informatie(verkeers)kundige ontwerpers

kunnen alleen maar werken als mensen inzien welke verantwoordelijkheid zij zelf dragen[. ...] Het is een belangrijk onderdeel van het werk van een agoog [c.q. informatiekundig ontwerper] om mensen op deze macht en deze verantwoordelijkheid te wijzen.[p. 33]

Juist zowel bestuurders als ict-ers echter zijn daarvoor, althans, zo zijn tot dusver mijn ervaringen, niet ontvankelijk. Brinkman verduidelijkt, dat

[w]ie (een groep) mensen wil helpen, [...] daarmee indirect [zegt] dat die mensen een probleem hebben. Daarmee komen die mensen in de rol van iemand-die-het-niet-redt.[p. 242]

Voor de zoveelste keer, met opbouwende bedoeling volhouden maar, zoals opnieuw met deze aantekening. Hmm, Brinkman kan nu wel menen, dat

[e]en agoog [...] aan mensen duidelijk [maakt] welke keuzes zij, meer of minder bewust, in feite maken[, p. 33]

maar daarvoor moet iemand a. eens willen luisteren en b. redelijk kunnen begrijpen wat haar/hem gezegd wordt. Die voorwaarden, zachtjes uitgedrukt, ontbreken weleens als het mensen zijn die zich laten vóórstaan op een bestuursfunctie en/of specialisme, in het bijzonder ict. Vooral een bestuurder, die het bewaren van de orde als de opgave ziet, moet er maar tegen kunnen dat

[a]gogisch [c.q. informatiekundig] werk [...] alleen maar [kan] plaatsvinden als er een zekere mate van vrijheid is.[p. 33]

Tegelijk, vooruit, eveneens nogal stigmatiserend gezegd, verzetten ook ict-ers zich tegen inschakeling van een deskundige informatiekundig ontwerper. Al dan niet bewust koesteren zij hùn vrijheid; die weten zij feitelijk geborgd zolang opdrachtgevende bestuurders geen benul hebben van wat zij al dan niet doen, maar ervoor terugschrikken te ... (be)sturen. Tja,

[h]et is doorgaans moeilijker te bedenken hóe je [iemand] zo ver krijgt dat deze zich een verandering eigen maakt, dan wélke verandering de geschiktste is. [...] De **acceptatie** van een verandering is [...] een groter probleem dan de aard der verandering.[p. 34]

Het is, vind ik, alleszins redelijk dat iemand “de aard der verandering” wil begrijpen, voordat z/hij erin meegaat. Ziedaar wat ik erken als hèt veranderkundig dilemma. De beknoptste aanduiding die mij bekend is, heeft Johan Cruijff uitgesproken:

Je ziet het pas als je het door hebt.

Dat maakt

agogiek [tot] een moeilijk grijpbaar vak[, p. 250]

wat met informatiekunde dan niet anders kan zijn. Brinkman merkt op, dat

[e]r [...] een positieve en een negatieve oplossing denkbaar [is] voor dit individu-structuur dilemma. De negatieve oplossing luidt dat het volstrekt zinloos is om wat dan ook maar aan te pakken. [...] Je kunt echter ook de gevolgtrekking maken dat, juist omdat alles met alles samenhangt, elke ingang werkt.[pp. 238-239]

Wie zichzelf als professionele hulp-bij-verandering serieus neemt, moet de positieve optie gekozen hebben, punt. Ook de informatiekundige als agoog moet het voor een ingewikkelder probleem er daarom van hebben dat – vooral – de opdrachtgever (lees mbt agogie: cliënt) haar/hem vertrouwt. Dankzij een beetje vertrouwen kan iemand zich tot alweer een beetje verandering laten bewegen. Daardoor kan niet zozeer de veranderkundige overtuigen, maar overtuigt iemand veeleer zichzelf met het resultaat van eigen verandering, enzovoort. Dus,

[e]en [...] manier om het individu-structuur dilemma op te lossen is wellicht het direct regelen van praktische zaken.[p. 239]

Wat praktisch altijd en vooral telt, is – de kans op – een beginnetje. Waar – enige – vertrouwensrelatie onontbeerlijk is, kan en zal echter “weerstand” optreden. Brinkman vermeldt met toelichting als belangrijkste “afweermechanismen:”

Rationalisatie.[p. 43]
Verdringing.[p. 43]
Ontkenning.[p. 44]
Agressie.[p.44]
Vermijding.[p. 45]
Overdekking door het tegendeel.[p. 45]
Projectie.[p. 46]
Diskwalificatie.[p. 46]

Zelf vertoon ik dergelijk nota bene voor mijzelf averechts gedrag natuurlijk óók. Inderdaad, mede afhankelijk van de situatie waarin ik verkeer. Maar dat besef van eigen tekortkoming behoort juist erkenning te bevorderen van wat nu eenmaal de kritieke verandermoeilijkheid is. Dat heeft dus nog helemaal niets met tèchniek van digitalisering van doen. Dat komt later wel. En met die volgorde levert dat bij elkaar dus véél vroeger passend resultaat.

78.41

Wat is – een – geheugen? Dat zou weleens een averechtse vraag kunnen zijn. Want er ligt de aanname in verborgen, dat het een apart ding betreft en aldus met eigenschappen netzo strikt ‘van’ zichzelf.

Ik verander de vraag: Waaròom heeft een subject o.a. een geheugen?

Hoho, is die vraag niet netzo verkeerd, maar dan met verdinging van subject? Nee, ik vind van niet. Dat komt, omdat ik allereerst subject bij uitstek als betrekkelijk beschouw. En gedrag (!) geldt m.i. als noemer van de werkelijkheid van die betrekkelijkheid. Dus, een subject verkeert àltijd in een situatie; grof gezegd, dwz volgens voor schematisering onvermijdelijk veronderstelde verschillen, resulteert vòlgend gedrag uit samenloop van eerder subject en eerdere situatie; dat leidt in één moeite door tot vòlgend subject en volgende situatie, enzovoort.

Een subject beschikt over – enig – vermogen om aanleidingen tot resp. uitkomsten door eerder gedrag te ... onthouden. Tevens is een subject in staat zich ‘als het ware’ voorstellingen resp. -spelingen te maken van gedragsalternatieven. Nota bene, dat is op zijn beurt óók gedrag, enzovoort. Daarvoor benut het subject wat het onthouden hééft en daardoor raakt gewijzigd wàt het onthoudt, enzovoort. Het klinkt

paradoxaal dat een subject eveneens benut wat het vergat. Vergeten is inderdaad zoiets als een gok. Wat niet langer relevant is voor toekomstig gedrag, zit het maken van overwegingen ervoor maar in de weg. Het is en blijft echter onzeker, of het subject nooit meer gaat verkeren in een situatie waarin juist zulke, zeg ook maar, verdwenen informatie bruikbaar, nuttig e.d. had kunnen zijn.

Naar mijn indruk vat Hans Crombag het geheugen nog te zeer op als opslagorgaan dat eveneens nogal atomair 'gedachte' herinneringen levert voor gedragsbepaling. Zo merkt hij aan het slot van zijn opstel **Over onthouden en, vooral, vergeten** (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 11-24, oorspronkelijk 1999) slechts op,

[d]at het expliciete autobiografische geheugen van mensen slecht is en gemakkelijk vervormbaar, is in het dagelijkse leven geen groot probleem. Meestal zijn alleen recente autobiografische herinneringen oproepbaar.[p. 24]

Het idee dat een herinnering iets aparts is, lijkt mij dus ingegeven doordat het er voor gebeurtenissen in – zeer – recente verleden de schijn van heeft. Probleem? Doorgaans is dat volgens mij een voordeel, inderdaad zoals Crombag feitelijk aangeeft:

Dat zijn ook de herinneringen die voor ons onmiddellijk gedrag het belangrijkste zijn[. p. 24]

Hij geeft geen verklaring voor wat hij meent dat

onze neiging tot **fictionalizing reality** [is die] desastreuze gevolgen kan hebben, bijvoorbeeld als wij als getuigen optreden in rechtszaken.[p. 24]

Ik ben het er meteen mee oneens, dat een subject ervaringen als werkelijkheid, en dat heet dan waarheid, kan onthouden. Daarom klopt typering als verzinsels – ook – niet. Een subject dat als getuige verschijnt, leeft zijn cognitief vermogen als onlosmakelijk aspect van zijn, vooruit, omvattender leven. Die levensloop, dwz van/door dat subject, kent telkens een bijbehorend cognitief vermogen als resultaat van ..., van wat in elk geval ik niet goed meen te begrijpen, maar wat m.i. eveneens hoe dan ook volgens radicaal gedragsmatig perspectief pas enigszins redelijk valt te duiden. En niet te ... vergeten, daar is het subject dan, ik bedoel in de hoedanigheid van getuige. Dat is natuurlijk óók weer een situatie in de samenloop waarmee het subject 'zich' gedraagt. En omdat volgens mij elk teken geldt als verzoek tot inschikkelijkheid, beoordeelt de getuige de vraag naar wat z/hij zich herinnert onvermijdelijk vergaand naar wat z/hij daardoor meent dat de vrager van haar/hem wil.

De slotzinnen van Crombag luiden:

Dan worden wij geacht de waarheid en niets dan de waarheid te spreken. Maar bestaat er wel zoiets als de autobiografische waarheid? Op die vraag moet ik het antwoord schuldig blijven.[p. 24]

Ook die vraag naar het bestaan van waarheid vind ik verkeerd, zelfs nog principiëler. Dankzij gewijzigde aanname probeer ik althans gedeeltelijk een "antwoord [niet] schuldig te blijven."

Alweer wat nader begrip van waarom een subject zelf onthoudt resp. vergeet, helpt uiteraard verantwoorde overwegingen, heel praktisch, te maken over wat al dan niet in zgn registers kan, moet e.d. worden opgeslagen. Tegenwoordig dus vooral in digitale vorm. Wordt die informatie vervolgens ook bijgehouden? Wat zijn daarvoor

dan, eventueel veranderlijke, criteria, enzovoort? En voor welke subjecten kan resp. moet welke informatie dan wanneer voor welke doelen beschikbaar zijn, en voor welke subjecten in welke situaties juist niet?

78.42

In het tweede opstel van Hans Crombag in zijn bundel kiest hij algemeen gesteld voor gedragsoriëntatie. Aan het begin van **Niets voorspelt de toekomst zo goed als het verleden** (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 25-35, oorspronkelijk 2001) stelt hij, dat

[h]et onderwerp van de psychologie [...] de bestudering [is] van gedrag van levende organismen en in het bijzonder van mensen.[p. 25]

Kortweg noem ik “organismen” subjecten. Crombag voegt aan zijn kenschets toe, dat

[d]ie simpele omschrijving [...] minder vanzelfsprekend [is] dan zij op het eerste gezicht lijkt, want er zijn nogal wat mensen, vaklieden zowel als leken, die menen dat de psychologie ook en zelfs in de eerste plaats gaat over wat er in mensen omgaat.[p. 25]

Ik kan niet nalaten om zulke misvattingen met die over informatiekunde te vergelijken. Zo meent vrijwel iedereen abusievelijk dat informatie gaat over wat er in computers omgaat. Nee. Nota bene óók informatie heeft als onderwerp gedrag door subjecten, en dan met nadruk op teken- resp. informatieverkeer zowel als voorwaarde als onlosmakelijk onderdeel van – situationele – subjectgedragingen. Ofwel, omgekeerd heeft psychologie daarom inderdaad informatieverkeer als onderwerp.

Met het oog op facilitering van subjecten als deelnemers aan informatieverkeer ontwerpt de informatiekundige met voorrang wat er voor hen (!) eventueel o.a. ‘uit’ computers moet komen. Daaruit volgt – pas – wat er ‘in’ computers moet omgaan. De precisering en uitvoering van dergelijk ontwerp vergt een aldus verwante, maar andere vakdiscipline. Voorheen heette dat vak ook wel informatica, tegenwoordig is de aanduiding ict gangbaar. Die staat voor informatie- en communicatietechnologie, waarmee digitale technologieën bedoeld zijn.

Terugkomend op Crombags opstel, daarin merkt hij op dat de reductionistische opvatting van psychologie nog overheerst. Daarom noemt hij dat

de standaardtheorie van het (willekeurig) gedrag[. p. 26]

Zo hebben ook ict-ers m.i. een, vaak zelfs nog impliciete, standaardtheorie of, dan beter uitgedrukt, standaardiserende theorie, dwz de opvatting dat hoe – zij denken dat – een computer werkt, bepalend is voor welke gedragingen door gebruikers tellen; als idealisering door ict-ers geldt gauw dat digitalisering gebruik door subjecten, en bijgevolg subjecten überhaupt, overbodig maakt.

Ik vrees hiermee nauwelijks een karikatuur van digitalisering te schetsen. In elk geval noemt Crombag

de standaardtheorie [... e]en theorie die kennelijk onuitroeibaar is.[p. 34]

Zijn slotparagraaf draagt de titel

Hoe nu verder?[p. 34]

Zoals

[w]ij [...] in de psychologie af[moeten] van de standaardtheorie als dominante theorie[, p. 34]

moeten we voor digitalisering dringend af van de a priori reductie (lees ook: vernauwing) tot dataverwerking-door-computers als referentiekader. Want, ik kan Crombag ook verder letterlijk aanhalen,

als verklaringsmodel voor een groot deel – het grootste deel? – van ons dagelijkse gedrag is zij ongeschikt en leidt zij ons telkens weer op dwaalsporen.[p. 34]

Mismoedig voegt hij eraan toe:

Ik vrees echter dat het ons in de psychologie voorlopig niet zal lukken om ervan af te komen.[p. 34]

Ik herinner eraan, dat Jaap van Rees campagne voerde voor evenwichtiger rollenverdeling. Door ons samen geschreven verschenen daarover de artikelen [Informatiearchitect en systeemaannemer: andere rol, andere methode](#) en [De rol van de informatiearchitect](#) en het boek [De rol van de informatiearchitect](#), allemaal in 1995. Er is sindsdien in die richting niet veranderd, integendeel. Maar ik blijf erop aandringen. Ik meen dat mislukkingen met digitalisering zichtbaar genoeg zijn om aandacht te trekken. De vraag vind ik daarom vooral, wanneer om te beginnen één opdrachtgever annex besluitvormer dūrfte te erkennen dat het op die manier niet door mag gaan. Crombag legt uit, waarom verandering nog eens extra moeilijk is:

[D]e standaardtheorie [...] ligt onlosmakelijk besloten in ons spraakgebruik[. ...] Wie er anders over wil praten, staat met zijn mond vol tanden.[p. 34 Voorts vormt] de standaardtheorie [...] de ruggengraat van ons zelfbeeld[. ...] Wij hechten aan de illusie dat wij het zelf zijn die (meestentijds) over ons gedrag gaan.[p. 35]

Wat mij betreft telt vooral de als tweede genoemde belemmering. En dan vraag ik van zulke mensen om er daarentegen vanuit te gaan dat – ook hun – subjectief gedrag tevens situationeel bepaald is?! Dat is nogal wat. Maar ja, ook Crombag beweert allang niets nieuws meer met de stelling dat mbt

de determinanten van gedrag [...] situationele factoren een medebepalende rol spelen.[p. 27]

Wie steekt haar/zijn kop nu in het zand?

78.43

Omdat het Hans Crombag nog ontbreekt aan een metatheoretisch kader zoals de semiotische enneade, vermengt hij elementen die enneadisch tot verschillende dimensies c.q. momenten behoren. Dat meen ik te herkennen in een stelling aan het begin van zijn opstel **De barre werkelijkheid van het wetenschappelijke forum** (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 83-92, oorspronkelijk 1990-1999):

Feiten – als er zo iets bestaat als blote feiten – krijgen enkel betekenis in de context van een of ander theoretisch standpunt dat beschrijft hoe een deel van de wereld in elkaar steekt.[p. 83]

Nee, “blote feiten” bestaan niet. Een subject ‘geeft’ betekenis aan een teken, waarbij dat teken bemiddelt – zoals Charles S. Peirce veronderstelt – tussen een interpretant, dwz die betekenis resp. dat begrip, en een aldus door het subject in kwestie gekend object. Dat kent – eveneens volgens Peirce – een grond. Maar indien onderscheid met eropvolgende samenhang op z’n Peirce’s tussen teken, interpretant en object principieel (!) geldt, dan moet die zgn grond daarin, zeg maar,

meegaan. Via een hexade resulteert dat in een enneade. De drie door Peirce veronderstelde elementen heb ik uitgebreid tot dimensies/momenten met elk drie elementen, zoals beschreven in hoofdstukken 2 en 4 van [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#).

Wat Peirce als grondslagelement object noemt, is enneadisch als aanduiding minder passend. Het gaat daarmee m.i. meer op objectiviteit als aspect. Ik beschouw dat ook wel als feitelijkheid. En een feit betreft principieel, nou ja, volgens de enneade is dat zo, een configuratie. Want elk feit telt dus op zijn beurt drie elementen. Er is enerzijds een situatie, anderzijds een object, en hun samenloop resulteert in gedrag (lees ook: een verschijnsel). Ofwel, op enneadische grondslag is een feit nooit atomair, zeg ook maar nooit bloot.

Het situationele objectgedrag is niet als zodanig kenbaar. Die configuratie, en ook dat is er inderdaad nogal Kantiaans aan, is ... feitelijk verondersteld door het cognitief vermogen van een subject. Dat is onlosmakelijk onderdeel van het vermogen dat een subject in staat stelt zich naar – een verhoudingsgewijs altijd beperkte verzameling – omstandigheden (lees ook: naar verschillende situaties) aangepast te gedragen met feitelijkheid van dien.

Voor een subject om zich aan te kunnen passen, moet het tussen situaties kunnen onderscheiden. Daarvoor dienen, zo algemeen gesteld ontleend aan het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer en op z'n enneadisch uitgedrukt, motieven. En per motief dekt het bijbehorende begrip de duiding van c.q. het plan voor het situationele gedrag.

Voor zover ik weet, is het Peirce – geweest – die de knoop van objectiviteit-subjectiviteit dóórhakt en vervangt door, zeg maar, een scharnier. Hij beschouwt teken als dat scharnier. In zijn woorden bemiddelt een teken. Mijn enneadische opvatting luidt domweg consequent dat een teken daarom een configuratie 'kent' die overeenkomst met die van een interpretant en zodoende van een feit.

Dus, "een deel van de wereld" is een situatie. En "hoe een deel van de wereld in elkaar steekt" weet een subject als een motief. En "[w]at beschrijft hoe een deel van de wereld in elkaar steekt" is een context.

Wat Crombag als "feiten" suggereert, zijn op z'n enneadisch 'slechts' gedragingen. Overeenkomstig de gesitueerdheid van een objectgedrag(ing) heeft een begrip "enkel betekenis," dwz kent een subject, volgens een subjectmotief. (Ook) daarom zijn er géén "blote feiten."

Zo kan ik wel bezig blijven met enneadisch commentaar leveren op beweringen die m.i. volgens dat ruimere kader mank gaan. Nog steeds maak ik mij af en toe wijs, dat ik er niet aan ontkom. Dat leidt dan tot een aantekening zoals deze. Maar wie kan en wil dat volgen? Ik benadruk het praktische nut. Dankzij alweer grotere precisie van basisbegrippen, en bijgevolg verklaringspotentieel met hun samenhang, kunnen afgeleide begrippen uiteraard passender enzovoort zijn voor willekeurig (gedragingen)bereik. Kan het soms praktischer?

Crombag probeert nog een aparte betekenis van wetenschap te geven. Maar met open bereik is ook o.a. wetenschap ... gewoon gedrag. Voor Crombag is het daarentegen nog iets bijzonders:

Het gaat in de wetenschap om het ontwikkelen van toetsen van theorieën. Het toetsen van hypothesen is daartoe een middel, dat bereikt wordt door het verzamelen van 'feiten'. [p. 83]

Waarnaar ook Crombag op zoek is, lijkt mij veeleer een criterium om de aparte status van academisch werk te bewaken. Zo zoekt hij met “het wetenschappelijk forum” veeleer ontsnapping aan “de barre werkelijkheid.” Daar gaat zijn opstel vrijwel exclusief over. Maar zoals hij wetenschap kenschetst, vermeldt Crombag echter enkele aspecten e.d. die ik geldig acht voor èlk(e) gedrag(cyclus), dus van èlk subject mbt tot èlke situatie, kortom altijd en overal.

Met de principiële gedragsoriëntatie strookt het gezegde dat niets zo praktisch is als een goede theorie. Zoals, vooruit, nòg een gezegde, de vis de laatste is die begrijpt wat water is, lijkt iemand met voorkeur voor zgn theoretisch milieu de laatste te zijn die kan begrijpen wat theorie wèrkelijk is.

78.44

Het ligt voor de hand dat iemand die psychologie duidt als, mee eens, een gedragswetenschap, dan

het strafrecht [beschouwt als] een instrument voor gedragscontrole van de burgers, een gedragstechnologie, die zijn rechtvaardiging ontleent aan zijn doeltreffendheid.[p. 95]

Met die vervolgstelling van Hans Crombag ben ik het eveneens eens, zelfs geldig voor welk gecodificeerd recht dan ook. Mijn reden voor instemming is overigens zo mogelijk nòg principiëler. Alles draait m.i. immers om omgang – pleonastisch: met elkaar – van subjecten: verkeer. Zij stemmen hun gedrag over en weer af.

Retorische vraag, tja, wat is dan géén “gedragstechnologie”? Kenmerkend(er) voor formeel recht vind ik daarom meer, dat zich een verkeersdeelnemer met overmacht tov overige deelnemers mengt in de afstemming van gedragingen. Onder de noemer van strafrecht kan die overmacht zèlf initiatief nemen, anders haalt één van de, zeg maar, oorspronkelijke deelnemers de overmacht er bij voor – wijziging van – afstemming. In Crombags woorden:

Als gedragstechnologie bestaat het [...] recht uit twee onderdelen: (a) een samenhangend geheel van rechtsregels, die de door de overheid in stand gehouden contingenties van een rechtsgemeenschap specificeren, en (b) een samenhangend geheel van instanties en procedures, waarmee de in de regels gespecificeerde gedragscontingenties wanneer nodig worden gerealiseerd.[p. 102]

Over opzet en schuld (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 95-129, oorspronkelijk 2002) vind ik in menig opzicht algemener dan wat Crombag als onderwerp vermeldt, te weten strafrecht. Zo wijst hij op een

visie op de determinanten van menselijk gedrag[. p. 97]

Wat mij betreft is het maar hoe “intenties” (lees wat mij betreft: motieven) opgevat zijn. Crombag stelt, dat

[w]ie [...] intenties ziet als oorzaken van gedrag, [...] een tautologie produceert omdat het bestaan van een intentie niet onafhankelijk van het te verklaren gedrag kan worden vastgesteld.[p. 97]

Sterker nog, voor een subject dat zich gedraagt, is zijn motief zelfs onderdeel van zijn gedragsverklaring in de zin van zijn voornemen tòt het gedrag in kwestie. De enneade stelt echter een ... verklaring voor, waarom als zodanig (!) een subject géén begrip kan hebben van een motief. Want motief en begrip zijn op hun enneadisch principieel verschillend. Een subject kan een motief proberen te, eh, verbegrippelijken, maar daarvoor geldt onvermijdelijk een ànder motief, enzovoort.

Een ànder subject, mits daartoe bekwaam, maw met geoefend ... begrip van zijn motief, kan inderdaad weleens tot een relevanter begrip komen van een motief van het ene subject.

Ja, als constituerend element van interpretant veroorzaakt een motief zelfs voor een aanzienlijk deel subjectgedrag. Maar een motief is nu juist niet wezenlijk, ofwel a priori aanwezig en aldus tevens onveranderlijk. Daarentegen is ook een motief allereerst gevolg, te weten van subjectervaringen met zijn eerdere gedragingen. Als zo'n gevolg kan een motief pas mede oorzaak van vòlgend subjectgedrag zijn, enzovoort. Door motief als element van enneadische dynamiek te beschouwen is "tautologie" niet aan de orde. Zònder enneadisch gedetailleerde ... verklaring kiest Crombag min of meer voor die oriëntatie, want indien

gedrag mede zijn oorzaak vindt in een anticipatie van het gevolg ervan, dus in het geheugen aanwezige kennis omtrent de contingenties van de omgeving, dan is het niet onredelijk om de innerlijke toestand van de handelende persoon, in het bijzonder zijn leergeschiedenis zoals geconserveerd in zijn geheugen, te zijn als medebepalend voor zijn gedrag.[p. 97]

Ik ga hier verder niet in op hoe Crombag over "geheugen" denkt; zie **aantekening 78.41**. Mijn indruk is dat Crombag verklaring van de invloed van "intenties" vermijdt, omdat hij er m.i. abusievelijk "tautologie" mee associeert. Maar louter een accumulatie van ervaringen in samenloop met de momentane situatie is het volgens mij beslist niet, wat het erop volgende gedrag bepaalt met ervaring dáárvan van dien. Dat vind ik Crombag echter wel suggereren:

Het is de combinatie van de contingenties van de omgeving en aan het geheugen ontleende anticipaties omtrent de waarschijnlijke gevolgen van gedrag, die als een adequate oorzaak van gedrag kan worden aangemerkt.[p. 98]

Een subject gedraagt zich naar een motief. Een motief is een gerichte wil. Dat leidt tot gerichtheid van gedrag. Voor ... begrip van wàt een subject – altijd – specifiek wil, helpt het om te beseffen dat zijn cognitief vermogen een middel is. Dat krijgt, vooruit, doelen gesteld. Bijvoorbeeld, een subject is vermoeid. Met rust als doel, moet het subject een geschikte rustplaats vinden. Zo dringen zich voor een subject allerlei motieven op. Omdat ook – en vooral? – motivatie onderhevig is aan leereffect, meen ik wel te begrijpen waar Crombag op mikt als rechtvaardiging voor straftoedeling:

(Vrijwel) alle gedrag van mensen berust op leren. Gedragsverandering is een kwestie van leren, waarbij het handelend organisme duidelijk wordt of wordt gemaakt dat de contingenties van de wereld (voortaan) anders liggen dan men eerder dacht of hoopte. Leren is niet gelijk aan 'bewust' leren. Leren heeft plaatsgevonden in alle gevallen waarin gedragsverandering optreedt.[p. 98]

Die laatste zin vind ik dan weer een tautologie. :-) Nou ja, wat Crombag beweert, betreft opvoeding. Met zoveel woorden stelt hij dus dat straf à la strafrecht gericht moet zijn op opvoeding van de veroordeelde persoon. Maar passende straf annex opvoeding laat zich niet gemakkelijk bepalen vanwege wat ons allemaal over subjectmotivatie ontgaat. Hoe dan ook lijkt dat opvoedingsvoorzicht minder geschikt om vooraf doeltreffend waarschuwend effect te bereiken. Crombag:

Het recht biedt een instrument om het gedrag van burgers te beïnvloeden door het specificeren van gedrag en de daaraan verbonden consequenties, zoals die in stand gehouden worden door de overheid.[p. 98]

Opvoeding achteraf kan even doeltreffend zijn als op voorhand vermijden. Maar waarvoor het überhaupt vermijden van “consequenties” veel doelmatiger is, denk aan het voorkomen van slachtoffers en overige schade, moet vooral de waarschuwing duidelijk herkenbaar – met maatschappelijk deugdelijke argumenten – gemaakt zijn. Anders dreigt onderdrukking, verzet ertegen, enzovoort. Over motief gesproken,

[m]isdrijven worden niet voor niets gedaan: zij leveren de dader, indien ongestraft, voordeel op.[p. 100]

Als “de dader” weet dat z/hij regels overtreedt, is z/hij reeds aanspreekbaar op afweging. Maar op het moment van gedrag is het motief voor “de dader” betrekkelijk altijd positief geladen. Z/hij verkiest dat gedrag immers boven ànder gedrag. Wat is schuld? Ofwel, voor dat gedrag is er voor het subject zelf op dat moment verhoudingsgewijs niets verkeerd aan. ‘Moet’ z/hij dat voortaan anders beoordelen? Wat is spijt? Het komt met opvoeding toch vooral aan op reëel perspectief of voordeliger alternatieven; daar hoort besef van vermijding van verder nadeel door daadwerkelijke straf zeker bij:

Wil men delinquent gedrag ontmoedigen, dan moet de strafmaat waarmee men dreigt zodanig zijn, dat hij het geanticipeerde netto voordeel van het delict overtreft met zulk een hoeveelheid, dat het verschil voor de dader waarneembaar is. Meer straf dan daarvoor nodig is, dient geen doel en staat daarom gelijk met nodeloze wreedheid. Maar ook minder straf dan daarvoor nodig is, treft hetzelfde verwijt.[p. 101]

Vaak moet iemand echter allereerst nog leren om dat saldo te leren waarnemen en vooral beoordelen volgens maatschappelijk geldige normen e.d. Zonder reële gedragsalternatieven ontbreekt daarvoor uiteraard elk ... motief. Crombag meent, dat

[a]ls het over willen gaat, [...] je er maar beter niet over [kunt] nadenken.[p. 106]

Daarmee ben ik het zelfs grondig oneens. Crombag zelf pleit ervoor, dat

‘geen straf zonder doel’ [...] leidende beginsel [dient] te zijn.[p. 127]

Hiermee ben ik wederom wel grondig eens, en omdat elk subject zich altijd middels motieven gedraagt moeten we juist over “willen” ... willen nadenken voor alweer wat evenwichtiger – regeling van – onze verhoudingen.

78.45

Hans Crombag vestigt met het opstel **Catch 22: Rechters en deskundigen** (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 131-148, oorspronkelijk 2002) aandacht op een dilemma waarmee iedereen kan kampen, klopt, óók een rechter. (Want) hij stelt, dat

[d]e rechter [...] een beroep op een deskundige [doet] wanneer hij[,] of zij natuurlijk[,] van een of meer aspecten van een hem voorgelegde zaak zelf niet genoeg verstand denkt te hebben. Maar hoe weet hij dan welke deskundige hij moet raadplegen? En als zo’n deskundige gerapporteerd heeft, hoe weet hij dan of hij hem moet geloven? Voor het beantwoorden van die vragen zou hij verstand moeten hebben van het specialisme van de deskundige en in dat geval zou hij hem niet nodig hebben. Zo’n dilemma heet tegenwoordig een **Catch 22**. [p. 135]

Wat digitalisering betreft zijn het opdrachtgevende bestuurders die zich genoodzaakt zien helpers in te schakelen zonder hun toepasselijke deskundigheid te kunnen beoordelen. Dat gaat dus vaak mis, tevens omdat die helpers zichzelf bij uitstek deskundig achten.

Vergelijk het eens met wie een eigen huis wil bouwen. Wie daarvoor de nodige bouwdeskundigheid mist, moet haar/zijn huis laten bouwen. Z/hij weet wèl dat een huis muren heeft, dus geeft z/hij een opdracht aan een metselaar. IJverig gaat de metselaar aan de slag, er verrijzen muren. Nee, op die manier is het niet het huis dat de opdrachtgever bruikbaar vindt. En dat zijn nog maar de muren. De bouw van een huis vergt gecoördineerde bijdragen door vakmensen met allerlei disciplines. Daaruit volgt dat de opdrachtgever mbt (des)kundigheid feitelijk een ernstiger gebrek kent. Allereerst mist z/hij de nodige ontwerpdeskundigheid. De deskundigheid van een ontwerper bestaat eruit dat het doel van de opdrachtgever voorrang krijgt. Waarom wil z/hij een eigen huis? Welke gedragingen moet dat huis faciliteren? Pas nadat duidelijk genoeg is waarvoor het huis moet dienen, valt er een ontwerp voor te maken. Aan de hand van een ontwerp, dus in het stadium dat er nog maar weinig geld is besteed en al helemaal nog géén onomkeerbare, of slechts kostbaar te wijzigen, resultaten gemaakt zijn, helpt de ontwerper zijn opdrachtgever te toetsen of het aldus voorgestelde huis gaat zijn wat de opdrachtgever ervan verwacht. Zo nee, dan kan het ontwerp verhoudingsgewijs zeer eenvoudig worden aangepast. Volledige zekerheid heeft de opdrachtgever uiteraard pas als het huis gereed is, maar een bekwame ontwerper dwingt de opdrachtgever – en overige belanghebbenden – er als het ware toe om als gebruikers (!) behoeften te uiten. Vervolgens kan de ontwerper namens de opdrachtgever de bouwuitvoering coördineren, erop toeziend dat het bouwontwerp gevolgd wordt. Zo vervalt vergaand de noodzaak voor de opdrachtgever om verstand van bouwuitvoering te hebben resp. om aannemers op hun kwaliteit te kunnen beoordelen. In plaats daarvan moet de opdrachtgever in staat zijn om een geschikte ontwerper te kiezen. Dat is voor digitaliseringsopdrachten extra moeilijk, vooral omdat – in termen van de nieuwbouw van een huis – metselaars zich als ontwerpers voordoen. Tja, weet de opdrachtgever veel?! En naarmate het met een project méér mis gaat, neemt blikvernauwing van de opdrachtgever vaak sterk toe; er wordt alsmaar zinlozer dóórgemetseld. Crombag geeft aan, dat

[rechters d]it dilemma [op]lossen [...] door deskundigen bij voorkeur te rekruteren uit de groep van vaste deskundigen van wie zij uit ervaring weten of denken te weten dat zij bekwaam zijn in hun vak[p. 135]

Dat pakt voor digitalisering tot dusver doorgaans zelfs averechts uit, omdat opdrachtgevers zich overwegend onwetend wenden tot, gelet op hun opgave, het verkeerde vak. Nee, een metselaar is uiteraard niet minder dan een architect, en ook niet minder. Nogmaals, zij hebben verschillende vakdisciplines. En wat de opdrachtgever, indien zelf ondeskundig, voor een geslaagd digitaliseringsproject direct nodig heeft, is een informatiekundig ontwerper. Daarmee komt z/hij indirect – en bijgevolg juist optimaal – o.a. uit op bekwame uitvoerders, en alles bijelkaar op wat z/hij als projectresultaat dankzij ontwerp realistisch verwacht. Zolang opdrachtgevers voor digitalisering geen ervaring opdoen met inschakeling van een bekwame informatiekundig ontwerper, zijn ze niet eens toe aan Crombags oplossing voor het dilemma. Zij bestendigen, nogmaals, zelfs het dilemma door te rade te blijven gaan bij “wie zij [...] denken te weten dat zij bekwaam zijn in hun vak.” Nota bene, op die vakbekwaamheid ding ik helemaal niets af, integendeel. Voor een metselopgave gaat er natuurlijk niets boven een bekwame metselaar. Maar de opgave is in eerste aanleg kwalitatief een andere, te weten één van en voor ontwerp. Wie persoonlijk ervaring heeft met mislukking van nieuwbouw, maar een wat

ingewikkelder verbouwing telt ook en dat maken meer mensen mee, zou toch als bestuurder moeten kunnen begrijpen dat het een vergissing is om van mensen met het ene vak zelfs klakkeloos te verwachten dat zij volgens het andere vak – kunnen, willen – werken. Ter overweging beveel ik voorts aan wat Crombag verhaalt:

Voor het eerst in de jurisprudentiële geschiedenis gaf de Hoge Raad aan dat [...] een deskundige aan een aantal eisen moet voldoen en dat de feitenrechter moet controleren of dat ook het geval is. [...] De rechter moet nagaan:

1. wat het beroep, de opleiding en de ervaring van de deskundige is;
2. of zijn aldus vastgestelde deskundigheid zich uitstrekt tot het onderwerp waarover van hem een verklaring wordt verlangd;
3. volgens welke methode het deskundigenonderzoek werd uitgevoerd;
4. waarom deze methode betrouwbaar mag worden geacht; en
5. of de deskundige in staat is deze methode vakkundig toe te passen.[p. 138]

Ervan uitgaande dat een opdrachtgevende bestuurder daartoe niet zèlf in staat is, moet z/hij voor een digitaliseringsproject met voorrang iemand inschakelen met informatiekundig ontwerper als “beroep.” Nee, veel bekwame beroepsbeoefenaren zijn er nog niet. Hierboven heb ik met zoveel woorden uitgelegd hoe dat komt. Géén opdrachten. Die gaan immers meteen naar ict-ers, zeg ook technici die vaak in de waan verkeren dat met het middel tegelijk het doel gegeven is. Enfin, op toenemende vraag naar informatiekundig ontwerper volgt als het ware vanzelf het aanbod van bekwame ontwerpers. Wat echter ook nog steeds ontbreekt, is een deugdelijke opleiding. Nee, ondanks herhaalde pogingen krijg ik ook daarover nul op het rekest.

Prima, als een opdrachtgevende bestuurder op haar/zijn vraag naar beroep als antwoord ‘informatiekundig ontwerper’ krijgt, heeft het voor haar/hem zin om dóór te vragen. Anders moet z/hij meteen de volgende kandidaat beoordelen. Tja, wat de opleiding betreft zou ik niet weten welke relevant is. Wat informatiekunde heet, is immers vaak vergaand informatica, zeg ook maar ict ipv de noodzakelijke gedragswetenschap. Daar komt bij dat òmgekeerd de technische mogelijkheden feitelijk tot één digitaal gefaciliteerd verkeerstelsel hebben geleid. Daardoor zijn de gedragsmatige ontwerpogaven eveneens stelselmatig. Daarvoor is variëteit kenmerkend, en vergt een daarop bemeten ontwerpmethode. Een opdrachtgevende bestuurder die dat nog niet dóór heeft, laat zich in een gesprek over eisen 2 tot en met 5 gauw op een dwaalspoor leiden.

De oplossing is vanzelfsprekend dat z/hij zich voor de selectie van een informatiekundig ontwerper laat bijstaan door een bekwame ... informatiekundig ontwerper. Oeps, daar is het dilemma weer, althans zolang bestuurders niet eens nut en noodzaak beseffen van nadrukkelijke ontwerpbeïnvloeding. Zolang zij zelfs daarover ònkundig zijn, zit er uiteraard géén verbetering in.

Terwijl Crombag schrijft dat hem

[t]en principale [...] het probleem [...] onoplosbaar [lijkt, p. 144]

voegt hij er m.i. terecht aan toe dat, en ik parafraseer slechts minimaal, digitalisering

zo alom aanwezig [is] in onze samenleving, dat voor goed begrip van wat er gaande is, kennis van en inzicht in de [stelselmatig passende] methoden onontbeerlijk zijn voor ieder die beslissende verantwoordelijkheid draagt. [...] Toch ontbreekt het bij [beslissers] op dat punt nogal eens aan zelfs elementaire kennis, terwijl het

welbeschouwd toch om niet veel anders gaat dan de regels van het gezonde verstand bij het vaststellen van feiten.[p. 144]

Maar

[v]ragen of de deskundige werkelijk zo deskundig is als hij voorwendt en waaruit dat dan wel zou kunnen blijken, blijven meestal achterwege.[p. 146]

Zo moet ik het als reactie op wat ik aanbeveel tot dusver meestal doen met [fopvattingen](#).

78.46

Ik hoop dat jij het mij veroorlooft :-)) te veronderstellen. dat ook jij mbt stelselmatige opgaven met digitalisering weleens moeite zou kunnen hebben, kijk eens hoe diplomatiek ik mij desalniettemin probeer uit te drukken, om voor relevante deskundigheid kaf van koren te (onder)scheiden. Zojuist las ik een opstel van Hans Crombag waarin hij dat als dilemma van rechters schetst. Zo kreeg ik het idee dat jij dat als jurist stellig meteen wel begrijpt. En, zo dacht ik verder, vanuit jouw begrip dáárvoor raakt wellicht mijn verklaring van mislukkingen onder de noemer van digitalisering alweer wat begrijpelijker, en zo door tot begrip van wat ik ter verbetering voorstel. Zie [nr 78.45] voor een verdere aantekening om je deskundig te ... helpen.

78.47

Juristen weten uiteraard allang dat met een

herzieningsprocedure [...] een onherroepelijk veroordeelde onder voorwaarden toch om heropening van zijn zaak kan verzoeken bij de Hoge Raad.[pp. 161-162]

Dat lees ik in Hans Crombags opstel **Wie geven wij het allerlaatste woord?** (in: **Integendeel, Over psychologie en recht**, Contact, 2010, pp. 161-178, oorspronkelijk 2007-2009). Wat zijn die voorwaarden? Crombag legt uit, dat

daarvoor [...] een **novum** vereist [is], een feit dat een nieuw licht op de zaak werpt.[p. 162]

Maar omdat nieuwheid op allerlei manier valt te veronachtzamen, wordt een herzieningsverzoek doorgaans afgewezen. Daarom stelt hij een onafhankelijke onderzoeksraad voor om zulke verzoeken te behandelen. Want weigering wijt Crombag vooral aan onopzettelijke vooringenomenheid, ofwel aan het

[f]undamenteler(e) [...] probleem van **common mode errors**, dat erin bestaat dat mensen die dezelfde opleiding hebben genoten, geneigd zijn ook dezelfde fouten te maken.[p. 176]

Dus ook

[h]erziening in strafzaken in handen leggen van mensen die zijn voortgekomen uit de kringen van mensen wier werk zij moeten beoordelen en die gepokt en gemazeld zijn in de manier van denken die in de kring van de zittende magistratuur gebruikelijk is, is vragen om **common mode errors**. [p. 176]

Dat geldt dus overal, wat de reden is dat ik erop wijs. Crombag verduidelijkt met zoveel woorden m.i. immers óók waarom “herziening” van digitaliseringsbeleid moeilijk, zo niet onmogelijk, is. Zgn ict-ers delen een, zeg maar, aannemersopvatting, en bestuurders – zijn abusievelijk gaan – geloven dat het niet anders kan. Maar gelet op de reële opgaven mbt de maatschappelijke schaal van digitale facilitering van informatieverkeer is allereerst een ontwerphouding gevraagd.

Waar komt de reactie op neer, prompt telkens weer, als ik daarvoor pleit? Nee, géén novum, dus donder op. Maar waarò dan niet? Dat betreft een persoonlijke beleidsopvatting, die kan dus niet openbaar worden gemaakt. Kortom, nog steeds géén idee.

Verderop, in het opstel **Waarom rechters niet behoorlijk uitleggen** (pp.187-196, oorspronkelijk 2006), stelt Crombag nogmaals, dat

[d]e dissociatie van overtuiging en bewijs [...] niet een foutje [is] dat rechters af en toe maken, het is de gebruikelijke gang van zaken wanneer niet alleen rechters, maar mensen in het algemeen, zich een oordeel vormen over een stand van zaken: een onmiddellijk gevoelsmatig oordeel, dat pas daarna, zo mogelijk, wordt onderbouwd met rationele, en soms niet zo rationele, overwegingen.[p. 191]

Dat maakt motivering tot een opgave, en de vaak valse verwijzing naar persoonlijke beleidsopvatting tot uitvlucht. Crombag stelt, dat

[s]lecht motiveren [...] niet alleen een kwestie van [...] sloomheid [is], het geldt [...] als wijs beleid.[p. 195]

Tja, wijs waarvoor en, vooral, voor wie?

78.48

Over het verband van schaal met ritueel merk ik op dat schaal verband met variëteit heeft, in menig opzicht m.i. zelfs niet-lineair. Netwerkeffect enzo. Waarom wonen veel mensen liever in een drukke stad dan in een rustig dorp, laat staan vergaand in afzondering op het platteland? En òmgekeerd geredeneerd ontstaan steden door zulke voorkeur van het merendeel van mensen.

Nu zien bestuurders als hun opgave volgens mij overheersend het verzekeren van orde. Tot zover, mee eens. Maar wat is orde? Volgens hùn opvatting ervan, ja, ik schets een karikatuur, raakt orde verstoord door variëteit (terwijl variëteit natuurlijk óók orde is, maar ànders).

Nu laat variëteit zich niet domweg opheffen. Wèl op z'n minst tijdelijk veronachtzamen resp. onderdrukken, en m.i. vooral dáárvoor dient ritueel. Waarvoor anders? :-) Ik deel – dus – je associatie met “cynisme, bedrog, misbruik van vertrouwen en schaamteloze zelfzucht.” Want met een ritueel wekken bestuurders, herstel, látten bestuurders de schijn van éénheid als – enig mogelijke – orde wekken. Een kind dat niet in Sinterklaas gelooft, is natuurlijk niet normaal. Toch?! Enzovoort. Indien de stellingen stand houden dat 1. toename van schaal(omvang) gepaard gaat met – zelfs èxtra – toename van, vooruit, nog voorzichtig uitgedrukt, potentieel voor variëteit en 2. bestuurders een noga ééndimensionale opvatting van orde hebben, zetten bestuurders voor beheersing van grootschaliger groepen – met diversiteit van gedragingen van dien – geheid méér ritueel in. Op het zgn fysieke geweldspectrum is ritueel een milde manier om ‘orde’ te handhaven. Gemeten naar psychisch geweld kunnen mensen hun gehele verdere leven onder rituelen lijden.

Wat ik opper is stellig een belabberd sociaal-politiek theoretje. Maar ik vind ‘m ook weer niet helemaal onzinnig. En ik heb wat te doen. Zoals jijzelf herhaalt, waarom moeten in de VS de stichters van de staat er telkens bijgehaald worden? Dat dan wèl, maar met hùn bedoelingen vertekend tot thans bruikbare fictie. Heit idee is hier bijvoorbeeld met – het verhaal van – Michiel de Ruijter uiteraard hetzelfde, maar de verenigende pretentie ermee lijkt mij minder. Want niet zo dringend. Dat is mede verklaarbaar door de geringere schaal van bestuursbereik, zo veronderstel ik dus (om voor mijzelf de schijn van begrip te verkrijgen).

Overigens ook op gezinsschaal zijn er rituelen, zo van, dàt is de stoel van de vader, om gezagsverhoudingen te bestendigen.

Je hebt gelijk dat ik ritueel ten onrechte nogal exclusief negatief beoordeel. Er is niets mis mee, integendeel, indien emancipatie e.d. erdoor bevorderd kan raken ipv onderdrukking. Ik kan zo gauw echter voorbeelden geven van opbouwende rituelen. En als een geloofsbelijdenis iemand troost biedt, vraag ik me af de gelovige in kwestie per saldo niet beter af geweest zou zijn met een ànder, tja, geloof.

Wat jij “in de Amerikaanse situatie trouwens wel k[u]n[t] waarderen” valt volgens mij eveneens via schaal met variëteit in één moeite door algemeen te verklaren. De kàns dat er iemand met bepaalde eigenschappen tot de groep behoort, is nu eenmaal groter voor een grotere groep. En daar komt dus de niet-lineaire toename van variëteit met toename van de groeps grootte bij. Die kàns bestaat inderdaad in àlle richtingen. Méér seriemoordenaars met langere series moorden èn méér milieuactivisten, enzovoort. Over ritueel gesproken, als ze het volkslied horen is de ... kans groot dat ze allemaal blijven staan (mits ze nog leven).

78.49

Een rode draad heeft David Kennedy m.i. niet duidelijk aangelegd voor/in **A World of Struggle: How Power, Law and Expertise Shape Global Political Economy** (Princeton University Press, 2016). Dat zal o.a. liggen aan verschil in ... expertise (lees ook: deskundigheid). Dus, toegegeven, vooringenomen herken ik vrijwel meteen dat hij algemener beschouwd toch vooral – wat ik dan maar noem – toegepaste semiotiek beoefent. Maar dat is dan wèl semiotiek volgens de enneadische grondslag die ik ervoor veronderstel, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) (2002). Omdat Kennedy daarvan geen weet heeft, maakt hij her en der nodeloos onderscheid. Feitelijk is de strekking van veel van zijn betoog alweer ruimer, dienovereenkomstig interessanter, maar ook klopt er m.i. eveneens nogal wat niet van.

Wat mij betreft is enneadische semiotiek synoniem met subjectief situationisme. Voor zover ik in besef van mijn selectiviteit Kennedy's betoog kan duiden, volgt uit 'mijn' enneadisch-semiotische resp. subjectief-situationistische insteek een nòg betrekkelijker rechtsbegrip, maar ànders. Hoe dan ook benut ik zijn boek hier allereerst als aanleiding tot een poging zo'n begrip – dus – zelfs principiëler te verklaren. Dat heb ik – te? – kort gehouden. Hoe dan ik benut ik mijn uitleg vervolgens voor commentaar op enkele tekstpassages in Kennedy's boek. Wie wil nagaan wat ik van zijn werk allemaal in richting heb omgebogen, raad ik graag aan zèlf **A World of Struggle** helemaal te bestuderen.

Als semiotische hoofdstelling laat ik gelden: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance). Wie een teken kan voortbrengen – en adresseren – èn wie een teken – al dan niet als geadresseerde – kan waarnemen en interpreteren, noem ik een subject. Nu richt een subject voortdurend tekens tot zichzelf, maar zulk intrasubjectief tekenverkeer laat ik in deze aantekening buitenbeschouwing. Ofwel, intersubjectief zijn er verschillende subjecten; voor overzichtelijkheid – en gemakshalve – beperk ik mij aanvankelijk tot twee.

Dan richt subject A teken T tot subject B. Waaròm? A bedient zich van T als middel. A's doel is gedrag door B waarvan A meent dat het op dat van hemzèlf afgestemd is. A probeert B middels T ertoe te bewegen. Afstemming? Het gedrag waarom A B verzoekt, is niet-gedrag van A.

Maar als subject heeft ook B bedoelingen, zeg ook maar motieven. Zo is waarneming eveneens gedrag volgens, op z'n enneadisch gezegd, motivationeel begrip als interpretant (een term overgenomen van C.S. Peirce; wat Peirce betreft, de gehele enneade draagt het stempel van zijn triade-plus-grond.) Daaruit volgt dat wat A als teken voortbrengt, verschilt van wat B waarneemt ($T_A \neq T_B$).

Het is natuurlijk inge- resp. verwikkelder dan dat waarneming door B afgesloten is, voordat hij (lees ook: zij) aan interpretatie begint. Voor mijn schematische vereenvoudiging houd ik het er echter op. Zeg ruwweg maar dat B van T_A allereerst T_B máákt. En, natuurlijk, ook weer interpretatie is gedrag volgens motivationeel begrip. Ofwel, wat B vervolgens van T_B máákt als motivationeel begrip voor gedrag als reactie erop is mede bepaald door de motivationele begrippen volgens welke hij ... interpreteert (lees ook: volgens welke de dynamiek door/van zijn cognitief vermogen verloopt; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor illustratie van dialectiekstructuur).

Uitgaande van subjecten, dwz zich volgens motivationele begrippen gedragende individuen, verloopt hun gedragingenafstemming zoals A die ... wil, het meest daarmee in overeenstemming indien het B zelf is die zijn voor A passende gedragsaandeel ... wil leveren. Daarom geeft A met een teken dat hij tot B richt niet alleen aan wèlk gedrag hij door B voortgebracht wil krijgen, maar 'met zoveel woorden' tevens wèlk motief B volgens hem daarvoor kan c.q. zou moeten laten gelden.

Ook en vooral het aspect van motivationele overtuiging(spoging) is sterk afhankelijk van wat A aanneemt dat het is waaraan B aandacht schenkt, waarmee B reeds bekend is e.d. Vaak vindt A het daarvoor – ruim – voldoende dat hij als voortbrenger van het teken herkenbaar is. Bijvoorbeeld volgens de onderlinge verhouding waarvan A uitgaat, moet B 'gewoon doen' als A het is die B iets zegt. Voorafgaand moet B uiteraard van A geleerd hebben, en uiteraard óók met tekens, dat hij voortaan van nacht van A over hem moet uitgaan. Maar dat kan ook gelden voor een inmiddels vertrouwde, gelijkwaardiger, arbeidsverhouding, of met een incidentele waarschuwing. Als ik iemand "Pas op!" hoor schreeuwen, raak ik juist in een mij onbekende omgeving doorgaans prompt gemotiveerd om mij ernaar te gedragen. Op z'n enneadisch omvat een teken ònlosmakelijk een context. Wat B àls context waarneemt enzovoort, is een situatie, zeg ook omgeving. Het ònlosmakelijke onderdeel van een interpretant is een motief. Stel dat A tegen B zegt "Kleedt u zich maar uit." In de – situatie van de – spreekkamer van zijn huisarts A doet B stellig wat er van hem gevraagd wordt; in veel àndere situaties acht B op z'n minst wat nadere uitleg wenselijk (of had hij zijn kleren al uitgetrokken :-). Zie [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) voor enige verdere toelichting.

Onderscheid tussen omgangs- resp. verkeerssituaties heeft nut of is zelfs noodzakelijk, indien verschilt wat optimale verhoudingen zijn met gedragingenruimte voor deelnemers volgens hun respectievelijke situationele hoedanigheden.

Nota bene, met T is nog lang niet 'gezegd' dat B daadwerkelijk doet waarom A hem daarmee verzoekt. Voor B is T medebepalend voor zijn gedrag.

Het is inderdaad een kwestie van leren, enerzijds om een teken als het ware een gerichte motivationele strekking mee te geven, anderzijds om die er motivationeel gericht aan te ontlenen. Ludwig Wittgenstein noemt opvoeding terecht het africhten van een kind; daarmee heeft hij dus zelfs nog méér gelijk dan hij denkt. A wil zich de moeite kunnen besparen om B tèlkens maar weer omstandig te overtuigen van wat

B toch vooral zèlf moet willen.

Zulk leervermogen biedt evolutionair voordeel, indien afstemming daardoor voor de subjectensoort(en) in kwestie verbetert.

Naarmate A en B – vooralsnog – onderling minder vertrouwd zijn, kunnen zij desalniettemin vlot tot afstemming van gedragingen komen indien ze voorafgaand daarvoor algemenere verwachtingsvoorwaarden geleerd hebben. Daartoe dienen wat normen heten. Een norm is – daarom – situatiespecifiek. Anders ‘leidt’ een norm niet tot een dienovereenkomstig specifiek motief, en zo door tot situationeel verbijzonderd gedrag van dien. Indien bezoekers van de leeszaal van een bibliotheek een gesprek willen voeren, dienen zij dat op gedempte toon te doen. Als supporters tijdens een voetbalwedstrijd vallen zij zo echter uit de toon.

De aanname van – zoiets als – normen wijst overigens op verwevenheid van waarneming en interpretatie. Want wat B als normen kent, bepaalt mede wat hij relevant als context her- resp. relevant als situatie erkent.

Een norm kan door zowel A als B echter te vrijblijvend worden gevonden voor gedragingenafstemming. A wenst wellicht grotere zekerheid, zowel dat B zich op zijn teken naar verwachting gedraagt als over wat er gebeurt indien B zich onverhoopt anders gedraagt. Wat A betreft moet B zich min of meer gedwongen weten om daadwerkelijk te doen waarom A hem verzoekt. Daarmee wordt de uitkomst met op elkaar afgestemde gedragingen voor A betrouwbaarder. A’s verwachting dat B zal voldoen aan zijn verzoek is navenant realistischer. En omgekeerd kan B zich volgens een norm onvoldoende beschermd voelen, indien hij zich onthoudt van gedrag waarom A hem naar zijn oordeel ten onrechte (!) verzoekt.

Wanneer voor zulke – in vergelijking met een norm – nòg weer krachtiger borging van afstemming A en B elkáár onvoldoende kunnen beïnvloeden, kunnen zij zich daarvoor overkoepelend gezag vestigen voorzien van passende dwangmiddelen. Gelet op subjectief gedrag volgens motieven wordt gedragingenafstemming gecodificeerd tot wet, nota bene ook weer situationeel verbijzonderd volgens verhouding tussen deelnemers in onderling getypeerde hoedanigheden. De verzamelde wetten heten ook wel hèt recht, maar het gaat daarbij om situationele verdeling van rechten en plichten.

Het is niet zo, dat de gevolgen van overtreding in het geval van een wet noodzakelijkerwijs nadeliger zijn dan met normoverschrijdend gedrag. Wie een (loop)baan misloopt, omdat naar de smaak van de wervingsfunctionaris sokken draagt met een verkeerde kleur, ondervindt grotere schade dan met een boete voor een parkeerovertreding. Wat als verschil telt, is dat met zgn wetten altijd op de achtergrond concreet (!) een extra partij tot de verhouding is toegetreden die als gezag zonodig op de voorgrond treedt. Voor wat normen heten, ontbreekt die rechtspraak met exclusieve bevoegdheid tot bindend oordeel over – voortzetting van – gedragingenafstemming door A en B. Overigens is een discriminerende personeelsmedewerker weliswaar ook in overtreding, maar zègt de sollicitant de werkelijke afwijzingsredenen niet.

Ook daaraan, het recht, dus, is van alles en nog wat betrekkelijk. En moet dienovereenkomstig veranderlijk zijn. Zo vind ik het lijken op de spreekwoordelijke kip-ei relatie. Het zal wel wisselwerking zijn waarmee enerzijds een situatie, anderzijds de situationele hoedanigheden als relevant worden bepaald. Zoiets als eroverheen moet de indeling in situaties redelijk – blijven – kloppen. Die indeling dient ter facilitering van verschillen in gedragingen, maar tegelijk moeten zulke

verschillen samenhangen (dwz in elk geval elkaar niet elimineren enzovoort). Ook betrekkelijk, althans in een parlementaire democratie en daarin zelfs met voorrang, is wie bepalen hoe de wet luidt. A en B doen dat niet zèlf. Dat gebeurt door zgn vertegenwoordigers, die A, B enzovoort periodiek kiezen. Daardoor wisselen de vertegenwoordigers, zeg maar, van subject èn door wisselende omvang van zgn fracties wisselt welke verhoudingen in maatschappelijk verkeer 'onder' wetgeving – gaan – vallen, en welke dus niet.

En dan is er de keuze van passende gezagdrager. Naar zowel de aard van de afstemming van gedragingen als – tjá, door ànder recht bepaalde – respectievelijke, eh, ingezetenheid van A en B kan bevoegd verklaard gezagsorgaan verschillen. Overeenkomstig het bereik van een relevante situatie en met bereikbaarheid voor A en B als criterium komt daarvoor de meest nabije 'partij' in aanmerking die zo'n situatie 'dekt' inclusief nodig en voldoende geweldmonopolie. Volgens dit subsidiariteitsbeginsel bestaat een stelsel van gezagdragers. De constructie met bijbehorend geweldmonopolie kan enigszins consequent worden volgehouden tot en met – het bereik volgens – een staat.

Kennedy behandelt – het aparte karakter van – internationaal recht. Dat interstatelijke bereik is inderdaad iets bijzonders, omdat het overkoepelend gezagsorgaan inclusief geweldmonopolie met wereldwijd bereik immers ontbreekt. Ook, zelfs èxtra, betrekkelijk, rijst daarom de vraag: Is wat voor dat bereik recht heet, eigenlijk wel recht? Zoiets als een democratisch beginsel ervoor vind ik opvallend afwezig in Kennedy's analyse; ik heb de indruk dat hij zijn boek vooral richt tot zgn deskundigen mbt internationaal recht, en dan vooral werkzaam voor de Verenigde Staten, omdat zij blijkbaar direct veel invloed op politici – willen – kunnen uitoefenen. Is Kennedy meteen maar praktisch door geen melding van interstatelijke democratie te maken? Het lijkt erop dat hij stilzwijgend ervan uitgaat, dat de toestand van verschillende staten met èlk – hoe fictief grotendeels dan ook – een zekere mate van soevereiniteit strijdig is met een interstatelijke gezagdrager enzovoort. Zonder rechtsstatelijkheid ontbreekt de mogelijkheid van een trias politica. Wat voor regulering van interstatelijke verhoudingen overblijft, beperkt zich pràktisch dan gauw tot wat overleg van zgn hoogste 'vertegenwoordigers' van uitvoerende machten per staat oplevert. Volgens Kennedy's schema gaat het daarbij om politici. Ik zou zeggen dat zij met interstatelijk bereik per staat zònder scheiding van machten functioneren. Zodoende is de machtscheiding gekanteld en ééndimensionaal toegespitst op verschil tùssen staten. Voor dat internationale werk roepen nationale politici advies in. Voilà, deskundigen op z'n Kennedy's. Wie als deskundig geldt, kan ook Kennedy uiteraard niet goed duidelijk maken. Ik geef er de voorkeur aan zo'n categorie te vermijden. Want het gaat altijd en overal om een subject die andere subjecten ergens toe wil bewegen. Een zgn deskundige is daarop zeker géén uitzondering. Ik meen overigens wel te begrijpen waarom Kennedy er zoiets als een beroepsgroep van maakt. Het is daardoor eenvoudiger om subjecten te ... situeren en ze te wijzen op hun verantwoordelijkheden in die situationele hoedanigheid. Maar daarvoor is de aanduiding als deskundige veel te algemeen. En het kan ook een manier zijn om te proberen onder verantwoordelijkheid uit te komen. Daar heeft nogal wat van wat Kennedy beweert, verdacht veel van weg. Of heb ik hem verkeerd begrepen?

Intussen kenschetst Kennedy een deskundige, zij het overdreven op conflict toegespitst, zoals ik algeméén vind stroken met een subject, dwz als

a characteristic role and mode of speaking, deciding and acting in struggle. [...] The idea that "politics" is somehow different is its own kind of expert fantasy.[p. 3]

Daarmee ondermijnt Kennedy prompt zijn analyse die als grondslag heeft het onderscheid tussen politici en deskundigen. Nogmaals, ik heb dat probleem niet, want zij zijn allemáál subject. Het is wel zo, dat situationele hoedanigheden verschillen. Daarom houdt A met een teken aan B terdege rekening met de onderlinge verhouding van hun situationele hoedanigheden, zoals B dat eveneens doet voor zijn interpretatie ervan. Politicus en deskundige zijn ònvoldoende verbijzonderd als situationele hoedanigheid.

Indien

[the] objective is to bring knowledge practices and power practices into the same frame[, p. 4]

dan stel ik de semiotische enneade voor als zo'n kader. Door cognitief vermogen op te vatten als expertise, klopt het dat

expertise [lies] at the crossroads where they intersect.[p. 4]

Ik vervang deskundige slechts door subject, en kan Kennedy als volgt verder ongewijzigd vergaand met instemming aanhalen:

The key to [subject] rule is the interaction of two forces: a seething struggle for advantage undertaken everywhere at once and the operations of [...] knowledge practices enlisted as tools in those struggles. People pursue projects, pushing one another around an uneven terrain of powers and vulnerabilities, often using law to solidify their gains, expose others to risks, or exclude competitors from opportunities. As they struggle with one another, people transpose parochial objectives into ostensibly universal matters of agreement, blunting the responsibility for distributional outcomes.[pp. 5-6]

De nadruk op strijd vind ik echter nodeloos ... eenzijdig. Ik geef de voorkeur aan afstemming. Aan de orde is een mengsel volgens wisselende verhoudingen van steun en strijd. Bijvoorbeeld, A en B kunnen samenwerken in hun strijd tegen C en D. Maar eveneens bijvoorbeeld voor professionele sporters geldt dan, dat C en D weliswaar een wedstrijd van A en B kunnen verliezen, maar aan deelname geld verdienen. Er zijn evolutionaire verklaringen voor. Een zgn ecosysteem 'hangt aan elkaar' door – het is een tautologie – interdependentie.

Voor Kennedy zijn er kennelijk verschillende soorten kennis. Daarentegen veronderstel ik dat een subject voor elke gedraging een moment van interpretant ... kent. Dus, terwijl Kennedy nodeloos verbijzonderd beweert dat

[e]xpert rule mobilizes knowledge as power[, p. 7]

'regelt' een willekeurig subject met kennis m.i. willekeurig welk gedrag. Altijd en overal betreft – inzet van zijn – kennis voor het subject in samenloop met een situatie

a mode of work[,] provid[ing] the interpretive links between decisions about what to do and the context within those decisions are made.[p. 7] The knowing, the doing, and the world making are [...] entangled[. p. 89] The identification of the problem and the selection of tools arise together.[p. 96]

Die modaliteit is ònveranderlijk enneadisch verweven. De uitkomst varieert deels volgens wat het subject in kwestie voorheen leerde en in verband daarmee deels welke situationele hoedanigheid hij passend acht voor zijn verdere gedrag,

enzovoort. Daaruit volgt, bijvoorbeeld, dat iemand als adviseur zich stellig anders gedraagt dan als bestuurder met formeel toegeschreven verantwoordelijkheid. Uiteraard wil een adviseur serieus worden genomen. Een erkende status helpt. Daarvoor doet 'deskundige' Kennedy een voorstel:

Expertise is special knowledge made real as authority in struggle.[p. 109]

Waarom altijd maar louter strijd? Hoe dan ook, zonder verantwoordelijkheid voor het besluit waartoe het advies leidt, is dat géén gezag, wèl invloed. Daar is echter niets bijzonders aan. Iederéén is voortdurend bezig, overigens doorgaans onbewust,

figuring out what to do, what is appropriate, what will work, or what is right.[p. 7]

En daarvoor 'doet' elk subject 'aan'

"expertise" [as] intellectual and practical work that links analysis of the context for a decision with people and places marked out as the locus for decision.[p. 110]

Kennedy moet met andere criteria komen, wanneer hij deskundigen apart wil categoriseren. Hij gebruikt de term context trouwens vooral als het enneadische element situatie. Maar in het volgende citaat vind ik uitleg volgens het enneadische element motief passender:

The **context** for decision consists in the facts and forces that are understood to impinge on a decision or that need to be taken into account.[p. 112]

Maar, hmm, helemaal klopt dat ook weer niet, terwijl ook een opmerking wat verderop er wel degelijk veel van weg heeft:

The background work linking context to decision is a commonplace way of deciding what to do. I have needs and desires I would like to realize.[p. 115]

Over invloed gesproken, dat doet een subject niet uitsluitend voor zijn eigen gedrag. Hij overweegt ook – en vooral? – "what will work" als een ander subject dat werk annex gedrag doet. Daarvoor moet hij natuurlijk met voorrang de ander tot een opvatting brengen over "what is right" voor die ... ander. Motiveren, zeg maar. Dus,

what "works" is what persuades[. p. 90]

Waar Kennedy het over "power" heeft, kies ik de algemenere insteek volgens gedrag(suitoefening). Die

is everywhere legitimated by knowledge practices that rationalize, explain, interpret and associate exercises of power, powerful people and powerful institutions with myths, ideologies, and other large ideas about values and interests.[p. 8]

Daar blijft regulering van internationale verhoudingen zo'n beetje in hangen, zo lees ik in Kennedy's boek, bij onvermijdelijk gebrek aan een interstatelijke ... staat. Maar dat is dus hoe subjecten 'gewoon' met elkaar omgaan. Daarop vormen formele regels niet zozeer de meest voorkomende ...regel, maar veeleer de regel als immateriële infrastructuur. Nee, géén uitzondering. Die zijn er enneadisch ge(s)teld immers niet. Algemener geldt dat subjecten

are engaged in a parallel and reciprocal process about what the context requires, what past decisions mean, how they ought to decide, and what should follow in consequence. Precisely because it is a two-way street[,] the exercise of power, even as brute force, occurs within a discursive world of meaning.[p. 8]

Nogmaals, lees voor "[exercise of] power" tevens algemener: gedrag(suitoefening). Nee, niets bijzonders, want

[u]nderstood in this way, the operations of power are expertise all around.[p. 8]

Maar zo algemeen bedoelt Kennedy het niet, en daarom vergt het – mij – enig gepuzzel om zijn boek redelijk te begrijpen. Gelukt?

Omdat B zelf gemotiveerd is, weet A nooit zeker hoe B zich als ‘antwoord’ op zijn verzoek zal gedragen. Met “expert work” als tautologie, althans volgens mijn subjectbegrip,

[a]ll expert work is contentious because it is uncertain power that needs asserting[. ...]
Because their work is interpretive and communicative, experts rule by articulation.[p. 9]

De hierboven als tweede zin aangehaalde bewering parafraseer ik als volgt:

Because their (behaviors are) interpretive and communicative, [subjects engage] by articulation.

Kennedy voegt eraan toe, dat

[e]xpertise governs when their articulations are performative: when what is articulated comes to pass.[p. 9]

Dat is echter nogal voorbarig aangenomen, zeg maar een overschatting van invloed door A als deskundige. Om te beginnen zijn alle “articulations [...] performative,” dwz op gedragseffect gericht. Maar met een teken van A is niet zeker wat “comes to pass” met gedrag door B. Dat hangt ‘natuurlijk’ af van wat B ook verder allemaal wetend wil c.q. willend weet. Kennedy waarschuwt voor overhaaste afwijzing:

When people do not get the message or fail to respond to argument, it is tempting to see them as irrational, blinded by greed, religious dogma, or ideology. [...] However, they have reasons embedded in their roles and situation for what they do.[p. 166]

Voilà, subjectief situationisme. Daarom vind ik benadering volgens – de principiële aanname van – een teken als verzoek tot inschikkelijkheid alweer redelijker. Door het ene subject gericht tot een ander subject,

the basic unit of [...] articulation is an assertion about what to do, why that seems sensible, and what will happen as a result.[p. 9] Arguments and assertions become effective – become acts of power – when someone does something as a result.[p. 135]

Voor alle duidelijkheid, het ene subject zegt vooral het andere subject wát hij kan/moet doen, waaróm dat voor die ander voordelig is en wát voor die ander als resultaat voordelig is. (Ik laat intrasubjectief tekenverkeer hier immers buiten beschouwing, maar daarvoor geldt ‘natuurlijk’ dezelfde structuur van dia-enneadische dynamiek.) Zijn verzoek kan het ene subject op allerlei manieren uitdrukken, en overwegend impliciet laten dankzij voor het andere subject nodige en voldoende context:

Ideas that [have] become common sense are rarely formulated directly.[p. 90]

Herhaald dingt Kennedy overigens vooral af op een aparte status voor deskundigen:

You do not have to be a specialist to play.[p. 9] All participate, scripting roles for themselves in the future[,] tempted to fashion a stage on which they would be players, and to do the work on the self that is necessary to become players on the stage they see before them.[p. 91]

Omdat Kennedy grotendeels mist, dat het A met een teken niet (!) erom te doen is om blijk van eigen opvatting – wat die ook is – te geven, maar ‘daarentegen’ B ergens toe wil bewegen, merkt hij ongegrond op dat evenmin

must you “believe” the language you speak.[p. 9]

Maar daarin heeft hij dus zomaar gelijk. Wat het ene subject echter wèl moet geloven, en dat heeft voor hem enneadisch de ‘vorm’ van motivationeel begrip, is wat het andere subject als teken zal waarnemen resp. hoe die ander er zijn betekenis aan zal geven met gedrag tot gevolg dat voor het ene subject als inschikkelijk geldt. Wie oprechtheid over zichzelf als norm handhaaft, beoordeelt

this kind of [...] practice as at once sophisticated and jaded or disenchanted[, p. 9 but then,] people shy away from asserting their interests this directly.[p. 189]

Sterker nog, wie ècht, en dringend, van iemand wil afkomen die iets van hem wil, slaagt er meestal in door die ander in alle ... ònoprechtheid zo expliciet mogelijk te vragen om exclusief iets voor hem te doen. Haha, zo’n teken slechts vluchtig geïnterpreteerd doet die ander dat prompt ... niet (terwijl hij volgens de aldus òmgedraaide verhouding meent gelukkig van iemand àf te zijn).

Zulk(e) taal(gebruik) is juist de gewoonste zaak van de wereld, te weten de wereld waarin subjecten hun gedragingen op elkaar afstemmen. Zònder deugdelijk tekenbegrip komt Kennedy tot een al te voortijdige cirkelredenering:

What stabilizes [...] argumentative practices seems to be the argumentative practice itself[. p. 10]

Hij wil toch niet zeggen dat zgn deskundigen zomaar wat ... zeggen? Intussen lijkt het er op, dat ook Kennedy nog zoiets als verschillende taal- resp. tekenfuncties veronderstelt. Zo stelt hij, dat

[t]he process by which an assertion that began as an argument passes over to performative articulation is difficult to unravel.[p. 136]

Er valt qua functies echter niets te ontwarren. Want èlk teken is gedragsmatig. Met wat een bewering heet, wil A bereiken dat B het met hem eens is. Of A wil B op stang jagen, maar dan is de kwalificatie als bewering van het teken waarmee hij dat probeert niet passend, enzovoort. De functies van bewering en argument zijn uiteraard geschikt om deskundigen van hun aparte categorie met status van dien te voorzien. Met zijn ... beweringen heeft Kennedy mij daarvan echter niet overtuigd. Hij ziet zich elders, tja, genoodzaakt zulke functies te vermengen, zoals in de herhaalde bewering dat

[t]he basic unit of expert assertion is a link between a proposal about what to do, a reason, and an outcome.[p. 145]

Een verzoek tot inschikkelijkheid, punt. Ook en vooral als een zgn deskundige aan het ‘beweren’ slaat. Nogmaals, naar de aard van taal(gebruik) kàn het niet anders. Mee eens, Kennedy noemt

law as an instrument [...] a language of engagement.[p. 10]

Want “engagement” vergt afstemming door deelnemers. De wet resp. het recht plaatst afstemming onder nòg weer strakkere regie. Als zodanig verdeelt de wet rechten en plichten handhaafbaar over deelnemers in hun toepasselijke situationele hoedanigheden. Met de – veranderlijke – situationele variëteit strookt

a plural legal universe[, p. 253]

waarvoor het overigens vaak schort aan – duidelijkheid over – relevante verschillen en hun samenhang. Volgens het stelselmatige verbijzonderingsbeginsel van [Metapatroon](#), methode voor betekenissenordering, valt ook dat te verbeteren. Kennedy stelt, dat

coherence theories rarely stand the test of time.[p. 253]

Naar mijn oordeel doen ze dat zelfs nooit, althans, zolang zoiets als een eenheidsbegrip verondersteld is als grondslag. Daardoor vallen verschillen principieel buiten zo'n theorie. Ofwel, de grondslag moet verschil ipv eenheid vestigen. Klassieke theorieën blijven daardoor passen, want óók eenheid 'heeft' een verschil, te weten van nul. Dat is ook precies het criterium – dat uit de multisituationele grondslag volgt – voor het bereik van een enkele situatie; erbinnen 'bestaat' géén verschil. Wat er voor een eenheidstheorie verandert, is vervanging van de illusie van absolute door de redelijke beperking tot strikt situationele geldigheid. Omdat een verschillentheorie op z'n eenvoudigst benut, maw slechts voor één situatie, een eenheidstheorie omvat, wordt zo'n theorie ook wel een metatheorie genoemd. Subjectief situationisme is bij uitstek een metatheorie, met Metapatroon als consequente beschrijvingsmethode van verschillen-in-samenhang. Kennedy komt op mij over als iemand die zich nog onvoldoende ervan bewust is volgens eenheidstheorieën te redeneren enzovoort. Omdat hij, uiteraard, verschillen terdege beseft, moet hij ter verklaring wel van theorie wisselen, zij het onder weigering van

privileging one doctrinal or institutional regime[. p. 253]

Maar voor – zijn idee van een – samenhang haalt hij ze onvermijdelijk door elkaar. Die nood doet hij als deugd voorkomen. Hij ziet er het kenmerk in van

a sophisticated profession[. p. 253]

Daarvoor vind ik echter véél meer nodig dan afwijzend besef ervan, dat

those who exercise power as truth will be pulled toward ever more hyperbolic invocations of justice and law.[p. 272]

Want hoe dan wèl?! In een vergeefse poging tot evenwichtigheid wijst Kennedy enerzijds op

[the] alternative [...] that incommensurability must be acknowledged[, p. 255]

maar meent anderzijds dat

[p]eople recoil from this experience of pluralism.[p. 255]

Kortom, hij heeft er blijkbaar nog geen benul van dat wat hij als tegenstrijdigheden beschouwt, dat in de meeste gevallen helemaal niet zijn volgens een deugdelijke verschillentheorie. Aan zo'n theorie is niets mysterieus. Het is gewoon een kwestie van geschiktere veronderstellingen. Wie beschikt over zo'n uitgebreidere verzameling basisbegrippen als verschillentheorie, herkent 'tussen de regels door' overal in Kennedy's boek hoe hij telkens incidenteel eenheidstheorieën oprekt (met nogal wat tegenstrijdigheden als resultaat).

M.i. wel terecht legt Kennedy nadruk op

law's distributive role[. p. 10 L]egal arrangements distribute when they effectively exclude some people from participation in gains in the shadow of a promise of

coercive enforcement.[p. 181 E]ntitlements are the stakes in struggle.[p. 188
W]inners find ways to change the rules to make future gains easier to garner. That is
why they play for rules.[p. 199]

Door de wet raakt de verdeling van voor- en nadelen door “engagement”
onwrikbaar(der):

As an instrument for asserting power over others, law is also a tool for struggle.[p. 11]

In die zin, zo waarschuwt Kennedy,

law consolidates gains and losses, solidifying relations between winners and losers.
Over time, patterns emerge and inequalities can be reproduced and deepened.[p. 11]

Er is alle reden

[for] placing distributive issues at the center of mainstream concern.[p. 217]

In een rechtsstatelijk kader heeft de wetgevende macht de ... macht om naar
veranderende omstandigheden, voor zover wetgeving daarvoor het meest geschikt
lijkt, voorwaarden te behouden voor evenwichtige maatschappelijke verhoudingen.
Dankzij algemeen kiesrecht kunnen regels die al te eenzijdig voordelig uitpakken
vermeden blijven c.q. worden gewijzigd. Want verdeling van voor- en nadelen is
scheef, wanneer een klein aantal subjecten grote voordelen geniet door een groot
aantal subjecten met voor hen grote nadelen op te zadelen. In het besef van wat zij
als onrechtvaardige verdeling ervaren ligt de aanzet van een emancipatiecyclus. Met
de mogelijkheid van voldoende vertegenwoordigers in de wetgevende macht is het
vooruitzicht op, vooruit, verbetering reëel.

Kennedy stelt, in een formulering die hij stellig ontleent aan J.L. Austin, dat

law offers a way to do things with words.[p. 12]

Dat geldt echter niet exclusief voor de wet. (Het doen van een beroep op) de wet
biedt het ene subject één van allerlei mogelijkheden om een verzoek tot
inschikkelijkheid voor het andere subject overtuigender te maken. Maar dat kàn
zeker in eerste aanleg ook averechts uitpakken ...

Vooraf wie zich als deskundige manifesteert, heeft allerlei belang bij blijvende
erkenning als zodanig. Daarom analyseert Kennedy scherp, dat

[i]t should be no surprise that those most eager to change the world would be
harnessed to its reproduction.[p. 20]

De tegenstrijdigheid in zijn bewering verdwijnt door een minimale toevoeging.
Wantrouwen is gerechtvaardigd in subjecten “[sounding] most eager.” Zo bespelen
zij besluitvormers die slechts de schijn van veranderingen willen wekken, omdat ze
hun – eveneens valse – zekerheid ontleen aan hun bevoorrechte status in de ...
status quo. Aan zulke opdrachtgevers en bijgevolg opdrachten voor adviseurs komt,
nee, dat is dus géén paradox, maar géén einde. Kennedy zegt nog op zoek te zijn
naar een verklaring:

The coherence and plausibility of disenchanted fields remain a puzzle.[p. 153]

Ik heb er wèl een verklaring voor. Mee eens,

[g]etting beyond the tyranny of hapless reform requires bringing the routine
interpretive work through which these designations are made and contested to the
surface.[p. 29]

Maar dat moeten deskundigen ook weer niet overdrijven, zo lijkt Kennedy van oordeel:

[T]he more complex and indecisive the expertise, the more useful it has become.[p. 153]

Voor wie? Dat zijn blijkbaar deskundigen zèlf, want

I use the term “sophisticated” to connote fields of expertise with this kind of complexity and fragmented loss of decisiveness. The eclectic diversity of such fields has something to do with their staying power. More people find ways of expressing their projects in languages that have lost their coherence and are less clearly experienced as logic or necessity[. p. 153] leav[ing] a feeling that one both is and is not speaking about interests and ideologies, and that the resolutions are analytically defensible but not analytically required.[p. 194]

Huh?! Ik kan niet volgen wat daaraan gunstig kan zijn. Nou ja, behalve dan voor deskundigen die hun werkgelegenheid handhaven resp. vergroten. Daarvoor, vindt Kennedy kennelijk, moeten deskundigen ‘braaf’ – blijven – beantwoorden aan verwachtingen van opdrachtgevers:

The result is a distinctive argumentative form, in which expert discussion clusters within boundaries marked by a shared professional sense for the plausible.[p. 156]

Zo komt Kennedy tot

[a]n alternative way to think about the boundaries of expertise[, that is,] focus[ing] **internally** on the relations among experts rather than seeking to associate expert performances with social forces and commitments “outside” expertise.[p. 165]

Die nadruk op “internally” is echt van Kennedy zèlf. Ik vrees dat hij gelijk heeft met zijn kenschets van

expertise [as] an expanding practice of struggle wrapped in the promise of justice[, i.e.,] sustained by a kind of professional faith [...] that strengthens [its] authority while weakening the profession’s sense of responsibility.[p. 218]

Onder elkaar verschillen deskundigen bij voorkeur van mening (waarvan deze aantekening met vertekening van Kennedy’s tekst als onvermijdelijk gevolg van hercontextualisering stellig blijk geeft :-). Een beroepsopvatting die zij wèl delen, blijft praktisch vaak beperkt tot publiek vertoon van juist onderlinge non-interventie om nota bene mede namens opdrachtgevende bestuurders toch vooral maar te vermijden, dat

[e]xpertise should be subject to an external check by interests and ideological commitments that reside elsewhere.[p. 164]

En in de zin van overkoepelend gezaghebbend bestaat zoiets er ‘buiten’ nu net niet voor – regeling van – internationale verhoudingen. Wat daarvoor geldt, zijn m.i. daarom geen wetten, maar – hoogstens – normen. Kenmerkend voor een deskundige zoals hij zichzelf kennelijk typeert, houdt Kennedy opties open:

In a world where anything could be an avatar of law, much will depend on what people interpret law to be: law will become whatever people treat as if it were law.[p. 224]

Iemand kan àlles wel recht – willen – noemen, maar wat telt zijn dan de verschillende situaties. Afhankelijk van gedragbepaling in een bepaalde situatie heeft recht, of welke term dan ook, een bepaalde betekenis. Voor eenduidigheid van betekenis van een teken moet zo’n term daarom van nodige en voldoende context

omvatten.

Het, vooruit, recht heeft in/voor 'de internationale situatie' een dáárin/-voor kenmerkende betekenis. De internationale rechtsverhoudingen hebben trekken van allerlei afstemmingsmodaliteiten, maar missen nu net de mogelijkheid om die enkele gezaghebbende partij in te schakelen. Als Kennedy's typering lees ik, dat inderdaad

[t]he picture that emerged is of a self-reinforcing legality blending normative creation and enforcement.[p. 239]

Logisch dus, dat

international law became a more dispersed and fragmented affair[, p. 224] a more plastic medium[. p. 263]

Wat mij betreft beschrijft Kennedy, en dat mag uiteraard niet verrassen, de praktijk van – taalgebruik met – diplomatiek verkeer, want

[a]n ever more plural legal vocabulary embraced contradictory principles and purposes more readily.[p. 224]

Zolang nog niets ... geregeld is, zorgt een diplomaat ervoor dat context 'voldoende' onbepaald is. Hij houdt daardoor vooralsnog de mogelijkheid open van verschillende interpretaties, eraan te ontlelen gedragingen. Als

an elegant, if analytically somewhat circular approach to the problem of legality[, p. 239]

suggereert Kennedy dat,

[w]here the assertions are met with acquiescence or agreement, the norms were legal[. p. 239] Each analytic style offers a somewhat different way to declare what is and is not legal without sounding as if you are simply saying what you believe or desire.[p. 267]

Dat werkt, zolang de subjecten die onderling zo'n afspraak maakten, over en weer (!) hun respectievelijke waarden e.d. eraan hechten waarmee de één het gedrag door de ander op het zijne afgestemd acht. Maar op willekeurig ogenblik kan elk van de aldus betrokken subjecten er verder van afzien. Een aparte wetgevende macht – hoe onmogelijk volstreekte apartheid feitelijk ook is – dient ertoe om een afstemmingsafpraak o.a. voldoende duurzaam te maken, zodat verkeersdeelnemers – wat meer – gevrijwaard zijn van elkaars willekeur. De flexibiliteit van wat Kennedy internationaal recht noemt, is aldus naar mijn idee zelfs zowat omgekeerd aan de bedoeling met gecodificeerde verkeersregels, te weten gedragsaanwijzingen waardoor verkeersdeelnemers over en weer eenduidige verwachtingen – kunnen – hebben over elkaars gedragingen. Bij nader inzien heeft Kennedy zelf trouwens geen behoefte aan bemoeienis door 'buitenstaanders:'

The uptake of expert work has something to do with how others experts [...] grant access, authority, or credibility.[p. 165] Arguments about the status of rules could be effective, but less because they were persuasive than because they fit with professional habits and expectations. A sophisticated discipline had arrived.[p. 236]

Kom daar maar eens tussen. Ik ga – maar – door met het benutten van de enneade als referentiekader ter verduidelijking en veralgemenisering van, en voor eventuele kritiek op, enkele van Kennedy's opmerkingen. Zo is het volgens een dia-enneadische opstelling prompt evident, voor de zoveelste keer de eenzijdigheid

onder de noemer van strijd daargelaten (hoewel dat in een pathologische verhouding wel degelijk extreem aan de orde kan zijn), dat

[how] people engage [...] is an iterative affair best understood dynamically. There is a preexisting status of forces, on the basis of which [they] come into struggle with different powers and vulnerabilities. They fight to capture gains and exclude their adversaries from things they value. They also fight for an improved starting position in the next round, struggling over the ability to lock in gains and defend their dominance.[p. 56]

Zulke dynamiek logenstraf – de aanname van – een overheersend statisch systeem. Ik deel Kennedy's opvatting, die overigens als methodologisch individualisme bekend staat, dat het voor nader inzicht bevorderlijk is

[to p]lac[e] struggle rather than system at the center [for] encourag[ing] opposing interests to be identified and the costs and benefits of alternative projects to be assessed.[p. 59]

Ik laat "struggle" staan, ook verder, maar lees wat mij betreft overal dus met algemenere strekking "engagement" oid. En ik beschouw individualisme methodologisch verder verbijzonderd, en wel met een situatie als bereik van eenduidig individueel gedrag. Inderdaad,

[m]uch will depend on the [...] particular individuals [and] their position on [...] social groups and institutional structures rather than the abstraction in whose name they act.[p. 67] However, w]hen actors are defined by their role in a system, it is difficult to see "behind" them to bring their "subjective" desires and preferences into the analysis.[p. 76] It is helpful to think of people coming to struggle with [...] backpacks of legal and other entitlements, powers, and vulnerabilities. [...] One backpack may be enormous, the other meager, but neither is natural or foundational. Starting here avoids the temptation to assume the priority of one or another type of actor[. ...] Everyone is just a person with a backpack.[p. 67]

Daarom zijn op z'n minst gelijke kansen voor onderwijs & opleiding belangrijk:

People with backpacks pursue "project." A project is something a person wants to achieve or obtain.[p. 67] Focus[ing] rather on people with backpacks: what they seek is value, what they obtain is gain.[p. 69] The available modes of engagement will be variously plastic to their efforts.[p. 74] They look at situations for opportunities[. p. 75]

Wat mij betreft leren 'we' om tekens evenwichtig te gebruiken, maw niet exclusief

to bend [others] to your interests, force their submission to your truth, compel their acknowledgment to your authority.[p. 59] At each point of potential distribution, projects become relational: other people will need to be enlisted, defeated, persuaded, or sidelined for one person to capture the value as gain.[p. 69]

Wie zich zo pathologisch gedraagt, heeft geen vrienden wanneer het erom gaat. Het is echter zo, dat

claims are often made in legal language because law is a site where word can be made real as coercion. The assertion of a legal entitlement or a claim to legal authority lies – tacitly or officially – on an enforcement power.[p. 60]

Prima, de wet dient gebruik voor evenwichtige verhoudingen; wettelijk moet er tegelijk zo weinig mogelijk ruimte 'bepaald' zijn voor misbruik voor onevenwichtige verhoudingen. Het gaat mis, zodra

actors [may and do] engage the legal terrain strategically, seeking to make their standards the [universal] standards[. p. 61]

Wat als standaarden maatschappelijke dynamiek volgens evenwichtige verhoudingen bevordert, regelt overkoepelend gezag als infrastructuur. Kortom, infrastructuur is de standaard voor subjecten als deelnemers aan maatschappelijk verkeer in respectievelijke situationele hoedanigheden.

Een subject gedraagt zich als resultaat van samenloop met een situatie zoals door hem ervaren. Daarom heeft hij een levensbelang bij wat hem toekomstig als situatie(s) ontmoet. Kennedy geeft blijk van een vergelijkbaar idee:

People are playing a game on at least two boards: pursuing their project and struggling over the ability to remake the terrain upon which their project is pursued.[p. 71]

Het is eenvoudiger, en dat past volgens enneadische ... logica, om toekomstzorg tot onlosmakelijk aspect van een "project" te rekenen. Met zoveel woorden situationistisch is ook Kennedy's

notion that [...] life can be interpreted as occurring in a plurality of "regimes" in which patterns of behavior appear to follow different imperatives, reflect different limits, and constitute different identities.[p. 82]

Ja, dat volgt uit subjectief situationisme annex enneadische semiotiek als grondslag. En dat is met situatie ipv regime ook precies wat Metapatroon helpt om alweer véél ... preciezer te beschrijven:

In a world of plural [situations], people acting in more than one [situation] may themselves have diverse identities, interests, or modes of engagement.[p. 83]

Sterker nog, het vermogen tot – mede cognitief bepaalde variëteit van – situationeel verbijzonderd gedrag is m.i. wat een subject uitmaakt. Dat maakt ook deze opmerking van Kennedy evident. Zolang de enneadische grondslag voor menig een echter nieuw is, verwijs ik er ter bevestiging van de bruikbaarheid ervan graag naar. (Ook) aan de motivationele variëteit van begrippen, zeg maar ruwweg overeenkomstig de situationele variëteit van gedragingen (met à la enneade 'ertussen' de contextuele variëteit van intexten) zitten meerdere kanten. Er is precisie mee gediend, maar kan juist tot ònbegrip leiden indien B een àndere situatieduiding heeft dan A bedoelt. (Vooral) het contextdeel van A's teken aan B schiet dan – kennelijk voor B – tekort. Wie wil helpen,

must step back to ask what they could be thinking or assuming about the world. What must they be taking for granted to be engaged [...]?[p. 90]

Dat is goede raad.

78.50

Hoe doe ik dat? Waarom? Voor buitenlucht en beweging ga ik fietsen. Met een concrete bestemming vind ik dat extra zin hebben. Mits geopend vind ik kringloopwinkels-met-boekenafdeling daarvoor zeer geschikt.

Aan de binnenkant van het stofomslag luidt de eerste zin dat **A World of Struggle** gaat over "the role of expert knowledge in our political and economic life." Tja, kennis. Voor ontplooiing van mijn eigen werk heb ik vooral last van het gebrek eraan bij potentiële opdrachtgevers.

In Het Warenhuis, Leiden, zijn de boeken met een sticker geprijsd. Dit exemplaar kost € 2,15. Ik had het hoe dan ook aangeschaft, want tē duur is een boek in zo'n winkel natuurlijk nooit. Ik lees thuis ooit wel verder. Of niet.

Gelet op de koopdatum, begin oktober vorig jaar, ben ik vlot met lezen begonnen. Ik

heb nog wel meer tot dusver ongelezen boeken.

Vrijwel meteen dacht ik, hé, interessant. Ik haal er dan een blanco velletje papier bij. Als ik een tekstpassage er vind uitsteken, schrijf ik op dat papiertje het paginanummer plus een aanwijzing waar ongeveer op die pagina 'iets' staat.

Bovenaan is b, in het midden is m en onderaan is – de letter – o. Dat kan ik combineren tot b/m en m/o. Over context gesproken, nauwkeuriger moet ook niet.

Zo ben ik voor het terugzoeken gedwongen er ook wat omheen te herlezen.

Zodra ik naar zo'n opschrijfpapiertje grijp, heb ik besloten een aantekening aan het boek in kwestie te wijden. Vrijwel meteen nadat ik het boek uit heb, begin ik eraan.

Daar zit ik dan. Ook dit boek heb ik vooral gelezen – het kàn ook niet anders – volgens mijn referentiekader. Wanneer ik enigszins begrijpelijk commentaar wil schrijven, moet ik voorafgaand dat kader enigszins verduidelijken. Welke schets ervan helpt in dit geval?

Daarmee kom ik redelijk vlot op gang. Zo ben ik immers vergaand op allang vertrouwd terrein. En het blijkt altijd wel de moeite waard om te doen. Hoewel zo'n kaderschets op zoveelste herhaling lijkt, voegt opbouw volgens nòg weer een wat ander perspectief doorgaans wat toe. Zo kan ik me niet herinneren eerder semiotiek op z'n enneadisch benut te hebben om – het – recht te positioneren. Over deskundigen gesproken, zie daarvoor de aantekening verderop, daar willen academische rechtsgeleerden enzovoort stellig niets van weten. Ik help daarom vooral mijzelf een verschillengrondslag, zie ook verderop, te toetsen.

Nadat de kaderschets min of meer is voltooid, ga ik door met toetsen, en daarvoor gebruik ik – een gedeelte van – de tekstpassages die mij tijdens lezing van het boek zijn opgevallen. Daarvoor begin ik – opnieuw – van voren. Welk paginanummer heb ik als eerste opgeschreven? Waar op die pagina vond ik een tekst belangwekkend? Vind ik er nog steeds iets van?

Ik houd de volgorde aan, wat het boek betreft dus van voren naar achteren. Maar ook de schrijver van een boek geeft vaak eerst een inleiding tot begrippen van enkele hoofdstukken, waarna z/hij het vervolg wijdt aan nadere verklaringen ermee. Ik merk dat, door verband van latere met eerdere tekstpassages. Dan schakel ik voor mijn aantekening ook òm. Dat valt met het opmaken van een zgn plukboekje te vergelijken. De bloemist begint, nou ja, zo stel ik mij dat voor, met de meest opvallende bloemen en takken en/of met de langste stengels. De rest van de bloemen en takken schikt z/hij er tussen.

Zo komt het voor dat ik een citaat van een pagina aan het einde van het boek toevoeg aan een citaat van een pagina aan het begin ervan. Vaak hoef ik aan commentaar dat er al staat weinig tot niets te veranderen. In het geval dat ik een latere tekstpassage 'apart' tussenvoeg, volgt altijd wel enig bijbehorend commentaar en moet ik nagaan of de aansluitingen passen op wat ik daardoor in het tekstverloop van de aantekening scheidde.

Als ik de laatste verwijzing op mijn papiertje gehad heb, vind ik dat ik klaar mee ben. Het is immers maar een aantekening. Wel probeer ik schrijffouten te herstellen, verder niets. Daar ben ik echter al niet meer zo bij met mijn hoofd.

Nee, ik doe allang geen pogingen meer voor artikel- resp. boekpublicaties. Ik kan wel blijven poetsen op compositie, redeneringen, ga zo maar door, maar ik heb nooit gezien wat, nota bene, zeker niet alleen voor mij, die extra moeite ook extra oplevert. Integendeel, ik wil nog wel wat meer lezen. En zo'n aantekening vind ik in dit stadium optimaal om mij dat serieus te laten doen.

Maar wat is er mis met hoop? Dit neemt dus niet weg dat ik blij ben, wanneer iemand anders zo'n aantekening leest en er opbouwende kritiek op heeft. Eindelijk. Met een sneeuwstorm op komst houdt de volgende aantekening je nog wel even binnen.

78.51

Voor het geval jij je gaat vervelen omdat je langer binnen moet blijven, stuur ik je aanvullende opmerkingen om verveling te verdrijven. Mij hielp het, dat ik ook wat hier volgt binnen schreef.

Naarmate ik met het lezen van zo'n boek vorder, gebeurt het meestal dat mijn waardering ervoor wijzigt. Doorgaans neemt die af. En wanneer ik vervolgens tijdens het schikkend schrijven van een aantekening enkele tekstpassages erin nog eens extra overweeg, komt het voor dat ik ze dan tegenstrijdig e.d. ga vinden. Want inmiddels heb ik het boek helemaal gelezen, en kan daardoor pas alweer wat redelijker overzien waarop de schrijver kennelijk alles bijelkaar mikt. Arthur Schopenhauer heeft uiteraard volkomen gelijk dat iemand voor een deugdelijk oordeel over **Die Welt als Wille und Vorstellung** de tekst ervan twee keer moet lezen. Dat klinkt gauw aanmatigend, maar realistisch spreekt er m.i. – ook – bescheidenheid uit.

Wat eventuele tegenstrijdigheden, propaganda of zelfs uitgesproken onzin betreft, daaraan erger ik me. Maar, over waardering gesproken, ik mag niet vergeten dat mijn oordeel mogelijk – en, toegegeven, tegelijk beperkt – is door het referentiekader dat ik aan het toetsen ben. Dat lukt toch maar mooi 'dankzij' zulk tekstmateriaal. Zoals ik zelf probeer uit te maken wat ik met zo'n boek 'doe,' volgt natuurlijk eveneens uit de semiotische hoofdstelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. De boekschrijver probeert mij ergens van te overtuigen. Zijn ideeën stroken echter onvoldoende met de mijne, en de mijne blijf ik consequenter enz. vinden. Eigenwijs? Moet ik mij het spreekwoord aantrekken een splinter in het oog van een ander te zien, terwijl de balk in mijn eigen oog mij ontgaat? Ter verantwoording vermeld ik wel de grondslag waarvan ik – daarmee – beweer ervanuit te argumenteren (lees dus ook: incidenteler verzoeken op te stellen). Intussen heb ik wel degelijk nogal wat geleerd van mijn pogingen tot duiding van verzoeken zoals ook weer met dat ene boek verwoord.

Nee, ik geloof niet dat ik het nog ga beleven dat iemand **Semiosis & Sign Exchange** – al is het maar – op die manier serieus neemt. Daarvoor mag ik de illusie koesteren, over geloof gesproken, alvast voor het nageslacht gewerkt te hebben. Daar koop ik echter nu niets voor.

En dan kan ik nog een andere reden noemen om aan zo'n aantekening niet verder te werken. Het is niet vooral haast. Ook, eh, kunst. :-) En ook dat meen ik te kunnen illustreren door een vergelijking met bloemschikken. Een boeket wordt vrijwel nooit mooier van herschikking op herschikking, integendeel. Je kunt het, of je kunt het niet. Wie meent dat ik een onleesbare aantekening schreef, vindt dat ik 'aantekenen' niet kan.

Ach.

78.52

Ik stel nog maar eens een vergelijking voor. Bijna iedereen in Nederland gebruikt de fiets voor allerlei verplaatsingen. Ter bevordering van de verkeersveiligheid doen kinderen 'op' de lagere school een fietsexamen.

Ook bijna iedereen, en overigens zeker niet alleen in Nederland, gebruikt digitale technologieën voor allerlei activiteiten. Geen gek idee, dus, ook zoiets als een computerexamen.

Wat komt als leerstof voor zo'n examen in aanmerking? Voor Feliene Hermans is het duidelijk. In zijn verslag van een vraaggesprek met haar in **NRC Handelsblad** van 1 februari 2021 (p. 16) vraagt Bennie Mols aan de "computerwetenschapper [...] waarom [zij] het belangrijk [vindt] dat kinderen leren programmeren." Hermans somt enkele recente gebeurtenissen op en concludeert, dat "je iets van programmeren [moet] weten[, a]ls je dat soort vragen wilt begrijpen." Zij voegt er dwingend aan toe: "Dat hoort bij burgerschap."

Zozo. Wat zij echter klakkeloos veronderstelt, is dat zgn problemen tegenwoordig noodzakelijkerwijs programmatuur als oplossing hebben. Feitelijk slaat zij de maatschappelijke "vragen" over. Ik zou zeggen, maar dat is ook meteen een tautologie, dat het beslist kan helpen om het soort antwoorden (lees dus ook: oplossingen) dat volgens programmatuur 'werkt' alweer wat beter te begrijpen, als je iets weet van ... programmeren. Maar van de relevante vragen weet je zodoende dus nog steeds niets.

Vooruit, wisselwerking. En je moet ergens beginnen. Wie op de fiets veilig aan verkeer heeft leren deelnemen, kan vervolgens realistischer bedenken voor welke verplaatsingen dat vervoermiddel al dan niet nuttig e.d. is. Wat moet het lagere-schoolkind daarvoor als, zeg maar, aanzet beheersen, en wat is daarvoor – nog – niet nodig? Om voor het fietsexamen te slagen moet een kind er 'slechts' blijk van geven verkeersdeelnemer te kunnen zijn met het – soort – vervoersmiddel in kwestie. Als voorwaarde moet het kind enkele basisvaardigheden tonen: opstappen, voortbewegen, richting wijzigen, remmen, afstappen. Verder gaat het nadrukkelijk om het kunnen onderhouden van verhoudingen met andere verkeersdeelnemers: rechts houden, voorrang geven en nemen, op stoplichten reageren, zichtbaar zijn met voor- en achterlicht e.d.

De vergelijking is illustratiever door te overwegen wat het kind allemaal niet hoeft te weten resp. kunnen om voor het fietsexamen te slagen. Band plakken? Nee. Ketting spannen, soms? Nee. Wielspaak vervangen en wiel opnieuw richten? Nee. Ga zo maar door.

Wie wat ouder – geworden – is en als gediplomeerd fietsenmaker aan het werk wil, dat allemaal wel kunnen, en uiteraard nog veel meer. Maar een fietsenmaker hoeft zelf niet – meer – veilig te kunnen fietsen om haar/zijn reparatiewerk optimaal te doen.

En, bijvoorbeeld, een stedenbouwkundige die een plan voor fietsroutes moet integreren hoeft zelf nog nooit een leuke band geplakt te hebben. Het lijkt mij overigens wel, dat z/hij veel en vaak moet hebben gefietst voor een optimaal ontwerp.

Wat zo'n computerexamen voor lagere-schoolkinderen betreft stap ik voor een vergelijking even van een fiets over naar een Formule 1-auto. Max Verstappen had al een wedstrijd gewonnen, toen hij rij-examen kon doen. Daar is niets vreemds aan. De verhoudingen tussen verkeersdeelnemers zijn op een racebaan immers anders dan op de openbare weg. Het is redelijk dat Verstappen er blijk van moest geven zich naar die publieke verhoudingen te kunnen gedragen.

Terug naar kind en computer. Ik kan mij voorstellen dat de vraag hoe iets werkt vaker door de onderwijzer(es) aan een leerling gesteld wordt dan omgekeerd. Nog

even dan, Verstappen kan véél sneller rijden dan de rij-examinator, beheerst de auto véél en véél beter. Maar de examiner kan vaststellen, dat was rood, meneer Verstappen, waar u doorheen reed, u bent gezakt.

Wat kan resp. moet de onderwijzer(es) kinderen in de klas zonodig nog bijbrengen? Zoals met de fiets is dat het sociale gebruik (!) van het hulpmiddel. Dat komt, vrees ik, praktisch vooral neer op waarschuwingen tegen asociaal gebruik. Ik kan mij voorstellen dat enig inzicht in programmeren daarbij kan helpen. Ik zou daarmee het fundamenteelere inzicht proberen te bevorderen dat een, algemeen aangeduid, computer nooit intelligent ‘van zichzelf’ kan zijn. Wat een computer doet, volgt programmatuur. Dat maakt altijd de programmeur ... zelf verantwoordelijk voor de (a)sociale gevolgen.

Daar draait het met het fietsexamen uiteraard ook om. Niet de fiets, maar de fietser is verantwoordelijk voor haar/zijn verkeersgedrag.

Hermans’ eenkennigheid is zorgwekkend. “[E]en klassiek voorbeeld van een computernerd” noemt zij zichzelf. Daar verwacht zij “burgerschap” mee. Enthousiast gunt zij iederéén werk dat zij zo interessant èn leuk vindt. Volgens haar moet daarom iedereen op z’n minst de kàns krijgen om in dat programmeervak ver te komen. Zo jong mogelijk beginnen, dus. Goed bedoeld, dat geloof ik wel, maar zo zijn er wel meer beroepen.

Vergelijkenderwijs gesproken vind ik allang dat er juist veel te veel programmeurs zijn. Dat valt bijna niemand op, omdat er vrijwel nergens fatsoenlijke fietspaden aangelegd worden, laat staan volgens een samenhangend plan. De fietsen blijven het maar niet doen, gaan prompt stuk, wat inderdaad de vraag naar fietsenmakers stuwt. Als zij zelfs maar op de lagere school ooit hun fietsexamen hadden gehaald, zouden al beter – moeten – weten.

Ik ben dus vóór fietsenmakers. Maar ik ben nog feller tégen alléén maar fietsenmakers met hun monopolistische kortzichtigheid van dien. En zeker gelet op de veranderlijkheid van omstandigheden moeten kinderen juist niet vroegtijdig op een bepaald spoor voor loopbaan worden gezet.

78.53

Ikzelf heb zeker ook slechte gewoonten. Maar ik ben het voorts met je eens dat gewoonten categorisch ànders zijn dan rituelen, zoals ik tevens meen dat van het ene het andere kan komen, en omgekeerd.

Grondige afkeer van rituelen delen we dus. Ze dienen verhulling van eenzijdige machtsuitoefening. Dat kan inderdaad helpen om ‘samen’ uit een crisis te komen. Wat ik echter nogal wat bestuurders zie doen, is het schèppen van een crisis om de heersende positie als sterke – tja, vooral – man te verwerven; het gevolg is altijd juist méér crisis. Zoals jij het schetst, is dat de afgelopen jaren in de VS nog eens èxtra mis gegaan. Lang geleden zei iemand mij dat het grootste gevaar komt van mensen die dom èn ijverig zijn. Die laten zich een eenmaal ingenomen invloedrijke positie helaas niet zomaar ontnemen, integendeel. Zij weten zich beschermd door zoiets als elitaire solidariteit; kom er maar eens tussen.

Nu was ik nog even zo naïef om te denken dat de Republikeinse Partij in de VS de gelegenheid zou benutten voor reorganisatie. In het geval van een conservatieve partij houdt dat overigens zoiets als restauratie in, maar vooruit, iets meer wellevendheid in verhoudingen is tegenwoordig al heel wat. Maar dus niks ... vooruit.

Dat kan ik dan wel weer ongelofelijk “dom èn ijverig” vinden, maar met zo’n gewoonte maak ik nooit en nergens indruk. Ook ik hoop intussen tòch, over

hardnekkige gewoonte gesproken, dat – het geen illusie is dat – op schandalige overdrijving van feitelijk ondemocratische praktijk tijdig een voldoende sterke democratische reactie volgt.

78.54

Zijn toon blijft beschaafd, maar met zijn column **De Tweede Kamer is er uit, voortaan gelden alleen billijke wetten** (in: **NRC Handelsblad**, katern **Opinie & Debat**, 6 februari 2021, p. 12) slaat Folkert Jensma alarm. Met alle – aanwezige – stemmen vóór heeft de Tweede Kamer twee moties aangenomen. Met de ene motie wordt, zo geeft Jensma door,

het kabinet opgedragen het bestuursrecht zo aan te passen dat de rechter voortaan altijd 'bepalingen van dwingend recht', formele wetten dus, buiten toepassing moet kunnen laten. En wel door toepassingen van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.

Dat had Jensma zorgvuldiger kunnen melden. Hij weet uiteraard dat “het kabinet” geen wetgevende macht is/heeft. Volgens de formele machtenscheiding verstrekt de wetgever met zo'n motie dus zichzelf die opdracht. Of “het kabinet” aub voorbereidend werk wil doen?

Daar komt met de andere motie bij, nog steeds in Jensma's weergave,

voortaan **in iedere wet** een hardheidsclausule op te nemen. Zo'n bepaling geeft de mogelijkheid een regel niet toe te passen als dat 'onredelijk of onbillijk' zou zijn.

Wat is daar volgens Jensma mee mis?

De [Tweede] Kamer kieperde [...] alle verantwoordelijkheid voor rechtvaardige wetten over de muur naar d[e] rechter[. ...] Dat komt dus neer op een blanco cheque voor de rechter, om z'n eigen maatstaven voor wat redelijk is te ontwikkelen en toe te passen. Feitelijk zei de [Tweede] Kamer hier: rechters zijn voortaan belast met het corrigeren in de praktijk van ál onze wetgeving. [...] Als er in iedere wet een hardheidsclausule komt, wordt voortaan álle toepassing en uitleg van regels maatwerk. Er hoeft dan niemand meer gelijk te worden behandeld. Ontstaan er toch misstanden, dan is dat ook nooit meer de schuld van de wetgever, maar altijd van de rechter wiens redelijkheidstoets dan tekort schoot.

Zijn de gevolgen inderdaad zo ernstig als Jensma – naar mijn indruk – wil doen geloven? Verandert er eigenlijk wel iets door zulke moties?

Wat “misstanden” betreft is de rechter belast met eventuele schuldtoewijzing aan geschilpartijen. Aan het voorgelegde geschil heeft de rechter, om rechter te kunnen zijn, juist géén “schuld.”

Wat Jensma blijkbaar bedoelt, zijn niet “misstanden” waarover de rechter gevraagd wordt te oordelen, maar “misstanden” die z/hij door vonnissen veroorzaakt.

De rechter wordt geacht met omstandigheden rekening te houden. Volgens dat oordeelbeginsel is reeds “álle toepassing en uitleg van regels maatwerk.” Al dan niet expliciet geldt voor elke wet allang “een hardheidsclausule.”

Een wet regelt verhoudingen tussen deelnemers aan een categorie maatschappelijk-verkeerssituaties. Mijn idee is dat een rechter de voorstellingen beoordeelt die zowel eiser als verweerder geeft van omstandigheden. Ik zou zeggen, toegegeven, wellicht véél te simplistisch, dat die rechter dan nagaat welke wet(ten) als veronderstelling omstandigheden kennen die nog het meest weg hebben van wat eiser en/of verweerder ervoor schetsen. Verschil tussen enerzijds wettelijk opgegeven omstandigheden, anderzijds geschetste omstandigheden ‘van het geval’ noodzaken tot “maatwerk” met beoordeling door de rechter.

Als gevolg van zo'n verschil komt de rechter niet om het "corrigeren" van wetten heen. Die aanduiding acht ik echter niet passend. Voor overzichtelijkheid, bruikbaarheid e.d. moet wetgeving, overigens zoals elk gereedschap, nu eenmaal 'beperkt' zijn tot een nogal ruwe classificatie van omstandigheden. Er is ook geen aparte hamer voor elke combinatie van spijker(soort) en hout(soort). Tweedimensionaal voorgesteld benadrukken wetten slechts enkele punten op een praktisch grenzeloos uitgestrekt plat vlak. Wat er daarentegen wèrkelijk gebeurt, betreft op dat ruime vlak willekeurige punten (inderdaad, waarbij de mate van willekeurige spreiding o.a. afhankelijk is van de mate waarin wie bij zo'n gebeurtenis betrokken zijn, zich aan de gestelde gedragsregels ervoor houden). Door veranderende ... omstandigheden kan het alsmaar omslachtiger zijn om een geschil voor een rechterlijk oordeel redelijk passend met (een) wet(ten) te associëren. Indien een rechter géén basis – meer – kent voor de "redelijkheidstoets, moet z/hij m.i. de wetgever zelfs dringend verzoeken de wetten in hun samenhang (!) te "corrigeren." Een rechter heeft uitsluitend zònder wetten "een blanco cheque." Indien Jensma meent dat rechtspraak géén maatwerk mag zijn, begrijp ik wel dat hij zelfs maar de suggestie van maatwerk op – het gevaar van – rechterlijke willekeur ziet uitlopen. De principiële ontkenning van maatwerk is echter meteen onzin. Ik beschouw maatwerk met rechtspraak zelfs als regel zònder uitzondering. Waar heeft Jensma het dan nog over?

Ik vertrouw het ook niet, dat Jensma in zijn column over "bestuursrecht" begint, maar verderop schrijft over "iedere wet" en "ál onze wetgeving." Wat staat er in de moties dd. 19 januari 2021 waarnaar hij verwijst? Rob Jetten (D66) en Lilian Marijnissen (SP) zetten aan met de overweging

dat maatwerk vraagt om beginselgeleide uitvoering, omdat de wetgever nooit alle toekomstige gevallen kan overzien[.]

Het komt mij voor dat de indieners nogal specifiek mikken. In hun motie komt de term bestuursrecht niet voor, maar het lijkt mij onmiskenbaar dat zij zich daartoe beperken. Ofwel, ook beschaafd uitgedrukt, Jensma overdrijft enigszins wat het bereik van de aangenomen moties betreft.

Intussen missen die indieners naar mijn indruk dat zij met hun beperking tot bestuursrecht feitelijk al uitgaan van bepaalde omstandigheden (hoewel m.i. nog steeds veel te grof bepaald, wat echter niet opvalt en zorgt voor verwarring zolang dat uitgangspunt impliciet is). De crux is echter om variëteit van omstandigheden (lees hier overal dus ook: situaties) tot principieel relevant te verklaren. Gevallen verschillen van elkaar door nota bene die situationele variëteit en zo is het prompt een open deur dat "de wetgever nooit alle toekomstige gevallen kan overzien." Omdat omstandigheden in hun referentiekader ontbreken als uitputtende verschillenfactor, kiezen zij een ànder, dus nodeloos tē algemeen, uitgangspunt. Dat zijn

de algemene beginselen van behoorlijk bestuur [die] een veiligheidsklep vormen voor die gevallen waarin strikte toepassing van de wet tot onbillijke uitkomsten leidt[.]

Tja, voor beginselen geldt al helemaal dat ze als verdwijningspunten dienen, waardoor van geval tot geval nadere afweging onontkoombaar resp. noodzakelijk is. Overigens is dē voorwaarde voor "beginsselgeleide uitvoering" uiteraard beginselgeleide wetgeving; tussen algemene beginselen van behoorlijke wetgeving resp. van behoorlijk bestuur bestaat onlosmakelijk verband.

Hoe dan ook stellen Jetten en Marijnissen de Tweede Kamer voor om de regering op te roepen het volgen van die beginselen “buiten twijfel te stellen.” Ik herhaal, de regering. Dat betreft dus de uitvoerende macht van openbaar bestuur, niet de rechtsprekende. Aldus maakt hun motie de algemene beginselen van behoorlijk bestuur niet meer of minder geldig voor de uitvoerende bestuursmacht. Zeg ook maar dat de Tweede Kamer de regering er maar eens aan herinnert. Wat de Tweede Kamer met zoveel woorden te kennen geeft, is dat de regering zich zelfs niet (!) aan die beginselen heeft gehouden.

Waarover maakt Jensma zich dan druk? Door de motie van het duo Jetten en Marijnissen moet

de regering [...] met voorstellen komen, bij voorkeur door aanpassing van de Algemene wet bestuursrecht, die het mogelijk maken dat de rechter in een voorkomend geval wetsbepalingen van dwingend recht buiten toepassing kan laten.

Nogmaals, volgens mij is de beperking tot bestuursrecht duidelijk genoeg. Voor zover ik begrijp waartoe “dwingend recht” dient, gaat het om bevordering van evenwichtiger verhoudingen waar misbruik dreigt. Naar ... omstandigheden mag de ene deelnemer niet eenzijdig macht over de andere kunnen uitoefenen. Dat risico bestaat naar de aard van zgn overheid voor burgers voor hun betrekkingen met overheidsinstellingen. Er is dus extra reden om in bestuursrecht terughoudend met “dwingend recht” te zijn. Daarom vind ik het meer voor de hand liggen om de bestuursrechtelijke bepalingen met een dwingend karakter voor de burger na te kijken. Moeten ze wel dwingend blijven? Maar met welke “voorstellen” de regering ook komt, het is en blijft het parlement dat wetten maakt. De Tweede Kamer bevestigt met de aangenomen motie volgens mij vooral dat rechtspraak maatwerk is. Voor het oordeel naar omstandigheden, zo lees ik die tekst, hoeft een rechter zich evenmin te laten dwingen door een zgn ... dwingend recht in het voordeel van overheidsinstellingen. Ook voor rechters lijkt mij dat gelet op hun onafhankelijke positie niet zozeer iets nieuws, maar veeleer een herinnering die aan de ene rechter stellig meer besteed is dan aan een andere. Dat geldt ook voor de laatste oproep die de motie van Jetten en Marijnissen vermeldt, te weten aan

de regering [om] met voorstellen te komen voor een minder marginale toets door de bestuursrechter[.]

Als “minder marginale toets” stel ik mij een toets voor die méér, herstel, die zoveel mogelijk rekening houdt met werkelijke omstandigheden. Wat is er mis om dat dan ook zó in een motie op te schrijven?

De andere motie die bij Jensma verkeerd gevallen is, heeft TK-lid Corrie Van Brenk (50Plus) ingediend. In alle beknoptheid wijst de indiener op de mogelijkheid om niet alleen achteraf de rechter maatwerk te laten doen. Het is natuurlijk véél praktischer enzovoort om dat vóóraf te doen. Zo mikken zgn uitvoeringsorganisaties doorgaans strikt op enkele punten, terwijl relevante gevallen veel ruimer op het werkelijkheidsvlak verspreid zijn. Wat is er dan logischer om die overheidsinstellingen erop te wijzen dat zij beter meteen al rekening met omstandigheden moeten rekenen. Van Brenk stelt daarom voor, prima idee, vind ik,

dat de wetgever wetten zo moet formuleren dat een uitvoeringsorgaan altijd enige ruimte heeft om maatwerk te leveren[.]

Uitvoeringsorgaan? Bestuursrecht, dus. Ik kan mij overigens maar moeilijk voorstellen dat zulk recht nog niet aan die voorwaarde voldoet, maar eveneens als

herinnering, ditmaal zelfs direct tot o.a. de ‘eigen’ Tweede Kamer gericht, kan zo’n suggestie niet vaak genoeg herhaald zijn. Extra krachtig aan de tweede motie vind ik het verband dat Van Brenk expliciet legt met rechtspraak. Want zodra de wet reeds – ruimere – erkenning van – variëteit van – omstandigheden biedt, is in één moeite door voor een eventueel oordeel van de rechter zonodig méér duidelijk, opdat

de rechter voldoende rechtsbescherming kan bieden aan de burger[.]

Het is bijna jammer dat Van Brenk aan haar overweging-als-oproep aan de wetgever zelf een verzoek aan de regering toevoegt. Ik vind die ene overweging een meesterlijke uitdrukking van overzicht. De regering dient, zo staat er vervolgens,

als regel in wetgeving een hardheidsclausule op te nemen en bestaande wetgeving in deze zin aan te passen[.]

Daarin meen ik een slordigheid te zien. Want wat de regering uiteraard hoogstens kan doen, is zo’n wetgeving met zo’n clausule voorstellen; nogmaals, de wetgever stelt de wetten vast. Vooruit, indien er met elke wet aan moet worden herinnerd dat voor uitleg ervan principieel met omstandigheden gereden moet zijn, treurig eigenlijk, maar het zij zo. Ik heb er zeker geen bezwaar tegen.

Maar Jensma heeft m.i. volledig gemist dat Van Brenks motie met voorrang een proactieve bedoeling heeft, te weten met uitwerking voor uitvoeringsorganisaties. Terwijl Jensma overhaast concludeert dat de rechter vogelvrij verklaard wordt, heeft de rechter volgen mij allang ruimte voor – evenwichtigheid van – haar/zijn oordeel. Bevestiging daarvan met zo’n aangenomen motie acht ik echter altijd welkom.

78.55

Over bestuursrecht wil ik opnieuw nog wel iets kwijt. Dat betreft toch situationele verhoudingen tussen bestuur en burger(s)? Het is dus óók burgerrecht. En zo door zie ik de noodzaak niet van enig principieel verschil met zowel civiel recht als strafrecht. Het gaat telkens om regels voor verhoudingen in maatschappelijk-verkeerssituaties.

78.56

De deelnemers aan Slimmer met Regelgeving (SmR) noemen hun samenwerkingsverband een “burgerinitiatief” (website geraadpleegd op 9 februari 2021). Volgens hun manifest mikken de SmR-ers op

wet- en regelgeving die toegankelijk is voor iedereen, begrijpelijk en uitlegbaar is aan iedereen en werkbaar is voor mens en machine.

Daartoe propageren zij

een aanpak [...] die het mogelijk maakt de kern van wetten en regels bloot te leggen. We noemen dit het DNA van de wet- en regelgeving.

Die aanpak staat beschreven in een nota van Harrie van Houtum (1956-2017) en Marco Brattinga (H&B) met die titel, te weten **DNA van de wet- en regelgeving** (versie 0.61, 2017-2019). Ik geef er enig lopend commentaar op. De aanhef begint met de (veronder)stelling

dat alle wet- en regelgeving [...] regels stelt over bepaalde gevallen.

Wat bedoelen H&B met “bepaalde”? Gaat het ze om specifieke gevallen, en betreft volgens hen de wet dan regels uitputtend voor elk specifiek geval? Of bedoelen ze

dat de wet zich beperkt tot een selectie van gevallen? Meteen met de tweede zin bereiden ze heroverweging van de eerste voor:

[D]eze gevallen [zijn] samen [...] te brengen tot categorieën van vergelijkbare gevallen.

Zeg maar dat volgens H&B elk specifiek geval bij een categorie (lees ook: klasse) ingedeeld kan worden, waarvoor het aantal categorieën – verhoudingsgewijs zéér – beperkt gehouden wordt en de verzameling categorieën zo aangepast mogelijk aan variëteit van specifieke gevallen. De keuze van het beperkte aantal categorieën is er selectief aan. Die tweede zin maakt – mij – overigens nog niet duidelijk, tot hoeveel van zulke categorieën een specifiek geval kan resp. moet gerekend worden. Hoe dan ook moet de eerste zin volgens de tweede zin anders worden opgevat, en wel dat “alle wet- en regelgeving [...] regels stelt over bepaalde [...] gevalscategorieën.” En het verband tussen gevalsexemplaren en gevalsklassen is m.i. niet louter een kwestie van samenbrengen uitgaande van exemplaren. Uitgaande van een klasse laat zich in omgekeerde richting duiden wat telt of zelfs maar kan tellen als ertoe behorend exemplaar.

In de derde en laatste zin in de aanhef staat,

dat [...] gevalscategorieën zijn te identificeren op basis van de doelgroep waarover deze gevallen gaan, het doel dat de wetgeving beoogt voor deze doelgroep, en de voorwaarden waaronder deze doelgroep in aanmerking komt voor het doel.

Is dat duidelijk? Mij niet, want ook deze criteria gaan mank aan een beperkende veronderstelling. Althans, ik meen als basisidee te herkennen dat de wetgever regels geeft voor individuen met hun gedragingen elk voor zich. Een geval betreft aldus een gedraging door een enkel individu. En zulke gedragingen zijn geclassificeerd gedacht. Omgekeerd zijn alle individuen die ‘in aanmerking komen’ voor de desbetreffende gevalscategorie de ... doelgroep ervan.

Maar een doel veronderstelt een ‘schutter.’ Wie mikt er op? Ik vermoed dat het wetsbegrip van H&B impliciet beperkt is tot relaties tussen overheid en burger waarbij de overheid diensten aan de burger verleent. Daar past “doelgroep” als jargon bij.

Volgens de formele machtscheiding staat de wetgever apart van de uitvoerende macht (en van de rechtsprekende macht). Zelfs beperkt tot zgn dienstverleningsrelaties overheid-burger heeft een wet dus – minstens – twee ‘doelgroepen,’ dwz enerzijds een ‘dienstverlenende’ overheidsinstelling, anderzijds door aldus onder bepaalde “voorwaarden” voor begunstiging met bepaalde ‘dienstverlening’ in aanmerking komende burgers.

Ik wil eigenlijk niet te veel woorden besteden aan kritiek op de fictie van dienstverlenende overheid. Wat mij betreft bestaat de overheidsopgave met de drie machten à la trias politica in wisselwerking zelfs exclusief uit facilitering van burgerlijk verkeer. Daarvoor dient infrastructuur, zowel materieel als immaterieel. Ook en vooral infrastructuur kost geld. Dat moet de – uitvoerende – ophalen bij de gebruikers van infrastructuur, dwz diezelfde burgers. Dat waarden burgers doorgaans niet als dienstverlening. En het onderhouden van, ik zeg maar even kortweg, belastingrelaties vergt zonodig enige extra infrastructuur. Hetzelfde geldt voor toezicht en handhaving van gedragingen in maatschappelijk verkeer. Daar doet de aanduiding met dienstverlening doorgaans evenmin ... recht aan.

H&B schetsen een karikatuur van slechts bestuursrecht. Ik ben het nog met ze eens

dat een wet een gevals categorie betreft, hoewel ik als term dan de voorkeur geef aan gevallencategorie. Als zodanig veronderstelt een wet een klasse van verkeerssituaties, met verkeer nota bene in de ruime betekenis van maatschappelijk verkeer (lees ook, enigszins pleonastisch uitgedrukt: sociale omgang). Kenmerkend voor verkeer annex omgang zijn verschillende (!) deelnemers. Maar voor meervoud van deelnemers gaat het niet alleen om verschillende (rechts)personen. Tevens verschillen de hoedanigheden (lees ook: rollen) volgens welke zij geacht – kunnen – worden aan een maatschappelijk-verkeerssituatie deel te nemen. Ofwel, al dan niet expliciet 1. benoemt een wet zo'n verzameling situaties, 2. geeft de dáárvoor relevante hoedanigheden van respectievelijke deelnemers aan en 3. bepaalt in onderlinge samenhang (!) per situationele hoedanigheid – nadere – rechten en plichten voor de daadwerkelijke (rechts)perso(o)n(en) die volgens een hoedanigheid daadwerkelijk deelnemers zijn aan verkeer in een situatie die aan de wettelijk voorgestelde situationele categorie kan/moet worden toegeschreven.

Dit verhoudingskarakter acht ik geldig voor elke wet. Aldus veralgemeniseerd bestaat er m.i. geen onderscheid tussen strafrecht, civiel recht en bestuursrecht, zeker niet principieel.

Ik laat voorlopig in het midden dat persoon en rechtspersoon op hun beurt eveneens als situationele hoedanigheden moeten zijn opgevat.

Ja, ik besef dat het kinderachtig kan overkomen dat ik mij meteen zo druk maak om de aanhef van drie zinnen in **DNA van de wet- en regelgeving**. Mijn ervaring is dat het loont om juist van meet af aan vooral gespitst te zijn op veronderstellingen. Ik weet zo alweer véél beter waarop ik in de verdere tekst moet letten. Het kan zijn dat de schrijvers op mijn aanvankelijke 'vragen' met overtuigende antwoorden komen. Ik ben er in dit ... geval niet zo gerust op.

Wordt vervolgd.

78.57

Als vervolg op **aantekening 78.56** lever ik gaandeweg verder commentaar op **DNA van de wet- en regelgeving** van Harrie van Houtum en Marco Brattinga (H&B). In de paragraaf **Aanleiding** luidt de bewering dat zij

een manier [beschrijven] waarop juridische teksten op een relatief eenvoudige wijze kunnen worden voorzien van aanduidingen waarmee bestaande digitale hulpmiddelen beter in staat zijn om op een juridische relevante en verantwoorde manier juridische teksten te ontdekken.

Dat "voorzien van aanduidingen" heet volgens de vakdiscipline documentaire informatievoorziening van oudsher indexering. Moderner klinkt metadatering, maar het blijft hetzelfde. Vrijwel meteen vanaf het moment dat er computers zijn, hebben documentalisten pogingen ondernomen om begripsanalyse van teksten door (computer)programmatuur te laten doen.

Ik weet nog niet of H&B daar op uit zijn. Zo ja, dan is het dus niets nieuws. Zelf geloof ik er niet in, vooruit, met uitzondering van vergaand vast gestructureerde teksten in combinatie met strak genormeerd gebruik van terminologie. Tja, zulke teksten zijn als ware reeds door een computer(programma) opgesteld, zodat het geen verrassing is dat een computer(programma) ze ook weer voor een mens begrijpelijk kan ontleden.

Verder is het praktisch de vraag, waarom van "juridische teksten" dergelijke machinale ontleding voordelen heeft. Zeker beperkt tot nationale wetgeving is de hoeveelheid overzichtelijk. Een vakvrouw of –man die nu begint is daar voor

indexering sneller doorheen dan een computerprogramma dat eerst nog maar eens ontworpen enzovoort moet worden (en waarvan ik dus niet geloof dat het resultaten met geschikte kwaliteit kan bieden).

Maar wie weet hebben H&B andere plannen.

Duidelijk vind ik tot dusver dat zij mikken op indexering. (Want) dankzij indices zijn zoektermen beschikbaar. Tot “bestaande digitale hulpmiddelen” behoren zgn zoekmachines. Het resultaat van een zoekopdracht volgens zoektermen zijn bronverwijzingen.

Volgende paragraaf, dat is **Ontdekken van relevantie**. Ik kom meteen op de vorige paragraaf terug. In de tekstpassage die ik daaruit heb overgenomen, staat dat “hulpmiddelen [...] ontdekken.” Wat H&B stellig bedoelen is dat een gebruiker ontdekt met behulp van zulk gereedschap. Het oordeel van “relevantie” berust aldus ook bij de gebruiker in kwestie. H&B verwarren mij daarom met de bewering dat

[het v]oor het ontsluiten van de juiste relevante teksten [...] van belang [is] dat we geen eigen interpretatie aan de teksten geven: het is aan de specialist, aan de jurist, om de teksten te interpreteren.

Ik heb de indruk dat H&B de indexering en het motief van een zoekende gebruiker door elkaar halen. Mee eens, de specialist indexeert. Maar als documentalist anticipeert z/hij daarvoor op eventuele gebruikers met hun eventuele zoekvragen. Daar komt nogal wat ... interpretatie bij kijken. Dus, ja, indexering is – zulk – specialistisch werk. Het lijkt erop dat H&B dat niet aan een computer(programma) toevertrouwen. Maar, nee, op het ogenblik dat een gebruiker een (zoek)vraag stelt, heeft z/hij dñs nog géén verwijzingen beschikbaar gekregen naar teksten òm te interpreteren. En wanneer z/hij vervolgens van zo’n tekst kennis neemt, ontkomt z/hij daardoor niet aan interpretatie.

Het zou kunnen dat H&B alleen maar willen zeggen dat indexering specialistisch werk is. Zo ja, dat is juist.

Hoe lukt het dat

[h]et [digitale] informatiesysteem [...] uit een grote hoeveelheid informatie [...] alleen de meest relevante teksten [ophaalt] om nader te [laten] bekijken door de gebruiker[?]

Daarvoor bestaat geen zekerheid. De kans op relevante selectie is afhankelijk van de kwaliteit van het werk van indexerende documentalist. Een, zachtjes uitgedrukt, complicerende factor zijn veranderende verkeerssituaties. Als wetten al niet wijzigen, moet ook en vooral indexering worden bijgehouden.

Wat H&B voorstellen als “dialogoog” is voor digitale facilitering van documentaire informatievoorziening allang gangbaar. De bekende zoekmachines voor het ww-web bieden die mogelijkheid tot stapsgewijze verfijning niet (voor zover ik weet). Hoe dan ook, H&B

onderscheiden [...] in totaal zes relevantievormen [voor z]owel voor de dialogoog om duidelijk te krijgen weke zoekvraag een gebruiker heeft, als [voor] het vinden van [informatie.]

Als eerste noemen zij

[r]elevantie op basis van zoekalgoritmen. Deze algoritmen zoeken naar specifieke patronen in teksten, zonder daarbij begrip te hebben van de betekenis van de teksten zelf.

Nu beschikt geen enkel algoritme over cognitief vermogen. Er is met computerprogrammatuur daarom nooit “begrip” aan de orde. Een programma voert opgegeven (!) instructies uit. Dat wekt hoogstens de schijn van begrip. Als het om digitale be-/verwerking van informatie gaat, kan algoritme daarom ‘domweg’ als synoniem van programma(tuur) gelden. De aanduiding kunstmatige intelligentie voor een algoritme/programma vind ik ronduit misleidend. Er komt hoogstens wat hogere wiskunde – van oudsher bekend als operationele analyse – bij kijken, maar iets anders dan wat de maker geïnstrueerd heeft doet een programma niet (en daarom is de maker verantwoordelijk).

Ja, een gebruiker kan – zoiets als – een vorm (lees hier ook: patroon) opgeven en een algoritme/programma onder geregistreerde ‘eenheden’ laten zoeken naar een gedeelte ervan dat een overeenkomstige vorm vertoont. Zo’n vorm kan een enkel woord zijn. Volgens deze relevantievorm ‘raadpleegt’ het programma dan niet een selectief opgestelde index, maar gaat het gehele register na (waarvoor, ter versnelling, niet-selectief opgestelde indices voorbereid zijn).

De tweede relevantievorm die H&B opperen verloopt

op basis van onderwerpen, waarbij de relatie wordt gelegd tussen documenten over een bepaald onderwerp, en de zoekvraag van de gebruiker (die eenzelfde dan wel een gerelateerd onderwerp betreft).

Ik zie het verschil met de eerstgenoemde relatievorm niet, zodra duidelijk is dat een algoritme ook maar een programma is. Er komt uiteraard wel iets bij, indien het programma tevens “een gerelateerd onderwerp” in aanmerking moet nemen. Dat vergt een thesaurus. Dat is een index voorzien van onderlinge relaties tussen de daarin opgenomen elementen (lees ook: termen). Afhankelijk van de opgenomen verwijzingen kunnen voor een zoekslag aan een opgegeven zoekterm één of meer andere zoektermen worden toegevoegd (of wat dan ook).

De derde relevantievorm? Die noemen H&B “bibliografisch.” Zij verstaan er, in mijn woorden samengevat, zowel de hiërarchische indeling van een tekst als verwijzingen van het ene naar een ander aldus begrens tekstgedeelte onder. Een voorbeeld is dat **DNA van de wet- en regelgeving** als een apart rapport oid geldt, dat op zijn beurt bestaat uit opeenvolgende paragrafen. In een paragraaf kan een verwijzing naar een ander document resp. gedeelte dáárvan opgenomen zijn. Waarom zulke vormstructuraanwijzingen relevant – kunnen – zijn? Context, zou ik zeggen.

De als vierde opgesomde relevantievorm betreft

[t]oepasselijkheid[, dwz] in welke mate helpen de gevonden teksten de gebruiker daadwerkelijk bij het beantwoorden van de vraag waar hij mee zit[?]

Onder de noemer van documentaire informatievoorziening, digitaal gefaciliteerd of niet, heet ruis het overbodige aandeel van het antwoord op een vraag. Wat telt, heet precisie.

Ik krijg de indruk dat zgn relevantievormen een mengsel van voorwaarden en eisen zijn. Om aan de eis, praktisch dus onhaalbaar, van volkomen precisie te kunnen voldoen, moeten volgens onderwerpen slechts – verwijzingen naar – desbetreffende bronteksten beschikbaar komen en verwijzingen naar irrelevante teksten helemaal ontbreken.

Ook relevantievorm nr vijf vind ik vooral een eis, en als zodanig dezelfde als nr vier, want als

[s]ituationele relevantie [geldt] de mate [waarin] de gevonden teksten [passen voor] het probleem of de taak waar de gebruiker mee bezig is.

De voorwaarde is inderdaad duiding van de situatie zoals de gebruiker die ervaart. Als dat redelijk lukt, mee eens, is doorgaans prompt duidelijk wat als het passende antwoord telt. Zeg ook maar dat het verduidelijken van de zoekvraag ... zoekvragen vergt. Dialoog, dus.

Ook de door H&B als zesde genoemde relevantievorm is een ... vorm van de vijfde en zo door van de vierde. Domein is immers ook een situationele bepaling.

Overigens lijken H&B onder domein te verstaan wat ik voor verkeersdeelnemers al als hoedanigheid verbijzonderd heb.

Ik maak een tussenstand op. Het idee is lovenswaardig om vooral iemand zònder juridische kennis te helpen nagaan welke wet- en regelgeving relevant voor haar/hem is. Dat houdt inderdaad ook in om zo iemand irrelevante juridische teksten zoveel mogelijk te besparen.

Volgens mijn wetsbegrip, zie **aantekening 78.56** voor een grove schets, is hèt criterium voor precisie (lees dus ook: relevantie) iemands situationele hoedanigheid. Andere criteria zijn er voor dat doel niet, punt. Ofwel, daarvoor moeten teksten volgens dat ene “onderwerp” ontsluitbaar zijn, klaar. En als voorwaarde dáárvoor moeten ze volgens situationele hoedanigheden zijn geïndexeerd.

De indexering volgens situationele hoedanigheden is niet gebeurd volgens “eigen interpretatie” van ‘zomaar’ iemand. Het is de wetgever die met een specifieke wet 1. praktisch ideaaltypisch – nee, geen tegenstrijdigheid – een maatschappelijk-verkeerssituatie, 2. er praktisch ideaaltypisch eveneens situationele hoedanigheden ‘voor’ codificeert en per situationele hoedanigheid praktisch ideaaltypisch rechten en 3. plichten mbt tot gedrag door een verkeersdeelnemer ‘in’ die hoedanigheid codificeert. Hoewel iedereen geacht wordt de wet te kennen, heeft iemand zònder juridische kennis daar allemaal géén weet van. De opgave is daarom om verband te – kunnen – leggen tussen enerzijds de strekking van een wet (lees ook: de bedoeling tot ordening van de wetgever), anderzijds waar-iemand-mee-zit. Waar een wet ‘over gaat,’ is het mikpunt voor iemand. Dat staat als het ware vast. Omdat een juridische leek aanvankelijk echter niet of nauwelijks weet wàt voor haar/hem relevant is, maw waaròp z/hij moet mikken, helpt een “dialoog” haar/hem daarbij. Gelet op de ordeningsfactoren – nogmaals, 1. verkeerssituatie, 2. situationele hoedanigheden van verkeersdeelnemer en 3. gedragsrechten en -plichten per hoedanigheidsdeelnemer – die een wet als geldig vestigt, ‘moet’ zo’n dialoog iemand aan – nader – besef helpen hoe z/hij een bruikbaar antwoord op een zoekvraag mag verwachten. Daarvoor moet z/hij leren dat regels verschillen, met situatie als verschilfactor. Daarom is het belangrijk om nader aan te geven om welke – soort – situatie het haar/hem gaat. Op eigen initiatief geeft iemand daarvoor ... zomaar wat op. Z/hij moet echter uitkomen op (een) situatie(s) zoals door de wetgever geclassificeerd. Ik zou zeggen dat daarvoor dialoog volgens zgn geprogrammeerde instructie geschikt is.

Nu telt situationele hoedanigheid als begrip twee samenstellende begrippen. Situatie is het ene en hoedanigheid het andere. Een dialoog volgens geprogrammeerde instructie acht ik tevens geschikt om iemand te helpen aan voor haar/zijn zoekvraag relevante bepaling daarvan.

Het voorbereidende dialoog moet een exemplaar van situationele hoedanigheid als samenstelling opleveren. Dàt geldt dan als zoekvraag. Die vraag levert optimaal

gericht (!) antwoord op, omdat – ook – dat exemplaar in de index is opgenomen. De geprogrammeerde instructie komt niet alleen uit op een indexelement. Het dialoogverloop is erop ... gebaseerd. Ofwel, de index is een thesaurus. Via de ene situationele hoedanigheid komt iemand op teksten waarin z/hij naar de aard van wet- en regelgeving – nader – kennis kan nemen van verhoudingen met deelnemers volgens andere hoedanigheden voor dezelfde situatie.

Zo zou ik het opzetten. Ik ga door om te kijken hoe H&B zich dat voorstellen. Hun volgende paragraaf is **De uitdaging**.

Zo'n titel wekt prompt mijn argwaan. Meestal overschreeuwen mensen daarmee hun onbenul. Juist dat werkt blijkbaar om nog onbenulliger mensen ertoe te bewegen ze te ondersteunen. Geld, en zo. Daardoor is het steeds moeilijker geworden om steun voor (lees dus vooral: financiering van) reële oplossingen voor reële problemen te verwerven.

Vooruit, wat beschouwen H&B als "uitdaging"? Het komt erop neer, dat zij de hoeveelheid juridische teksten een probleem vinden. Niemand, ook géén jurist, kent ze volledig. Daar komt bij, schrijven ze, dat die tekstenverzameling alsmaar wijzigt. Door de afhankelijkheid van juridisch specialisten, die op hun beurt dus ook niets eens gedegen overzicht – kunnen – hebben

staat de democratische rechtsstaat onder druk: hoe weten we als burgers dat de wet juist wordt toegepast?

Ja, goed idee,

[e]en transparante verbinding tussen opgelegde regels en de juridische bron is nodig willen we als burgers en bedrijven vertrouwen blijven houden.

Tegelijk vind ik het zó gesteld nogal naïef. Wie wil dat het werk door een specialist voor haar/hem doorzichtig is, moet immers zelf zo'n specialist worden. Voor vertrouwen moeten 'we' in allerlei maatschappelijk-verkeerssituaties met minder genoegen nemen.

Maar, inderdaad, het moet voor iederéén mogelijk zijn om na te gaan dat wat-er-gebeurt al dan niet in overeenstemming is met eventuele gedragsregels ervoor. Dat kan iemand willen weten ter controle van het openbaar bestuur. Maar z/hij kan zich ook bijvoorbeeld in een conflict verzeild geraakt zien, of zien raken, en daarvoor zoiets als formeel geldige grenzen van redelijkheid voor gedragingen over en weer onderzoeken. Ik merk op, dat de mogelijkheid voor de één om te verkennen of een ander wellicht de wet overtreedt, tevens de mogelijkheid biedt om te verkennen hoe iemand zelf de wet kan overtreden ten koste van een ander. Dat lijkt mij géén ... uitdaging.

H&B merken op, dat

[d]igitale hulpmiddelen [...] al enige tijd ingezet [worden] bij de ondersteuning voor het doorgronden van wet- en regelgeving.

Zij onderscheiden twee soorten van zulke middelen. Hun uitleg kan ik niet volgen. Volgens mij beschouwen zij de ene soort als zgn expertsystemen. Daar is de misvatting onder de noemer van kunstmatige intelligentie weer. Want wat is er intelligent aan, indien

er een grote mate van formalisatie moet plaatsvinden van de bestaande wet- en regelgeving voordat een expertsysteem in staat is [zijn] regels uit te voeren[?]

Zoals ik met zoveel woorden heb proberen toe te lichten, hoeft er voor ontsluiting ervan aan een tekst zelf niets te veranderen. De “formalisatie” kan tot de index/thesaurus beperkt blijven.

De andere soort bestaande middelen? het lijkt erop dat H&B daarvoor zoekmachines voor het ww- web model laten staan. De zakelijke exploitanten profileren gebruikers weliswaar, maar dat doen zij voor hun zakelijke belangen. Er is daartegen, aldus H&B,

[e]en profiel [...] nodig van de situatie waar vanuit de gebruiker in deze specifieke situatie de relevante juridische teksten aan het ontdekken is.

Ik heb het opgegeven om die bewering te begrijpen. Wat een gebruiker moet kunnen “ontdekken” is wat geldt als “specifieke situatie” volgens “juridische teksten.” Maar niet alleen dat. Als het ware tegelijk moet z/hij de passende hoedanigheid volgens “juridische teksten” kunnen ontdekken. In combinatie levert dat de voor haar/hem specifiek relevante situationele hoedanigheid op als zoekcriterium. Ik zou dat geen “profiel” noemen. (Zoals ik al aangaf,) digitale hulpmiddelen voor documentaire informatievoorziening hebben doorgaans een voorziening om een zoekvraag te registreren, opdat iemand hem kan verfijnen enzovoort en/of op een willekeurig ogenblik zonder voorbereidingsdialoog, direct dus, opnieuw kan stellen. Hoe dan ook vinden H&B beschikbare “digitale hulpmiddelen” tekort schieten voor wat zij beschouwen als “de uitdaging:”

De behoefte bestaat aan een eenvoudig, maar duurzaam bruikbaar model dat gebruikt kan worden met bestaande zoektechnologie.

Het is mij vergaand onduidelijk wat zij onder “bestaande zoektechnologie” verstaan. Het is nodig om dat te weten om te beoordelen of het voorgestelde “model” daadwerkelijk “bruikbaar” is. Ik verwijs naar allang gevestigde beginselen van documentaire informatievoorziening. Dat omvat als bewezen “model” de structuur voor een toegevoegde thesaurus. Het ‘vullen’ van een thesaurus heb ik ook en vooral als het juridische teksten betreft voorgesteld als specialistisch mensenwerk. Onder de noemer van “model” denken H&B er anders over, en zie ik mijn ongerustheid helaas bevestigd:

Een dergelijk model zou [...] niet handmatig toegevoegd moeten worden aan de bestaande wet- en regelgeving, maar op basis van algemene juridische kennis automatisch toegevoegd moeten kunnen worden.

De aanname van “algemene juridische kennis” is een illusie. Dat is uiteraard óók de moeilijkheid met het opstellen en bijhouden van een thesaurus. Maar een thesaurus biedt juist structuurmogelijkheden om ruimte aan begrippenverschillen te bieden (wat voor iemand die zoekt gelet op haar/zijn specifieke vraag onherroepelijk leidt tot méér ruis resp. minder precisie). Ook een thesaurus kan optimaal volgens [Metapatroon](#) worden opgezet, aangezien volgens die modelleermethode verschillen-in-samenhang zelfs principieel tellen.

Inmiddels meen ik te weten waaraan H&B hun opstel **DNA van de wet- en regelgeving** verder hebben gewijd. Het zou mij zeer verbazen als dat nog iets anders is dan wat zij als “model” suggereren.

Wordt vervolgd.

78.58

De paragraaf **Gewenste situatie** bestaat vrijwel geheel uit tekst die Van Houtum en

Brattinga (H&B) voor **DNA van de wet- en regelgeving** overgenomen hebben van een eerder “initiatief.” Ik vind het een veel begrijpelijker formulering van “de uitdaging.”

In de paragraaf **Noodzakelijke kennis** zijn H&B eraan toegekomen de afkorting DNA uit de titel uit te schrijven: Decompositie Navigatie Architectuur. Daarmee bedoelen ze het “model.” Zij achten

dit model krachtig genoeg [...] om vragen te beantwoorden als “wat zijn, gezien mijn situatie, de regels die voor mij relevant zijn.”

En, daar komt het,

[b]ovendien maken we inzichtelijk dat het mogelijk is dat bestaande digitale voorzieningen in staat zijn om dit model “te leren”, om zo op basis van deze kennis en de bestaande juridische kennis zelfstandig en automatisch dergelijke aanduidingen kunnen toevoegen.

Daarvoor veronderstellen zij dat aan een tekstexemplaar vier verschillende soorten structuur kunnen worden toegeschreven. Althans, dat leid ik af van hun vierledige onderscheid van “kennistypen.” Volgens mij beweren zij dat “bestaande digitale voorzieningen” met kennis- annex leervermogens volgens die typen uitgerust zijn. Ik heb, zachtjes uitgedrukt, mijn twijfels of dat zo is.

“Syntactische kennis” noemen H&B zowel wat de – hiërarchische – indeling als verwijzingen tussen willekeurige tekstgedeelten kan bepalen resp. ernaar kan handelen. Het ontgaat mij waarom dat relevant is voor iemand op zoek naar ... relevante teksten. Voor zo iemand gaat het immers zo strikt mogelijk om te “ontdekken” volgens welke situationele hoedanigheid z/hij de vraag moet stellen met optimale kans op passend antwoord. Welke teksten dat zijn, merkt z/hij – immers – pas dóór zo’n antwoord. Dit neemt niet weg, dat het nuttig is om óók de indelingsstructuur te indexeren. Dat is echter een kleine moeite en er is zeker géén juridisch specialist voor nodig.

Wat een tekst(exemplaar) zèlf betreft, stellen H&B dat er

[f]ormuleringen [zijn] met een specifieke juridische betekenis.

Ik neem aan dat zij specifiek juridische betekenis bedoelen. Hoe dan ook, nota bene èlk tekstgedeelte – met tekst in de ruimste zin van het ... woord – heeft een specifieke betekenis. Louter dat ene gedeelte is nooit (!) voldoende om eenduidig betekenis enerzijds te – willen – verstrekken, anderzijds te – willen – interpreteren. Voor een – integraal – teken moet altijd de nodige context zijn toegevoegd. Die principiële tekenopvatting, en meer, laat zich schematisch weergeven, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). De enneade wijst o.a. op principiële openheid van taal(gebruik). Dezèlfde signatuur valt met allerlei contexten te combineren tot allerlei tekens, en omgekeerd. Die combinatoriek kan onmogelijk op voorhand worden beperkt. Wat een specifiek teken als combinatie van signatuur en context betekent, leert iemand door, zoals de enneade ook aangeeft, het onlosmakelijke verband met zijn gedrag. En omdat een algoritme/programma zichzelf niet op die manier gedragsmatig als het ware confronteert met tekens, is het niet tot leren in staat ... op die manier.

Vermoedelijk, tja, ik sla er maar een slag naar, willen H&B aangeven dat er in juridische teksten met voor dat bereik gestandaardiseerde betekenis archaïsche uitdrukkingen kunnen voorkomen. Daarvoor volstaat dan alom dezèlfde hertaling

volgens modern taalgebruik. Vanwege hun gestandaardiseerde karakter kan, ja, dat klopt, een programma – ook – daarvoor worden geïnstrueerd. Of vergis ik me in hun bedoeling?

Als derde “kennistype” vermelden H&B

[k]ennis van algemene rechtsbeginselen.

Wat zeggen ze nu? Moeten “bestaande digitale voorzieningen” dergelijke kennis kunnen expliciteren uit

[j]uridische teksten [zoals ze] uit[gaan] van impliciet veronderstelde kennis[?]

En dat moet dan zowel volgens “een eenvoudig, maar duurzaam bruikbaar model,” als resulteren in zo’n “model”? Dat acht ik om allerlei redenen onrealistisch, zelfs ongewenst. En als gedrag principieel situationeel verbijzonderd geldt, zijn “algemene [...] beginselen” netzo principieel illusoir, laat staan dat er een “eenvoudig [...] model” van/mee kan worden opgesteld.

Wel kan de ene situatie een andere situatie omvatten, waardoor de beginselen mbt tot ene situatie algemener zijn en daarmee ook gelden voor de andere situatie. Maar die andere situatie is niet voor niets verbijzonderd tov de ene. De enige standhoudende reden daarvoor, althans wat wet- regelgeving betreft, is de betrekkelijke afwijking van ... beginselen voor verdeling van rechten en plichten.

Tenslotte, kennistype nr vier, veronderstellen H&B

[s]pecifieke domeinkennis.

Dat vinden zij kenmerkend voor ... specialisten. Beperkt tot een deelverzameling van, in mijn termen, maatschappelijk-verkeerssituaties beheersen gespecialiseerde juristen

[d]e kunst [...] een situatie [te verbinden] aan de relevante bepalingen [en voorts] een vertaling te maken van de situatie zoals deze zich in de echte wereld voordoet naar de wijze waarop dit in de wet- en regelgeving is geduid.

Zeggen zij nu dat een “eenvoudig [...] model” dat verwijzingswerk van zulke – juridisch – specialisten kan overnemen?

Hoe doet zo’n specialist het? Z/hij voert daarvoor een dialoog met iemand haar/hem benadert voor bijstand om een probleem opgelost te krijgen. Is er eigenlijk wel een probleem? De specialist probeert te “ontdekken” wat er voor/met iemand ‘aan de hand’ is. Z/hij zoekt naar een voor haar/hem begrijpelijke, aanvaardbare e.d. probleemstelling met de kennis van een door zijn specialisme beperkte verzameling oplossingsmogelijkheden. Heeft de specialist zo’n oplossing ... ontdekt, kan z/hij die – pas – aan iemand noemen.

De schijn van zo’n dialoog kan iemand ervaren door gebruik van een digitaal hulpmiddel. Daarmee kan z/hijzelf relevante informatie “ontdekken” (en irrelevante informatie vermijden). Mij lijkt daarvoor dus ‘dialoog’ volgens zgn geprogrammeerde instructie geschikt. Er is geprogrammeerd aan, dat feitelijk het initiatief telkens van het programma uit gaat. De gebruiker krijgt een vraag, waarop z/hij slechts volgens een beperkt aantal mogelijkheden kan antwoorden. Volgens haar/zijn daadwerkelijke antwoord – en met een ingewikkelder programma tevens het verloop van de ‘dialoog’ tot dusver – komt het programma met een volgende vraag met bijbehorende antwoordenbeperking. Lees voor beperking ook specialisering. Het programma kan elke vraag voorzien van vermelding van situationele hoedanighe(i)d(en) die, gelet op het verloop tot dusver, wellicht op de gebruiker van

toepassing zijn (en waarover verwijzingen naar passende teksten beschikbaar zijn). Ja, er zijn stellig “bestaande digitale voorzieningen” ter facilitering van geprogrammeerde instructie. Nee, ik kan mij niet voorstellen dat er “bestaande digitale voorzieningen” om de daarvoor benodigde – wat ik genoemd heb – thesaurus adequaat op te stellen en bij te houden.

Gebruikers delen H&B in “vier groepen” in, van juridisch specialisten tot juridische leken. Ik stel mij voor dat waarin ze als gebruikers verschillen, de uitgebreidheid van facilitering met ‘dialogoog’ is. de specialist heeft voor zichzelf geen dialogoog nodig, terwijl de leek ook tijdens ‘omzwervingen’ het gevoel moet krijgen dat z/hij ‘dichterbij’ komt. De geprogrammeerde instructie moet daarom op – gebruik door – leken ingericht zijn. Voor gebruikers met op voorhand meer kennis werkt het dan als vanzelf ook (met wellicht aanpassingen voor doelmatiger verloop voor hen). H&B gaan over tot presentatie van het – hun? – DNA-model als

de verbinding tussen de domeinkennis en de juridische bronnen waar deze domeinkennis uit afkomstig is.

Uit het onmiddellijke vervolg blijkt dat het niet vreemd is dat ik zin niet begrijp. H&B beginnen aan

het DNA [met] de elementen “juridische bron” en “bepaling”. Een bepaling is een stukje tekst uit de juridische bron.

Maar een gehele wet is toch óók een bepaling?! Het lijkt erop dat H&B zoiets als een elementaire bepaling willen – kunnen – isoleren. Is dat niet veel te simplistisch? Zijn voor een precieze bepaling van een ... bepaling in de zin van toewijzing van rechten en plichten aan resp. deelnemers volgens èlk een situationele hoedanigheid doorgaans niet meerdere “stukje[s] tekst” ... relevant? En als een “juridische bron” een tekst is en een “bepaling” óók, dan geldt “bepaling” als eventuele kwalificatie van willekeurig welke tekst.

Wat H&B verstaan onder “specifieke domeinkennis” is beperkt tot wat

[e]en jurist [op]doet [...] door het lezen van juridische teksten.

Maar dat specialisme vergt toch óók kennis van wat “zich in de echte wereld voordoet [om voor iemand haar/zijn] situatie [te kunnen verbinden] aan de relevante bepalingen”? Dat vinden H&B toch “de uitdaging” om met digitale hulpmiddelen te faciliteren?

Misschien pakken zij die draad verderop op. Veel hoop heb ik daarop echter niet, want zij vermelden dat hun opstel

[ge]richt [is] op [e]en model hebben van deze domeinkennis: de Decompositie Navigatie Architectuur.

Zij verwachten blijkbaar dat zij

[e]en expertsysteem kunnen voeden met [de drie ‘lagere’] kennistypen [...] voor zover noodzakelijk om dit model te vullen.

Dat is allemaal onzin. Wat diplomatieker uitgedrukt, acht ik het allemaal nogal speculatief. Daarvan moeten – zelfs? – H&B reeds enig vermoeden gehad hebben. Het is inderdaad nogal wat, nietwaar? Daarom

willen [we] ons beperken tot het vinden van relevante bepalingen.

Als uitleg volgt de voor ... specialisten typische omkering van doel en middel. Ofwel, gegeven het specifieke middel moet het doel dienovereenkomstig specifiek zijn. Zucht,

[a]ls we in staat zijn om het model klein en relevant te houden, dan zal ook de hoeveelheid kennis van [de 'lagere] type[n] behapbaar zijn, en daarmee mogelijk om te formaliseren voor een expertsysteem.

Vergeet het maar dat “kennis van algemene rechtsbeginselen” valt te formaliseren, laat staan eenduidig. En hoe stellen zij zich voor dat een expertsysteem, oh ja, bestaande uit, eh, “bestaande digitale voorzieningen” met zoiets onmogelijks het DNA als “eenvoudig, maar duurzaam bruikbaar model” bijhoudt? Hoe actueel blijft de moraal van het sprookje **De nieuwe kleren van de keizer**.

Heeft verder lezen van **DNA van de wet- en regelgeving** nog zin? In de paragraaf **Cognitieve computing**, ja, daar kon ik op wachten, beweren H&B dat als

het vraagstuk van de relevante juridische teksten [een informatie]systeem [vergt] dat relevante teksten levert op basis van verbindingen die het systeem grotendeels zelf in staat is om te leggen.

Hoe dan?

Een dergelijk systeem is in staat om kennis te absorberen (machine learning), om met de geleerde kennis vervolgens de juridische teksten correct te verbinden.

Hoe dan? En de behoefte aan “verbinden” geldt ruimer, nota bene zelfs vanuit (!) wat willekeurig iemand als probleem ervaart en voor oplossing waarvan z/hij o.a.

‘juridisch’ wil oriënteren. Van dat plan lijkt niets over. H&B hangen de illusie aan van cognitieve kennis als aanvulling op machine algoritmes.

Wat is er mis met eeuwenlang beproefde beginselen van documentaire informatievoorziening? Ook zijn er voor praktische toepassing allang “bestaande digitale voorzieningen.” Wat willen H&B eigenlijk helpen bereiken?

In de paragraaf **De fundamenteën van de DNA** zie ik – vooralsnog? – bevestigd dat het model draait om wat H&B opvatten als bepalingen. Alle machten volgens de trias politica vaardigen – zulke – bepalingen uit. H&B verklaren dat de wetgevende macht dat met wetten doet, de uitvoerende macht met regelgeving en de rechtsprekende macht met jurisprudentie. Dat zijn dus allemaal “juridische bronnen.” H&B herhalen dat er géén bepaling is zonder juridische bron.

Naar verluidt kunnen wetten een kader bieden voor regelgeving; daartoe dient verwijzing van een wettelijke bepaling en naar regelgeving met nadere bepalingen. Zit ik soms mis met mijn veronderstelling van de opvatting van H&B van bepalingen als elementair? Ik kwam erop door hun associatie met een enkel “stukje tekst.”

In verwarring heb ik wederom een leespauze genomen. Zo kwam ik op de gedachte dat ik weleens een verkeerde aanname heb gemaakt om **DNA van de wet- en regelgeving** te kunnen begrijpen. Ik ben er tot dusver van uitgegaan, dat H&B een voorstel doen voor – de opzet van – een informatiesysteem met behulp waarvan een, zeg maar, juridisch-argeloze burger haar/zijn ‘weg’ kan vinden naar voor haar/hem passende teksten van wet- en regelgeving. Er zijn allang systemen met die bedoeling, maar het kan stellig beter (en completer). Dat is dus een prima idee, zo’n informatiesysteem met nog weer extra mogelijkheden resp. minder beperkingen voor een burger, vond en vind ik.

Wat ik aldus van de verdere inhoud van het opstel verwachtte, was uitleg over dat informatiesysteem. Die kon ik echter slechts zéér beperkt in herkennen.

Ik heb vervolgens de tekst tot waar in met lezen gevorderd was, proberen te duiden volgens een gewijzigde veronderstelling. Volgens mij beschrijven H&B niet één systeem, maar twee systemen. Dat doen ze door elkaar. Dat kan ik verduidelijken met (eet)gerechten. Stel dat het recept voor èlk gerecht op meerdere kaartjes staat beschreven; voor dat ene gerecht moet de kok die kaartjes in de juiste volgorde afwerken. Wat H&B naar mijn indruk gedaan hebben volgens deze vergelijking, is dat ze de kaartjes voor twee gerechten op één stapel gelegd en ze vervolgens nogal geschud hebben. Over interpretatie gesproken, de opgave van de lezer bestaat er uit om uit de kaartjes die z/hij reeds bekeek af te leiden voor welke twee – of meer? – gerechten de receptfragmenten vermengd geraakt zijn. Laten de receptkaartjes zich volgens verschillende (!) gerechten begrijpelijk(er) sorteren en op volgorde leggen?

Ik ga er verder – opnieuw, vooralsnog? – van uit, dat het ene informatiesysteem waarop H&B mikken hetzelfde is dat ik veronderstelde, dwz voor willekeurige burgers om te gebruiken. Wat zij een “eenvoudig [...] model” noemen is dáárvoor het model van de metainformatie (lees ook: metadata). Het nut van metainformatie is dat daarmee gericht enz. relevante informatie beschikbaar kan komen. Ik herhaal dat het niets nieuws is, zo’n toegevoegd register. Onder de noemer van documentaire informatievoorziening geldt zo’n hulpvoorziening als standaardpraktijk. Het is wèl zo, dat door digitalisering informatie uit veel en veel grotere verzamelingen op die manier gestructureerder kan worden geselecteerd. Nogmaals, aan het beginsel van metainformatie als hulpvoorziening verandert digitalisering niets.

Enfin, voor het burgersysteem stellen H&B een “eenvoudig [...] model” voor metainformatie voor. Volgens metainformatie legt een burger, overdrachtelijk gesproken, een weg af naar een bestemming. Als bestemming gelden verwijzingen naar relevante teksten (lees ook: documenten). Tot die beeldspraak behoort de uitdrukking dat de gebruiker navigeert. Deze terminologie verduidelijkt wat het “eenvoudig [...] model” is volgens H&B voor het, ik blijf het maar noemen, burgersysteem. Daarvoor is het de navigatie-architectuur. Met deze aanduiding heb ik twee van de drie letters van DNA wat nader verklaard.

De voorgestelde navigatie-architectuur betreft de elementen en hun samenhang van de metainformatie. Om er voor navigatie iets aan te hebben, moet een register gevuld zijn met aldus getypeerde informatiewaarden. Ik zeg dus, laat dat ‘vullen’ nu over aan mensen die beschikken over dáárvoor benodigde kennis, nota bene o.a. van documentaire informatievoorziening. Maar daar denken H&B dus anders over. Als tweede (!) informatiesysteem stellen zij een digitaal vulsysteem voor. Omdat ik die tweedeling nog niet volgde, maakte ik de vergissing om te denken dat H&B hun “eenvoudig [...] model” eveneens als ontwerpmodel voor zo’n vulsysteem opperen. Zoals ik het inmiddels volgens mijn gewijzigde veronderstelling begrijp, geven ze met dat model aan volgens welke structuur het vulsysteem geacht wordt informatiewaarden van metainformatie te leveren als resultaat van ‘zijn’ analyse van juridische teksten. Dat analyseren noemen H&B decomponeren. Ofwel, volgens die insteek dient het “eenvoudig [...] model” als decompositie-architectuur.

Eerder heb ik H&B ten onrechte verweten dat zo’n model als ontwerp ongeschikt is. Door de veronderstelling dat zij feitelijk twee informatiesystemen beschrijven, moet ik dat nuanceren. Voor een burgersysteem geeft zo’n model wèl enige duidelijkheid

over hoe zij zich dat voorstellen. maar voor een vulsysteem is het m.i. nòg erger. Als ontwerpmodel dáárvor beperken H&B zich tot vage, onsamenhangende aanduidingen. Met de term expertsysteem lijken H&B ervan uit te gaan, dat zo'n systeem expertise hééft. De opgave is echter om een systeem volgens enige schijn van expertise te laten functioneren. Overigens geven H&B blijk van besef van de moeilijkheid – ik beweer: onmogelijkheid – door wat ik nu apart als vulsysteem meen te herkennen “klein en relevant te [willen] houden.”

Ook mijn eerdere opmerkingen over “bestaande digitale voorzieningen” moet ik dienovereenkomstig aanpassen. Voor een burgersysteem gaat dat m.i. vergaand op, maar voor een vulsysteem is het een illusie.

Zoal de noemers waaronder H&B wat mij betreft ‘teveel tegelijk’ willen aangeven zijn “relevantievorm,” “kennistype” en “gebruikersgroep.” En terwijl ik de noodzaak erken om aan het burgerperspectief vast te houden, nemen H&B vlotweg aan dat wel klopt wat zij daarvoor als navigatie-architectuur voorstellen. Ik heb – verder – nog niets van dat “eenvoudig [...] model” gezien, maar gelet op de aanwijzingen die ik aan hun aanhef ontleend heb, verwacht ik de voorkeur te geven aan een àndere opzet van metainformatie. Tja, zolang de navigatie-architectuur voor een burgersysteem tekort schiet, heeft het zo mogelijk nòg minder zin om tijd en moeite te besteden aan digitalisering van het vullen ervan. Dat lijken H&B echter juist tot prioriteit te verklaren.

Zulke valse voorrang is en blijft helaas kenmerkend voor nogal wat digitaliseringsprojecten. Wanneer er behoefte is aan een hamer, schieten ict-ers gauw dóór en proberen – het vakmanschap van – de timmerman (lees in beide voorafgaande termen voor man ook: vrouw) volledig te vervangen. Nee, een bruikbare hamer levert dat uiteraard nooit op.

Waar was ik in **DNA van de wet- en regelgeving** gebleven? Dat is aan het eind van de paragraaf **De fundamente van de DNA**. Daar vermelden H&B dat

[wet- en r]egelgeving is gericht op het stellen van regels aan bepaalde gevallen[, dwz] wie (degene waarop de regelgeving van toepassing is), wat (wat de regelgeving in dit geval regelt) en hoe (hoe de regelgeving van toepassing kan zijn).

Omdat deze opsomming voor H&B als “fundament” geldt, verwacht ik dat die ‘elementen’ op een of andere manier in hun model verschijnen. Mijn opvatting van wat de wet enz. regelt, is principieel relationeel aard mbt verschillende deelnemers in resp. situationele hoedanigheden. Dat is qua grondslag wat ingewikkelder, maar daardoor blijft de passende metainformatie eenvoudiger. Nou ja, ik zal wel zien.

In de paragraaf **Casuïstiek in de wet- en regelgeving** stellen H&B dat

casuïstiek [...] de consequenties [betreft] van de wetgeving voor specifieke gevallen.

Is dat zo? Ik heb er **Fockema Andreae's Juridisch Woordenboek** (Samsom/H.D. Tjeenk Willink, vijfde druk, 1985) op nagekeken. Over een recentere editie beschik ik niet, maar aan casuïstiek als juridisch begrip zal in de tussentijd weinig veranderd zijn. Er staat inderdaad een lemma **casuïstiek**, met als omschrijving:

methode van rechtstoepassing die van de beslissing van concrete gevallen naar en regel poogt te komen; wordt in de rechtswetenschap veelal tegenover de dogmatische of abstractie methode gesteld. De casuïstische methode was kenmerkend voor de grote romeinse juristen, evenals later en nog heden voor het Engels recht.

Ik heb de indruk dat H&B casuïstiek voor een zowat omgekeerde betekenis gebruiken, maw niet zozeer met inductieve, maar veeleer met deductieve strekking. Wat verderop in dezelfde paragraaf lijkt het erop dat zij zowaar mikken op een, nee toch, derde informatiesysteem. Want ineens is er sprake van behoefte aan

de ex-ante uitvoeringstoets waarbij gekeken wordt of (en hoe) de wetgeving uitvoerbaar is.

Onderwerp van zo'n toets is een vóórstel voor wet- en regelgeving. De status van bestaande wet- en regelgeving heeft een voorstel niet. Het is zeker geen gek idee om de burger de mogelijkheid te bieden om óók rekening te houden met eventueel a.s. wet- en regelgeving. Dat is echter geen – onderdeel van een – ex-ante toets zoals H&B bedoelen. Daarvoor willen zij

in staat zijn om een volledige lijst van gevals categorieën te bepalen voor een specifieke wet.

En zijn de gevallencategorieën bekend,

dan weten we ook welke casuïstiek (gevallen) we moeten behandelen om volledig te zijn in onze ex-ante uitvoeringstoets.

Ik ben wederom verward. Volgens 'iets' dat nog géén wet oid is, zijn er toch nog geen, eh, echte gevallen? Rekenen H&B informatie over echte gevallen overigens ook tot juridische teksten? Maakt dat niet – vrijwel ? – alle teksten juridisch? Er kunnen voor zo'n toets van een veronderstelde wet wel gevallen worden verondersteld. Voor wat er anders aan de voorgestelde wet is, zijn die gevallen noodzakelijkerwijs fictief.

Maar wat heeft zo'n toetssysteem te maken met een burger- en/of een vulsysteem voor het metainformatieregister van/voor het burgersysteem? Vooruit, met de aanname dat H&B zelfs een derde informatiesysteem aanduiden, ontsla ik mij van het streven naar nader begrip.

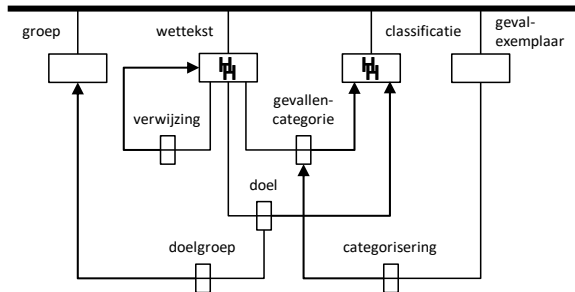
Zijn H&B wellicht gaan denken dat hun model 'goed' is voor van alles en nog wat? Met de paragraaf **Doel en doelgroep** gaan zij, eindelijk, dat model zelf documenteren. Zij ... bepalen dat

[é]én wettekst [...] over meerdere gevals categorieën [kan] gaan [met per] gevals categorie [...] één doelgroep en één doel.

Ik veronderstel dat een willekeurige tekstpassage uit een juridische tekst als een "wettekst" kan gelden. De structuur van een tekst kan als een hiërarchie aangegeven zijn. Er is zoiets als het gehele document, bijvoorbeeld een boek. Een boek telt achtereenvolgens delen zoals als colofon, inhoudsopgave, hoofdstukken en index. En elk van die delen kan op zijn beurt delen tellen, enzovoort. Het geheel en alle – verdere – gedeelten hebben allemaal, zeg maar, tekstkarakter. Een hiërarchische structuur met indeling volgens doorlopend dezelfde typering van inhoud, noem ik homogeen. Omdat veel – verhoudingen tussen – verschijnselen als zulke homogene hiërarchieën vallen te duiden, kent Metapatroon er een samenvattend modelleersymbool voor, zie ook [Metapattern, overview of notation](#).

Ik schets met figuur 1 met Metapatroon als betekenis model wat H&B volgens mij zoal aangeven. Als het goed is, roept mijn weergave nogal wat vragen op. Bijvoorbeeld, die tekststructuur geldt toch niet alleen voor zgn wetteksten? Het model is meteen – véél – algemener geldig door van tekst ipv wettekst uit te gaan. Dat maakt van wettekst een bepaalde status van tekst. Dat roept de verdere vraag

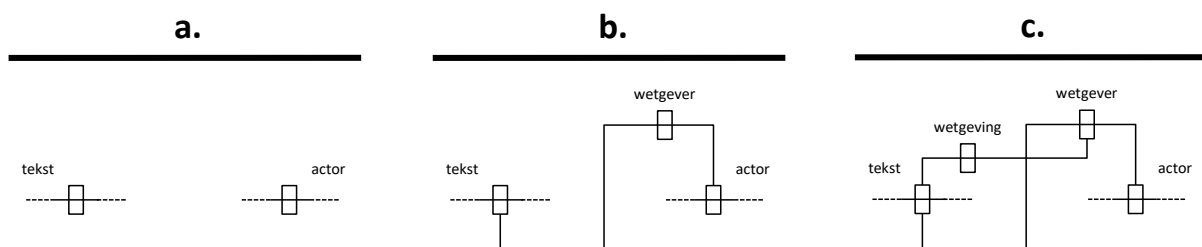
op naar wie die status bepaalt. Dat is de wetgever. Aha, dat is er niet één, maar kan bestaand uit allerlei onderdelen eveneens homogeen-hiërarchisch worden opgevat. Maar, eh, geldt dat niet voor willekeurige organisaties? Voor een stelselmatig houdbaar model moeten dergelijke vragen met nodige en voldoende antwoorden erop worden nagegaan.

figuur 1

Neem ook doelgroep volgens figuur 1. Dat staat daar als verwijzing van doel naar groep. Zo kan dezelfde groep de doelgroep overeenkomstig één wettekst zijn, maar tevens voor allerlei andere verbanden relevant zijn. Maar ja, wat is een groep? Dat is toch óók een ... categorie?!

(Zeer) ruw gestileerd, zie voor enige toelichting [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#), geef ik met figuur 2 aan dat ook wetgever en wettekst zich niet kunnen onttrekken van het beginsel van betrekkelijkheid van begrippen. In figuur 2.a staan in hun betrekkelijkheid tekst en actor verondersteld. Er zijn dan één of meer tekstemplaren die een actor als wetgever constitueren, zie figuur 2.b. (Pas) als wetgever kan een actor een tekst tot wettekst verklaren, zoals figuur 2.c toont.

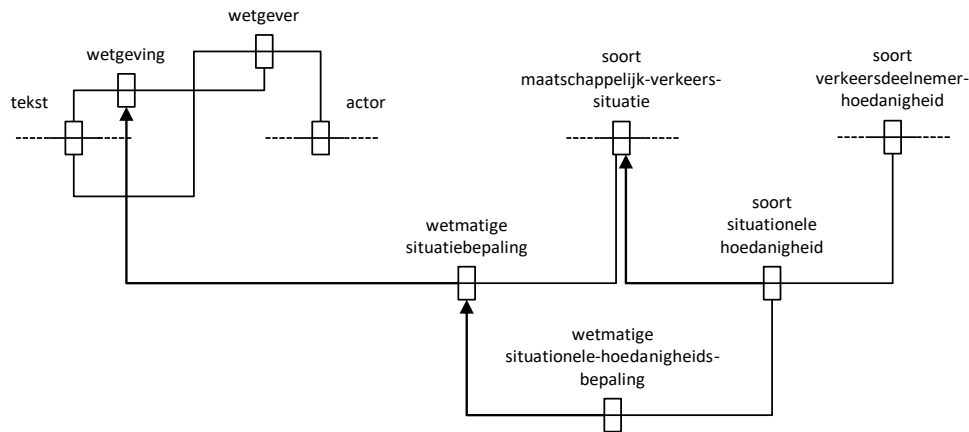

figuur 2

Onvermijdelijk rijst de kip-ei vraag. Volgens welke wettekst is een actor tot wetgever verklaard. Dat heeft de als hoogste wetgever erkende actor dus zelf gedaan. Zo'n (wet) tekst heet een statuut. Internationale organisaties tot en met plaatselijke verenigingen hebben statuten. Wat bereik van wet- en regelgeving betreft zitten voor Nederland landelijk, provinciaal, gemeentelijk en deelgemeentelijk, oh ja, en waterschappelijk bestuur er – in hun onderlinge samenhang – tussenin. Wat figuur 2.c voor willekeurig welke wet- en regelgeving aangeeft, is dat de context van een wettelijk geldige bepaling niet zomaar een tekst is, maar een tekst als wetgeving, dus als context aanwijsbaar op haar beurt ... bepaald moet zijn door de bevoegde wetgever. Dat laat zich dus met Metapatroon stelselmatig eenduidig uitdrukken.

Als figuur 3 heb ik netzo gestileerd toegevoegd dat een wettekst 'spreekt' van situationele hoedanigheden als wetmatige 'ficties,' dus niet als feiten. De

voornaamste reden dat het model van H&B principieel lijdt aan onbepaaldheid, is dat zij zich met zoveel woorden beperken tot wat zij menen dat als domein zulke apartheid wettigt. Maar wat samenhang tussen betekenissen betreft bestaan er géén onderling strikt gescheiden domeinen. Het uitgangspunt voor modellering moet (!) stelselmatig bereik zijn.

figuur 3

Het is meestal nu eenmaal zo dat nogal wat voorbereidingen nodig zijn om een bepaalde betekenis voldoende precies te ... bepalen. Voor – een (!) betekenis van – ingezetene als voorbeeld, zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#). Als toelichting daarop kan het opstel [Publieks- en stelseltaal in wetgeving: Wat is het geval?](#) worden beschouwd met, over decompositie gesproken, modellering van onderliggende begrippen voor artikel 1 van de – Nederlandse – Grondwet.

Nota bene, zònder nodig en voldoende precisie van betekenissenordening loopt – ook – digitalisering voorspelbaar op mislukking uit. Volg de vuistregel dat een model nòg algemener geldig moet zijn; voor een beperkter bereik 'klopt' het dan als vanzelf en blijft het met veel grotere kans geschikt onder/voor de veranderende werkelijkheid.

Zich daarvan kennelijk niet bewust maken H&B intussen erop opmerkzaam

dat het niet altijd mogelijk is om in de tekst expliciet doel, doelgroep en voorwaarden afzonderlijk aan te wijzen.

Zelfs met àlles dat impliciet gebleven is, staat een zgn expertsysteem voor een onmogelijke analyse- ofwel decompositie-opgave. H&B haasten zich te verklaren dat het

voor ons model [...] van belang [is] dat de gevals categorie als zodanig kan worden geïdentificeerd.

Daar ben ik het grondig mee eens, want een gevallen categorie is m.i. hetzelfde als wat ik een maatschappelijk-verkeerssituatie noem. Hun model gaat volgens mij echter mank aan de feitelijke ontkenning dat wet- en regelgeving over verhoudingen gaat. De aanname van slechts één situationele hoedanigheid voor – de gedragingenregeling voor – een maatschappelijk-verkeerssituatie is een ontkenning van het verkeerskarakter, en daarom onzin.

De typering als verkeer kan voorts verduidelijken dat gedragingenregels er doorgaans juist toe dienen deelnemers vooral hun eigen doelen te laten nastreven. Voor de openbare weg luidt een regel: rechts houden. Waarvandaan een burger vertrekt, waarheen z/hij zich verplaatst, dat heeft de wetgever voor haar/hem in beginsel niet bepaald, integendeel. Het 'doel' blijft aldus beperkt tot ordelijk verlopende verhoudingen tussen deelnemers. Welke verkeersregels daarvan geschikt zijn, varieert van situatie tot situatie.

Impliciet lijken H&B te veronderstellen dat wet- en regelgeving slechts aan de orde is voor overheidsbemoeienis met burgers. Het is dan de overheid die een doel heeft, waarbij de

regels bepalen of c.q. hoe ik [als burger] in aanmerking kom voor het doel [van de overheid, ...] hoe ik [als burger] het doel {van de overheid} kan verkrijgen [en ...] hoe ik [als burger] het doel [van de overheid] kan continueren.

Dat beperkt het burgersysteem tot informatieverschaffing over wat z/hij van de overheid kan verwachten en waartoe z/hij tegenover (!) de overheid verplicht is. Maar 'ik' wil juist weten of er iets aan valt te doen dat de burens zoveel geluid maken dat ik er last van heb. Dus, de maatschappelijk-verkeerssituatie is zoiets als nabuurschap. Wat is daarin mijn probleem? Geluid. Langs lijnen van geprogrammeerde instructie krijg ik vervolgens als verfijningsoptie: geluidsoverlast, soms? En, dan kan ik, over bijbehorende hoedanigheden gesproken, maakt u die, of heeft u er last van? Dat zou toch genoeg moet zijn om mij gericht naar voorlichtingsmateriaal te verwijzen, dat ik vervolgens ook meteen kan raadplegen.

De paragraaf **Model van de wetgeving – Identificatie** beginnen H&B met de mededeling dat

[o]ns model voor de wetgeving [...] gericht [is] op het identificeren van gevals categorieën.

Als het klopt dat H&B eveneens mikken op een systeem voor ex-ante toetsing, lijkt mij dat vooral daarop van toepassing. Voor het vulsysteem zegen zij daar dan mee, dat de decompositie van een wettekst een informatiewaarde voor de ene gevallencategorie opleveren die met die tekst 'geregeld' is. Maar waar komt de – hiërarchische – indeling van teksten vandaan? En voor het burgersysteem gaat het met metainformatie uiteraard om een model voor selectieve raadpleging (!) van wetgeving.

Ik begin door deze paragraaf door te krijgen dat H&B zich niet – kunnen – beperken tot verbetering van toegankelijkheid tot (wet)teksten, maar aan de vergaand informele teksten een volledig formele versie willen toevoegen. Als dat lukt, inderdaad, dan ligt het burgersysteem daarin in één moeite door besloten. Voor de zoveelste keer, dat acht ik een illusie. En dat zou tòch in dat "eenvoudig [...] model" moeten passen?

Of begrijp ik nog steeds niet waarop H&B uit zijn? Of begrijp beter dan zij doen, dat zij iets willen dat niet kàn.

De paragraaf **Open en gesloten normen** is gewijd aan voorwaarden. Anders dan zoals H&B bedoelen vind ik voorwaarden belangrijk om – dynamiek van – variëteit van situationele hoedanigheden praktisch te faciliteren. De toekenning aan iemand van een situationele hoedanigheid in de ene maatschappelijk-verkeerssituatie kan een voorwaarde zijn voor het toegekend krijgen van een situationele hoedanigheid in

de andere maatschappelijk-verkeerssituatie. Dergelijke afhankelijkheden zijn zeker niet altijd geregeld door de rechtsstatelijke wetgever. Zo komt iemand 'als regel' 'slechts voor een bestuursfunctie van een vereniging in aanmerking, indien z/hij reeds algemeen lid ervan is. Dankzij recursie laat zich dat compact modelleren, zie [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). Precies, dat model kan tevens dienen voor meta-informatie voor een burgersysteem.

Van het uitgebreidere model in de paragraaf **Onderverdelingen** begrijp ik dat H&B enkele eerder gestelde getalsmatige beperkingen herzien. Per 'onderwerp' zetten zij de structuur echter vast; er is altijd een elementair ... element met één of meer daarvan verbijzonderde elementen. Maar op zijn beurt kan zo'n verbijzonderd element volgens hun model niet nog weer eens verder worden verbijzonderd, enzovoort. Hun model maakt het tevens onmogelijk dat de structuur slechts daadwerkelijk door een enkel element ingenomen wordt, dwz zonder verbijzondering ervan. Met voor elk onderwerp een homogene hiërarchie zijn die nadelen opgeheven. Overigens vind ik de toepassing van "onderverdeling" in het model in de paragraaf in kwestie nog te weinig benut.

Het blijft een model dat ik als ontwerp voor meta-informatie voor het burgersysteem ongeschikt acht. En, afgezien van ontwerp voor enig hulpmiddel, als begrippenanalyse van wet- en regelgeving zijn m.i. stelselmatig ontoepasselijke begrippen als grondslag genomen.

De onbewuste blikvernaauwing tot zgn dienstverlenende overheid zie ik in de paragraaf **Model van de regelgeving – definitie** bevestigd. Of is aanduiding met bevoogdende overheid alweer treffender? Ja, ik weet ook wel dat een enkele term al naar gelang context een andere betekenis heeft. Dus ook doelgroep, product en dienst kunnen van alles en nog wat betekenen. Maar wat ik fundamenteel vind schorten aan de modellen van H&B is dat zij de ordening van verhoudingen in maatschappelijk verkeer missen als 'doel' van wet- en regelgeving. Daardoor erkennen zij per gevals categorie telkens één doelgroep. Daardoor blijft de 'leverancier' impliciet. Zelfs – en juist – beperkt tot overheid-burger verhoudingen maakt explicitering van de relevante overheidsinstelling duidelijk dat volgens wet- en regelgeving ook 'wij' als burgers "criteria" stellen aan welke overheidsinstelling zich met 'ons' bemoeit en dat ook 'wij' eisen stellen aan de overheidsbemoeienis. Ik val in – zoveelste – herhalingen.

Ik sla de paragraaf **Model van de regelgeving – specificatie** voor commentaar maar over.

In de paragraaf **Van DNA naar de dialoog** plaatsen H&B nog maar eens extra nadruk op hun vertrouwen in

een cognitief systeem [om] kennis [te] laten opdoen met behulp van de DNA.

Het wordt volgens hen nog mooier, doordat

het cognitieve systeem [in] de interactie [...] met de gebruiker [...] leert van de input die de gebruiker aan het systeem geeft.

Hoe dat "cognitieve systeem" dat klaarspeelt, is mij nog even onduidelijk als aan het begin van het opstel van H&B. Ik weet alleen dat DNA ongeschikt is als model voor meta-informatie om

relevante juridische teksten toegankelijk [te] maken voor de gebruiker.

Mij ook een raadsel is wat het nut van

de DNA [is] bij de totstandkoming van nieuwe wet- en regelgeving [resp.] bij het uitvoeren van de wet- en regelgeving.

Vooraf een dwaalspoor, vind ik.

Het pleidooi in de paragraaf **Rechtspraak en Jurisprudentie** om “uitspraken” te rekenen tot de verzameling juridische teksten die voor een zoekende burger van belang kunnen zijn, steun ik graag.

In de paragraaf **Dialoog – toegankelijkheid** wijzen H&B erop, dat

we een “profiel” moeten kunnen opbouwen waarmee we de link kunnen leggen tussen de gebruiker en de specifieke gevalscategorie die voor hem van toepassing is. [...] Het is geen persoonsprofiel, maar een gebeurtenisprofiel: het profiel van de gebeurtenis waarvoor de betrokkene op zoek is naar relevante juridische teksten.

Voor dat “opbouwen” heb ik als methode geprogrammeerde instructie voorgesteld. Als crux van zo’n “gebeurtenisprofiel” beschouw ik, nogmaals, een situationele hoedanigheid waarop de gebruiker middels dialoog ‘gebracht’ wordt. Immers, dat omvat de aanleiding, de situatie en de behoefte van de gebruiker.

Uit wat H&B allemaal volgens DNA – als model – willen laten bijhouden, heb ik de indruk dat zij het antwoord aan de gebruiker grotendeels opgesteld zien met informatie uit dat toegevoegde, zeg maar, DNA-register. Nee, dat staat er niet expliciet. Maar dat is de enige reden die ik kan bedenken, waarom zij informatie over “producten,” “diensten” en “voorwaarden” feitelijk dupliceren. Nota bene, meta-informatie hoeft slechts alweer betere selectieve toegang tot een informatieverzameling te dienen. Voor, zeg maar, de informatie zelf is er die ... verzameling.

De wat mij betreft droom van H&B is gebleven, dat

[m]atching [...] met machine learning [in]houdt [...] dat [...] verbindingen tussen de taal van de burger en de taal in de wet- en regelgeving door het systeem zelf worden aangebracht.

H&B willen

dat de gebruiker [...] niet wordt beperkt: het is ook mogelijk om een eigen term op te geven.

Prima, maakt niet uit, maar meteen erna moet m.i. de geprogrammeerde instructie ‘aanslaan.’ Dat is géén beperking van de gebruiker, maar ondersteuning.

De laatste drie paragrafen, dat zijn achtereenvolgens **Dialoog – totstandkoming**, **Dialoog – toepasbaarheid** en **De Decompositie Navigatie Architectuur** houd ik wat commentaar betreft eveneens voor gezien. Ik zou mijn aannames en redeneringen maar herhalen.

Oh ja, H&B wijzen drie toepassingen voor dialoog aan, “toegankelijkheid,” “totstandkoming” en “toepasbaarheid.” Mijn gaandeweg opgedane inzicht dat zij het door elkaar hebben over drie informatiesystemen met telkens een bijbehorend andere bedoeling met hun “eenvoudig [...] model,” klopt blijkbaar redelijk. Met het idee van digitale facilitering van zoeken, vullen en toetsen vind ik ook niets mis. Maar het plan dat H&B voorstellen kan nooit leiden tot iets bruikbaars als, vooruit, drie modules van één informatiesysteem. Wel beschouwd schetsen zij

slechts één model, DNA, waarvan zij niet deugdelijk verklaren hoe het in respectievelijke ... hoedanigheden onderdeel is van zo'n module. En gezien dat model houd ik dergelijke verklaringen voor onmogelijk.

Ik verwacht niet dat ooit iemand deze aantekeningen met commentaar op **DNA van de wet- en regelgeving** leest, laat staan grondig en al helemaal niet dat iemand er in het opzicht van informatiekundig ontwerp(en) op haar/zijn beurt serieus commentaar op geeft.

De moeite heeft in elk ... geval voor mijzelf geloond. Ik heb vooral het betekenisontwerp van situationele hoedanigheden nog maar eens ... getoetst.

78.59

Waarom heb ik **The Young Hegelians and Karl Marx** (MacMillan, 1969) van David McLellan gelezen? Toen ik een exemplaar doorbladerde, zag ik dat er een hoofdstuk aan Max Stirner (1806-1856) gewijd is. Omdat oordelen over Stirners werk nogal verschillen, was ik nieuwsgierig naar dat van McLellan.

Wat mijn oordeel betreft, graag erken ik dat wat ik voorstel als subjectief situationisme vergaand overeenkomt met Stirners radicale opvatting van subjectiviteit; zie voor mijn redenering verder [Herpositionering van staat tot Stirneriaanse infrastructuurvereniging](#). Dat blijkt te stroken met wat McLellan als samenvatting biedt, te weten dat

Stirner carried to an extreme the [...] rejection of [...] any 'system'[, i.e., of still thinking in [...] an abstract manner which still le[aves] some ideas or principles outside, and in some way opposed to, the minds of men[. pp. 118-119]

Omdat niet alleen een mens over cognitief vermogen beschikt, gebruik ik de algemene(re) term: subject. Hoe dan ook, ontkenning van iets ... algemeen werpt een subject op zichzelf terug resp. ontnemt een subject de – valse – schijn van strikt lijdelijk beschut zijn. McLellan noemt Stirner

the most logical [for] not attempting to replace [some] universal by an[other. p. 119]

Volgens mij valt er praktisch echter niet aan telkens zoiets als een uiterste grens te ontkomen, maar die beschouw ik dan zoveel mogelijk afhankelijk van het 'eigen' standpunt en daarmee veranderlijk: horizon. En wat eigendom betreft is mijn idee zo mogelijk nog radicaler. Want als het enige dat helemaal van een subject zelf is, beschouw ik – tja, de fictie van – zijn nul-identiteit.

Behalve werk van Max Stirner behandelt McLellan ook dat van Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach en Moses Hess. Bijelkaar schetst hij een ideeëngeschiedenis

show[ing Karl] Marx's specific debts to his contemporaries[. p. 161]

Prachtig gedaan, en m.i. onverminderd actueel voor alweer wat beter begrip van verhoudingen. Vooruit, politiek.

78.60

Wat doet een kaartenmaker? Hij (lees natuurlijk ook: zij, maar valse kaartenmakers zijn naar mijn ervaring meestal mannelijk) faciliteert oriëntatie. Een kaart betreft daarom een gebied. Iemand kan zich volgens een kaart in een gebied oriënteren. Met een aforisme benadrukt Alfred Korzybski (1879-1950) het principiële (!) verschil: de kaart is het gebied niet (Engels: the map is not the territory). Een valse kaartenmaker probeert aan dat verschil te ontkomen. Dat mislukt – dus – onvermijdelijk, maar zo'n kaartenmaker weigert erkenning. Daarentegen jaagt hij

alsmaar blinder de illusie na dat hij met een kaart wel degelijk het gebied (lees ook: de werkelijkheid) schept.

Tegenwoordig heerst digitale verleiding. Wie eraan bezwijkt, is een valse regelaar.

Hij ontkent het verschil tussen – maatschappelijk – verkeer en de regeling ervan.

Abusievelijk meent hij met de regeling tegelijk het verkeer te omvatten.

De vergelijking met Korzybski's dringende waarschuwing gaat uiteraard niet volledig op. Op zijn beurt vergt de praktijk van regeling immers eveneens ... verkeer (terwijl vergeleken daarmee een kaart – doorgaans – slechts een verwaarloosbaar gedeelte van het gebied in kwestie inneemt). Desalniettemin moet óók onderscheid en aldus onderlinge verhouding tussen verkeer resp. verkeersregeling als principieel erkend blijven, opdat mislukkingen door de onzinnige òmkering ervan géén kans krijgen. Oh ja, daar komt bij dat voor verkeersregeling een 'kaart' van het verkeersgebied nodig is.

Dus, een valse regelaar is tevens een valse kaartenmaker. Hij is vooral herkenbaar door digitaliseringsprojecten van overheidsinstellingen. Onder de noemer van de verzorgingsstaat, waarvoor ik overigens veel, zo niet àlles, vind te zeggen vallen, komt regeling van verkeer ten onrechte neer op een aanzienlijk aandeel aan verkeer als ... deelnemer. Dat slaat dóór, indien een zgn uitvoeringsorganisatie met zoveel woorden haar verkeersaandeel tot het gehele verkeer inclusief regeling verklaart. Zo gebeurt het, dat de formele regeling voor het voorzien in een aspect, onderwerp oid van (overheids)zorg opgevat raakt als verkeersontwerp ipv toch vooral ontwerp van 'slechts' regeling van verkeer (waarbij die regeling als het ware dubbel telt voor de desbetreffende uitvoeringsorganisatie, dwz voor haar hoedanigheden als de regelaar en als 'maar' één van de verkeersdeelnemers).

Voor wie een wet, of welke formele regeling dan ook, per abuis (!) eenmaal inclusief interpreteert, is het vervolgens volkomen logisch om zo'n regeling als uitputtende kaart van een gebied te beschouwen. Sterker nog, met de aanname van totale dekking geldt het gebied annex de werkelijkheid prompt als overbodig. Dat leidt tot de illusie dat zoiets als een vertaling van – de tekst van – een regeling volstaat voor nodig en voldoende ontwerp (lees ook: specificaties) van het – digitale – uitvoeringssysteem en zo door van de verkeerswerkelijkheid.

De behoefte aan een dergelijk ontwerp heeft een verwante illusie als bron.

Digitalisering biedt hulpmiddelen. Maar zijn er dan wellicht óók weer hulpmiddelen

voor het maken van die hulpmiddelen? Ofwel, laat digitalisering zich ... digitaliseren?

Het toegespitste idee is, dat zulke digitalisering mogelijk is zodra specificaties

eenduidig genoeg zijn. Ja, wie, dus in combinatie met vervanging van het

verkeersbegrip door het regelingsbegrip, eenmaal zulke eisen aan

(ontwerp)specificaties meent te kunnen stellen, vindt het vervolgens volkomen

logisch om àlle aandacht te richten op de herformulering van een regeling. Want, zo

is de redenering, (pas) vanaf het resultaat dáárvan kan er voor het realiseren van

een uitvoeringssysteem als inclusieve werkelijkheid niets meer mis gaan.

Dat werkt niet, nogmaals, omdat de regeling het verkeer niet is.

Hoe kan digitalisering door overheidsinstellingen wèl lukken?

Wat een 1. regeling 2. regelt is 3. regeling. Ad 3 is regeling van verkeer, zeg ook

verhoudingen tussen deelnemers. Ad 2 betreft de continuïteit van verwachtingen e.d.

over en weer van deelnemers over wederzijdse gedragingen volgens veronderstelde

verhoudingen. Ad 3 is codificatie.

Een regeling beschrijft tevens wat de verkeersregelaar moet – kunnen – weten om

het daadwerkelijke verkeer in kwestie te kunnen regelen. Ofwel, een – ook – voor – die – regeling relevante kaart moet op zijn beurt een toepasselijke beschrijving bieden van het verkeer(sverloop). Het is echter niet zo dat verkeer verloopt volgens, zeg maar, stromingen die strikt van elkaar gescheiden zijn als gevolg van evenzovele regelingen. Voor de zoveelste keer, nee, de regeling is natuurlijk het verkeer niet.

Wat een uitvoeringsorganisatie als deelnemer moet (lees ook: mag) weten voor haar aandeel in verkeer(sverloop), is in beginsel (!) iets anders dan waaraan zij als verkeersregelaar van o.a. haar aandeel behoefte heeft. Inderdaad, overlapping van relevante informatie bestaat zeker, maar onderscheid is cruciaal tussen de hoedanigheden van de betrokken uitvoeringsorganisatie als regelaar en deelnemer. En wie is trouwens de regelaar van de regelaar(s), enzovoort? Voor een rechtsstaat zijn dat om te beginnen en te eindigen in samenwerking de 'gescheiden' machten à la trias politica. (Ook) daarvan valt te leren dat onderscheid niet absoluut kan zijn.

Er is één, zeg maar, verkeersgebied. Deelnemers, ja, waaronder overheidsinstellingen, hebben volgens allerlei onderlinge verhoudingen op allerlei manieren invloed op elkaar. Alles bij elkaar heersen wederzijdse afhankelijkheden, kortweg gezegd interdependentie. Daardoor werkt het zelfs averechts om verkeersregelingen strikt van elkaar gescheiden te beschouwen.

Hoe dan ook vergt facilitering van interdependentie een kaart die qua bereik strookt met het gebied. Dat betreft de noodzaak van stelselmatigheid van de passende kaart.

Hieruit volgt dat het ontwerp enz. van een uitvoeringssysteem voor een bepaalde regeling onmogelijk louter van die ene regeling afleidbaar is. Dat zou slechts functioneren voor strikte verkokering. (Ook) digitalisering moet nota bene wisselwerking volgen.

Naar de aard van daadwerkelijk verkeer met interdependentie van dien moeten alle regelingen 'in kaart' worden gebracht. Het is niet anders. In het besef van onvermijdelijke verwevenheid op ruimere schaal, welke informatie heeft de ene aangewezen regelaar nodig voor de haar toegewezen verkeersregeling? En de andere regelaar, enzovoort? Dergelijke stelselmatige betekenissen- annex begrippenmodellering gebeurt afwisselend in- en deductief. Inductief: De ontwerper die met een bepaalde regeling is begonnen, merkt dat in een gedeelte dat voor de volgende regeling relevant is reeds voorzien is met de tot dusver opgestelde 'kaart;' ook kan de informatiebehoefte volgens een verdere regeling noodzaken tot wijziging van de eerder aangebrachte samenhang. Hoe meer regelingen in het stelselmatige model zijn 'opgenomen,' des te minder hoeft het model aangepast te worden voor nog weer een regeling. Deductief: Op elk ogenblik kan de ontwerper besluiten tot veralgemenisering van begrippen, waarna hij moet toetsen of de regelingen als elementen passen.

Het idee om ook weer met een digitaal hulpmiddel aan een aparte regeling nodig en voldoende geformaliseerde specificaties te ontleen is inductief gericht.

Gemakshalve wordt daarvoor uitgegaan van een zgn expertsysteem, dat daarvoor noodzakelijkerwijs deductief moet functioneren. Vergeet het maar. Dat is overigens een meevaller, want een regelaar die de ruimte krijgt zich het verkeer te wanen, onderdrukt deelnemers eraan. Vooruit, wat digitalisering betreft is het zo mogelijk nog onrealistischer om van een expertsysteem (her)variabilisering te verwachten met als resultaat een zowel compacter als flexibeler model. Dat is toch echt

mensenwerk, te weten voor informatie(verkeers)kundige ontwerpers. Zodra er stelselmatig één kaart is en onderhouden blijft, maw integraal voor regelingen, bestaat – pas – het noodzakelijke overzicht voor eventuele stroomlijning van regelingen. Of voor een aanvullende gedachte regeling kan ‘betrekkelijk’ eenvoudig worden nagegaan in hoeverre reeds is voorzien in de informatiebehoefte daarvoor resp. welke uitbreiding en/of wijziging van de stelselmatige kaart nodig is. Vanwege de reële omvang van het verkeersbereik schieten enkelvoudige termen tekort voor eenduidigheid van betekenissen (lees ook: interpretatie). Ter borging van eenduidigheid moet consequent context expliciet zijn toegevoegd. Neem de term (lees ook: signatuur): kaart. Met verwijzing naar Korzybski bedoel ik landkaart, niet speelkaart. Verder, vanwege interdependentie door verkeer moeten signatuur en context als metabegrippen tevens betrekkelijk zijn. Doorgaand op bereik, daardoor is zo’n betrekking in beginsel oneindig herhaalbaar (lees ook: recursief) ten dienste van alsmaar nader verbijzonderde beschrijvingen van – voor regeling relevante – aspecten e.d. van verkeersgedragingen. Als stelselmatig bemeten modelleermethode geldt voor [Metapatroon](#) als beginsel zulke recursiviteit van contextuele signatuurverbijzondering (om gedragingen door situationele identiteitsverbijzondering eenduidig uit te drukken ongeacht verkeersbereik). De integrale verkeersregelingenkaart is om allerlei redenen nooit af. Slechts voor een gering aantal onderling samenhangende regelingen biedt stelselmatige opzet reeds – grote – voordelen. Het kan ook praktisch zijn om vooralsnog verschillende noemers te kiezen; enige coördinatie is dan wel wenselijk om de latere integratieslag te bevorderen. Waartoe stelselmatige(r) kaartenmakerij vrijwel meteen noodzaakt, is herpositionering van zgn basisregistraties.

78.61

Heb je werk gemaakt van – een aanzet voor – de derde FS-bundel? Ik ben benieuwd.

[Bedoeld als navraag. Enkele weken eerder stuurde ik een emailbericht met de volgende tekst:

Van wat ik [na ons gesprek van vanmorgen] opneem als vervolgactiviteiten, begin ik met je afschrift te sturen van de emailberichten ter werving van auteurs voor de reeds verschenen bundels (vaak als het ware ter bevestiging verstuurd na een eerder inleidend – telefonisch - gesprek). Het zal je niet verbazen, dat ik de kenschets van resp. auteursinstructie voor bundel nr 2, **Interoperabel Nederland**, grotendeels onverminderd actueel acht. Maar alweer tien (!) jaar zijn sindsdien verstreken. Daarom raad ik je aan zo’n leidraad helemaal ‘vers’ op te stellen. Voor zover ik me kan herinneren kostte het per bundel ongeveer driekwart jaar van idee tot boekpublicatie. Dat kan pakweg twee maanden korter als je er géén fysiek, maar een elektronisch boek van wil maken. Allebei, zou ik zeggen, maar het overgrote deel van je doelgroep vindt een fysiek boek stellig onbegrijpelijk ouderwets. Je kunt bijdragen elektronisch ook als reeks laten verschijnen, en daarmee kan je beginnen als de eerste bijdrage af is. Ik verheug me erop, en ben uiteraard graag bereid ook verder redactionele tips te verstrekken.]

78.62

(Ook) de Rechtspraak(organisatie) heeft als informatiebeleid bepaald dat zij met en voor – digitale facilitering van – informatievoorziening onderdeel is van een “digitaal ecosysteem,” zie daarvoor **IV Koersdocument 2018-2023** (april 2019).

Hoe werkt dat, maw concreet, praktisch?

Het Internet kan worden opgevat als een dekkend wegennet voor informatieverkeer. Daarmee is voldaan aan een, vooruit, ecosystemische voorwaarde. Weliswaar onmisbaar, maar een voldoende voorwaarde is dat zeker niet.

Nota bene, omdat praktisch iederéén op het Internet kan aansluiten om er voor willekeurig informatieverkeer gebruik van te maken, moet ook informatie expliciet aan een voorwaarde voldoen ter borging van eenduidige interpretatie. Diezelfde voorwaarde is aan de orde door informatie in alsmaar ruimere samenhang voor oordeelsvorming enz. te overwegen (wat dus ook pas praktisch mogelijk is door de alom beschikbare verkeersvoorziening). Het komt erop neer, dat informatie – zoals dat formeel heet – nodig en voldoende uitgebreid moet zijn. Wat informatiebeleid van de Rechtspraakorganisatie betreft, nee, een andere manier voor ecosystemische operationalisering van **Naar een rechtspraak-visie op data** (mei 2019) is er niet. Neem wat thans als een apart informatiesysteem, een zgn toepassing, herkenbaar is. Zo'n toepassing faciliteert specifieke activiteiten. Daardoor is de context van de informatie 'in' de toepassing voor de ermee vertrouwd geraakte gebruiker ervan op voorhand bekend, en blijft daarom 'in' dat ene systeem verder onvermeld. Op de schaal van een ecosysteem, dwz zonder vooropgezette verkokering, leidt gebrek aan explicitering van context prompt tot verwarring. Wie een woordenboek opslaat, moet opvallen dat vrijwel elk lemma een meervoud van betekenissen telt. Welke betekenis relevant is, wordt pas duidelijk door de omschrijvingen na te gaan (en daarmee zijn slechts gangbare betekenissen aangeduid). Zeg ook maar dat elke omschrijving dient ter contextualisering van het trefwoord in kwestie, resulterend in de aldus bepaalde betekenis.

En meervoud met, nogmaals, de bijbehorende behoefte aan expliciete context om eenduidigheid van betekenis te vestigen laat zich niet slechts vanuit terminologie herkennen. Nog principiëler bestaat gedragingsvariëteit van een object c.q. subject. Samen met het ob-/subject in kwestie geldt als verschildmakende factor de situatie waarin het verkeert. Met context als beschrijving van situatie kunnen verschillende ob-subjectgedragingen pas eenduidig geordend worden.

Zelfs exemplarisch voor onvoorziene betekenissenvariëteit zijn uiteraard rechtspraakprocessen. Aan de lijdelijke rechter doen partij en wederpartij immers verslag van gebeurtenissen volgens hun respectievelijke duidingen.

Een ecosysteem kan worden gekenschetst als veranderlijk stelsel, nader te duiden als samenhangende verschillen. Daaruit volgt de eis van één beschrijvings-/modelleermethode. Anders valt er niet aan alsmaar aparte toepassingen te ontkomen. Zo'n omvattende methode is Metapatroon (Engels: Metapattern) met recursieve contextuele verbijzondering als enkel ordeningsbeginsel.

Zo is dus óók Metapatroon een ecosystemische voorwaarde. Daar komt als voorwaarde bij inschakeling van een ontwerper met de nodige informatie(verkeers)kundige kennis en vaardigheden. Die ontwerpdeskundigheid biedt Information Dynamics.

(Want) Metapatroon is ontwikkeld door Information Dynamics. Sindsdien heeft Information Dynamics diverse instellingen waaronder Forum Standaardisatie, TU Delft en De Haagse Hogeschool voorgesteld om ontwerpen van stelselmatige betekenissenordening in hun voorlichtings- en/of onderwijsprogramma op te nemen. Voor iedereen stelt Information Dynamics o.a. met [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#) uitgebreide documentatie beschikbaar. Het gebruik

van Metapatroon staat iedereen vrij.

Het is twijfelachtig of een zgn uitvoeringsorganisatie informatie(verkeers)kundige ontwerpers met de vereiste deskundigheid zelf in dienst kan krijgen, hebben resp. houden. Ook informatiekundig gezien verschilt ontwerpen daarvoor kwalitatief veel te sterk van wat voor zo'n organisatie de overheersende houding zelfs moet zijn. Dat is beheer. Ofwel, haal er voor een stelselmatige ontwerpogave voor alle zekerheid een onafhankelijke ontwerper bij.

Een ontwerp moet worden gerealiseerd voor bruikbare voorzieningen als resultaat.

Passend bij Metapatroon heeft Information Dynamics een ontwikkelplatform ... ontwikkeld, KnitbITs.

Zelfs maar een aanzet tot een digitaal ecosysteem kan onmogelijk als het ware uit-het-niets worden ingericht. Ook weer praktisch helpt het om meteen wel zo stelselmatig – als op dat tijdstip – mogelijk een informatiemodel te ontwerpen. Dat dient als zoiets als richtpunt om in eerste aanleg op enige hoofdlijnen samenhang te vestigen tussen bestaande informatieverzamelingen (lees ook: registers) per toepassing. Als algemeen bruikbare schakelvoorziening op basis van Metapatroon resp. KnitbITs heeft Information Dynamics een informatieronde ontwikkeld, KnitbITs IR. Voor verdere uitleg, zie [Stelselmatig overzicht via informatiesleutels](#).

Met een informatieronde als zgn pakket blijven de werkzaamheden voor alweer ruimere overzichten beperkt tot parameterisering om registers erop aan te sluiten, om per register informatie te selecteren en om zulke selecties samenhangend te presenteren. Uiteraard biedt Information Dynamics tevens zulke parameteriseringsdiensten mbt een informatieronde. Onder de noemer van beheer, mits opgeleid, zouden medewerkers van een uitvoeringsorganisatie ook dergelijke werkzaamheden voor hun rekening moeten kunnen – gaan – nemen. Zonodig moeten functieprofielen aangepast worden, opdat dezelfde medewerker de gehele parameterisering beheer(s)t; versnippering van taken ondermijnt zowel motivatie van medewerkers als kwaliteit van hun werk(resultaten).

Er bestaat behoefte om informatie die via de informatieronde verzameld is volgens de aldus verkregen samenhang te bewerken, en met de resultaten ervan in omgekeerde richting informatie in de resp. registers te wijzigen. Als bewerkingsgereedschap komt daarvoor als regel rekenbladprogrammatuur (Engels: spreadsheet software) in aanmerking. Daarom voorziet Information Dynamics met de informatieronde tevens in de mogelijkheid van controleerbaar informatieverkeer tussen enerzijds registers, anderzijds rekenbladen. Zie [Informatieronde met rekenbladen](#) voor nadere uitleg.

Ook verder 'op weg naar' een digitaal ecosysteem blijft een informatieronde praktisch onmisbaar. Voor het relevante verkeersbereik is de opgave (lees ook: de moeilijkheid) immers vooral om gebruik van bestaande digitale hulpmiddelen redelijk beheersbaar, dus nogal geleidelijk, te laten overgaan (!) op gebruik van wat inherent stelselmatig(er) ingericht is. Dat lukt allang nooit meer door opnieuw apart iets geheel nieuws 'neer te zetten,' en vervolgens pas te bedenken dat er ook nog van alles en nog wat is waarop 'het' moet aansluiten en nog wel in één klap.

Terwijl door ervaring met aansluiting van verdere registers zowel die registers beter op elkaar afgestemd kunnen worden als er – mede daardoor – gaandeweg een digitaal ecosysteem 'groeit,' springt er één aspect uit dat bij voorkeur van meet af aan stelselmatig geregeld is. Dat is autorisatie. Afhankelijk van de situatie van informatieverkeer neemt iemand er in een dienovereenkomstige hoedanigheid aan

deel. En de ene situationele hoedanigheid kan voorwaardelijk voor een andere zijn, zoals een zaakrechter iemand moet zijn met, algemener beschouwd, een aanstelling als rechter. Kortom, eveneens voor – de opzet van – autorisatie komt Metapatroons methodische verbijzonderingsbeginsel van recursieve contextualisering van pas. Information Dynamics heeft een stelselmatig dekkende autorisatievoorziening opgenomen in het pakket KnitbITs IR voor de informatieronde, zie [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) voor – o.a. dat gedeelte van – het ontwerpmodel. Het belang van een stelselmatige autorisatievoorziening kan onmogelijk worden overdreven. Denk aan – wat de Rechtspraakorganisatie nastreeft als – digitale toegankelijkheid, de rechten en plichten waaraan voldaan moet worden volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming, enzovoort, enzovoort.

Als erkenning van innovatief opdrachtgeverschap mbt debiteurenbeheer griffierechten verschaft Information Dynamics aan de Rechtspraakorganisatie gratis licentie voor gebruik van het pakket voor de informatieronde, KnitbITs IR dus. Wel verbindt Information Dynamics daaraan de voorwaarde dat telkens de projectleider namens de Rechtspraakorganisatie als kritieke succesfactor ‘vertrouwd’ is. Information Dynamics is bekend met het streven van de Rechtspraakorganisatie om als uitvoeringsorganisatie maatwerk van programmatuur zoveel mogelijk te beperken. Voor alle duidelijkheid, Information Dynamics voert voor de Rechtspraak überhaupt géén opdrachten voor maatwerk uit. De programmatuur waarover de Rechtspraakorganisatie kan beschikken, is een programmatuurpakket van Information Dynamics. Wat Information Dynamics aanbiedt, zijn diensten vanaf advisering over informatiebeleid via ontwerp van stelselmatige betekenissenordening tot en met ondersteuning van inrichting van het programmatuurpakket KnitbITs IR voor optimaal gebruik ‘op weg naar’ digitaal ecosysteem.

Ook voor het voeren van een financieel grootboek(stelsel) heeft Information Dynamics overigens een programmatuurpakket ‘in de aanbieding’ dat voor de Rechtspraakorganisatie maatwerk vergaand, zo niet volledig, kan elimineren. Een functionele schets staat beschreven in o.a. [Beknopte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden](#).

Zoals Information Dynamics voorstelt samenhang te operationaliseren, wijkt principieel af van tot dusver gangbare verkokering. Vooralsnog is dat – dus – nogal nieuw, en vergt daarom een experimentele houding om mee te beginnen. Nogmaals, uit erkentelijkheid voor de gelegenheid om de Rechtspraakorganisatie met experimenteren onder de noemer van digitaal ecosysteem te helpen stelt Information Dynamics daarvoor KnitbITs als programmatuurpakket gratis beschikbaar. Hier is als de crux echter bedoeld dat vernieuwing noodzaakt tot strakke bundeling van aandachtspunten. Een experiment kan alleen maar slagen, indien alle aspecten ten nauwste op elkaar betrokken zijn. Vandaar dat Information Dynamics zo volledig mogelijk bij een experiment betrokken wil zijn, dwz van initiële advisering tot met – begeleiding van – daadwerkelijke inrichting.

Dat is uiteraard anders voor voorzieningen die het stadium van beheer hebben bereikt. Zodra doeltreffendheid verzekerd is, verschuift de nadruk naar doelmatigheid. Voor dat laatste kan het juist nuttig zijn om ‘functies’ te scheiden. Maar nogmaals, en het belang van erkenning van deze vuistregel valt evenmin te overdrijven, dergelijke scheiding staat met vernieuwing zelfs garant voor mislukking. Als uitvoeringsorganisatie ter facilitering van rechtspraakprocessen is ook voor de

Rechtspraak het beheerperspectief overheersend. Die insteek volgt daarom stellig ook de organisatie van de inkoop. Hoe zgn percelen geclassificeerd en eventuele raamovereenkomsten per perceel opgesteld zijn, weerspiegelt als het ware vanzelfsprekend de behoefte aan beheer(scontinuiteit). Het is dan moeilijk om te (h)erkennen, dat juist die opzet vernieuwing belemmert. Maar om vèrder te komen, moet er óók voldoende ruimte zijn voor wat innovatief inkopen heet.

Dus, marktconsultatie is geboden vanuit de veronderstelling dat er behoefte aan iets nieuws is. Daarvoor is het dan contraproductief om beheercriteria te benutten ter beoordeling van zowel vraag als aanbod.

Wat oorzaak en gevolg betreft, wijst Information Dynamics er op dat de vraag met de marktconsultatie ingegeven is door het vernieuwende aanbod door Information Dynamics

Voor zover aan Information Dynamics bekend, is de markt sinds de vorige marktconsultatie niet gewijzigd. Vrijwel alom heerst gebrek aan besef dat digitale facilitering van informatieverkeer met stelselmatig bereik een kwalitatief àndere aanpak vergt. Daarop zijn enkele medewerkers van de Rechtspraakorganisatie nog steeds een uitzondering! Hoe dan ook is de opgestelde notitie dd. 23 juni 2015 nog vergaand actueel. Als naschrift staan hier enkele tekstpassages herhaald.

Een uitgebreidere (her)kaderstelling voor onontkoombare vernieuwing is [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer.](#)

Samenvattend, wat biedt Information Dynamics aan? Dat is dóórlopende ondersteuning van vernieuwing van voorzieningen voor stelselmatig informatieverkeer (lees ook: digitaal ecosysteem), maw met integraal bereik van strategische informatiekundige advisering tot en met pakketinrichting voor gebruik en hulp voor overgang naar regulier beheer; de vernieuwende opdrachtgever kan het programmatuurpakket KnitbITs IR gebruiken volgens een gratis licentie.

naschrift met herhaling van tekst uit 2015

[...] Information Dynamics is ontwerper èn ontwikkelaar van zowel de modelleermethode en –taal Metapatroon, als het softwarepakket KnitbITs voor implementatie van informatievoorziening voor variëteit op stelselschaal volgens contextuele verbijzondering.

Door inschakeling van Information Dynamics is een opdrachtgever daarom verzekerd van deskundigheid vanaf informatiemodellering tot en met operationele software. [...]

Informatievoorziening is een verkeersvraagstuk, zoals de vraagstelling van de Rechtspraak bevestigt. Vooral voor een instelling als de Rechtspraak is de variëteit niet alleen groot, maar ook nog eens veranderlijk (omdat de samenleving verandert, en bijgevolg wet- en regelgeving).

Information Dynamics besepte reeds vóór de doorbraak van het Internet, dat op de schaal van de zgn informatiemaatschappij ogenschijnlijk dezelfde informatie tot verwarring kan leiden. Neem het woord blok. Is daarmee een stuk hout bedoeld? Of de poging om bij volleybal een smash te stoppen? En zo zijn er nog meer betekenissen van blok in omloop, verdwijnen sommige betekenissen, terwijl er weer nieuwe bijkomen. Kortom, op de schaal van informatieverkeer die inmiddels door het Internet alledaags is, zijn èxtra maatregelen nodig om betekenis eenduidig te duiden. Dat lukt door toevoeging van context. Simpel gezegd, tekst plùs context is pas duidelijk. Dat is het uitgangspunt voor Metapatroon als modelleermethode/-taal. Metapatroon dateert van 1990. In de loop der jaren hoefde er methodisch niets aan

te veranderen. Later (1999) is slechts de naam toegevoegd, en nog wat later (2002) is de visuele modelnotitie deels gewijzigd (wat de modellen overzichtelijker maakt). Meteen nadat de modelleermethode/-taal er was (Metapatroon), heeft Information Dynamics geheel voor eigen rekening en risico software voor operationeel gebruik ervan gemaakt (KnitbITs). Ontwikkeling daaraan is onverminderd doorgegaan, en Information Dynamics blijft dat doen, om steeds de laatste stand van digitale basistechnologie te benutten.

In de loop der jaren is de combinatie Metapatroon en KnitbITs gebruikt voor diverse opgaven, vooral om deze visie op variëteit tot en met praktisch te demonstreren. [...] Voor een eventueel vervolg beveelt Information Dynamics sterk aan de werkwijze voort te zetten die tijdens “de eerste fase” succesvol was. Die houdt in dat reële variëteit met een zgn conceptueel model ervan voorrang verdient. En omdat KnitbITs een pakket is voor ontwikkeling dat helemaal op Metapatroon afgestemd is, kan Information Dynamics vrijwel prompt een systeem realiseren als proeve van het conceptuele model.

Information Dynamics gaat nooit zelfstandig aan de slag, maar helpt. Allereerst moet een ‘eigen’ medewerker van de Rechtspraak projectleider zijn.

Information Dynamics draagt kennis zoveel mogelijk over, opdat betrokken medewerkers van de opdrachtgever zo spoedig mogelijk zonder hulp verder kunnen. (Dit verklaart mede waarom Information Dynamics zo weinig medewerkers telt; het gaat om kwaliteit van bijdragen, niet om kwantiteit van omzet).

De betrokkenheid van operationele medewerkers van de Rechtspraak is cruciaal. Het is immers hùn werk waarvoor het informatiesysteem een hulpmiddel moet bieden. Dankzij contextuele verbijzondering is het mogelijk om optimaal te voorzien in reële variëteit van informatiebehoeften, alles tegen geringe kosten.

De ervaringen met de ene versie van het systeem kunnen aanleiding vormen voor aanpassing van het conceptuele model, waarna kortcyclisch de volgende systeemversie beschikbaar komt. Dat gaat door totdat het systeem naar tevredenheid werkt. Meer dan drie van zulke slagen zijn vrijwel zeker niet nodig. [...] Voor zijn visie hanteert Information Dynamics een ruimer begrip: variëteit. Niet alleen is daarmee ook het onderhavige vraagstuk gedekt, maar is de Rechtspraak verzekerd van optimaal “verder ontwikkelen en integreren van de systemen.” [...]

Information Dynamics is opgericht in 1986 als bureau voor informatiekundig onderzoek & ontwikkeling. De meeste opdrachten verkreeg Information Dynamics tot dusver van ministeries. Van extra belang voor het onderhavige vraagstuk is de opdracht van Forum Standaardisatie. Daarvoor heeft Information Dynamics enkele modelleervoorbeelden met Metapatroon uitgewerkt en met KnitbITs een catalogus gemaakt voor informatietypen zoals ze voor allerlei (basis)registers gedefinieerd zijn. Voor een rapportage die Forum Standaardisatie wijdde aan Metapatroon (en KnitbITs), zie [Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen](#) (2009).

Wat variëteit betreft verdient tevens [MultiBIM](#) expliciete vermelding. Met BIM is building information model bedoeld. Daarbij gaat het om integrale benadering van een bouwwerk, van daarop betrekking hebbende wet- en regelgeving tot en met uitvoeringsdetails.

Met KnitbITs heeft Information Dynamics voorts een zgn informatierotonde ontwikkeld, KnitbITs IR. Dat softwarepakket is gebruikt tijdens “de eerste fase.” [...] “[O]ngeveer 100 interne en externe registers zijn aangesloten op de zgn. informatierotonde waarbij de bestaande registers in stand zijn gelaten. De

informatierotonde diende hierbij als coördinerend scharnierpunt. Middels deze opzet werd het mogelijk informatie uit de registers in samenhang te bekijken / beoordelen, het debiteurenbeheer beter te coördineren en de bestaande registers in stand te houden.”

Voor een projectenorganisatie bij de overheid heeft Information Dynamics een geïntegreerde personeels- en projectenadministratie (inclusief externe medewerkers) ontwikkeld, met via een informatierotonde koppelingen met bestaande registers.

Een administratie voor bevoorschotting en afrekening van internationale dienststreizen.

Zo zijn er meer voorbeelden van opgeleverd werk ...

Information Dynamics telt sinds 1998 twee – dezelfde – medewerkers, dr ir P.E.

Wisse (oprichter, Metapatroon) en dr M. Houtman (KnitbITs). Continuïteit èn kwaliteit zijn geborgd. [...]

Information Dynamics is uiteraard graag bereid volgens een ander plan bijdragen te leveren.

Zo lijkt er behoefte om tijdig hechtere samenhang te borgen tussen diverse onderdelen van het programma Kwaliteit en Innovatie (KEI). Metapatroon is bij uitstek geschikt om relevante verschillen-in-samenhang allereerst conceptueel te ordenen; dat kan bijdragen aan coördinatie van KEI. Een onderwerp dat daarvoor m.i. met voorrang in aanmerking komt is autorisatie; welke informatie een deelnemer aan rechtsverkeer al dan niet bevoegd is om te registreren, raadplegen, enzovoort, is immers afhankelijk van de hoedanigheid waarin z/hij deelneemt. Zonder adequate voorziening voor, zeg maar, integrale autorisatie zullen de resultaten van KEI niet het vertrouwen helpen vestigen dat nodig is om de doelstelling ermee te realiseren. Information Dynamics kan architecten van Spir-it in Metapatroon opleiden, en ze begeleiden tijdens het opstellen van stelselmatige modellen. Om te beginnen zal Information Dynamics voor zulke modellen de aanzet geven, maar het moet dus de bedoeling zijn dat eigen medewerkers van de Rechtspraak dat zo spoedig mogelijk overnemen. Dat strookt ook met de opgegeven doelstelling van de Rechtspraak [...] om “kennis van deze zeer specialistische dienstverlening te vergroten.”

Algemeen geldt dat de Rechtspraak 35% korting krijgt op het reguliere uurtarief voor ontwerp- en ontwikkelwerk. Indien de Rechtspraak ook voor het vervolg Information Dynamics inschakelt, blijft de licentie voor gebruik van KnitbITs resp. KnitbITs IR gratis. [...]

De optie dat “[d]e oplossing [...] tegen een vooraf bepaalde vergoeding [wordt] geleverd, geïmplementeerd en onderhouden” beschouwt Information Dynamics als normale gang van zaken.

Wat Information Dynamics betreft komt dat feitelijk op hetzelfde neer als een overeenkomst op basis van no cure, no pay. [...] H]et [is] overigens de vraag of no cure, no pay haalbaar is[, indien] de cure bijna geheel van de Rechtspraak af[hangt]. KnitbITs (IR) is immers nù beschikbaar voor installatie op het netwerk van de Rechtspraak; als dat onverhoopt niet tijdig gebeurt, kan dat uiteraard niet als “no cure” tellen. [...]

Information Dynamics beantwoordt uiteraard graag vragen over dit voorstel.

78.63

Als vervolg op jouw mededeling over een actualiserende marktconsultatie heb ik alvast geprobeerd te (her)ordenen wat ik vooralsnog òngevraagd als relevant

aanbod door Information Dynamics beschouw. Zie ajb [aantekening 78.62 voor afschrift van] die tekst.

78.64

Ik kijk uit naar een spoedig vervolggesprek, en dan in Utrecht, met [het niet-rechterlijk lid van dat gerechtsbestuur].

Als je mij een verzoek veroorlooft, ingegeven door zijn uitgesproken uitnodigende houding luidt het hierbij aan [hem] om vooraf **Stelselmatig op orde, data governance by design** te lezen[;zie [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#) voor ww-webeditie]. Al zeg ik het zelf, :-) dat rapport schetst een duidelijk en gedegen overzicht van zowel de reële stelselmatige opgave voor o.a. de Rechtspraak als de passende oplossingsrichting nota bene inclusief autorisatievoorziening; voor mijn bijdrage aan het a.s. gesprek stel ik mij voor als leidraad het model te nemen [waarnaar de publieksversie op p. 16 verwijst].

78.65

Wat is er met overgang naar de wolk (Engels: cloud) bedoeld? Is het slechts de noemer voor uitbesteding van informatieverwerking met behoud van apartheid van zgn toepassingen? In dat geval komt het neer op evenzovele wolkjes. Of is het idee daarentegen om alle informatie enzovoort in één verzameling bijeen te brengen? Vermoedelijk wordt ermee op 'iets' ertussenin gemikt. Waar op wàt precies?! Omdat ze stellig nog geen benul ervan hebben hoe aparte toepassingen, in eerste aanleg bijvoorbeeld praktisch met een informatierotonde volgens daarvoor geschikte resp. geschikt gemaakte informatiesleutels, althans op enkele hoofdlijnen van samenhang voorzien kunnen zijn, zou het weleens om het 'materieel' òngewijzigd overzetten van aparte toepassingen kunnen gaan met hoogstens een gedeelde autorisatievoorziening.

Jij en ik moeten vooralsnog dus maar ernaar raden.

Er zou toch zoiets als een beleid voor moeten zijn vastgesteld. Hoe luidt dat? Ach, in operationaliseerbare zin zal dergelijk beleid er wel niet zijn. Zo nee, dan krijg je nog maar eens bevestigd dat wat voor governance moet doorgaan de ondermijning is van daadwerkelijk(e) beheer(sbaarheid).

Maar, wie weet. Vraag daarom om hulp. Je zoekt aanknopingspunten voor een zinvol vervolg, nietwaar? Welnu, informeer belangstellend naar documentatie over wat kennelijk geldt als het wolkbeleid. Als er zelfs beleidsdocumentatie is waarin de verwolking als aspect opgenomen is, nòg mooier.

Afhankelijk van het antwoord op zo'n vraag kan je – pas – gericht vervolg geven, maw met alweer minder kleine kans op samenwerking. Ja, in het rapport

Stelselmatig op orde, data governance by design staat stelselmatigheid allemaal allang informatiekundig verklaard. Maar hoe krijg je iemand die er kennis van zou moeten nemen zover om dat ook daadwerkelijk èn serieus te doen? Ik vrees dat het niet in één keer lukt. Zo heb ik pas ná plezierige kennismaking voorgesteld dat [met overigens een andere aanleiding een niet-rechterlijk lid van een gerechtsbestuur] die tekst leest(, maar toen ook prompt en het blijft afwachten in hoeverre hij dat doet). Nou ja, dit is mijn suggestie voor opbouwende pogingen tot voortzetting van jouw contact. Verder overleg?

78.66

Het zou èxtra mooi zijn, lijkt mij, wanneer [hij] dat rapport ruimer onder de aandacht

wil brengen. Nou ja, eerst maar een kijken of hij het leest en dan ons vervolgesprek. :-)

78.67

Ik probeer nog maar eens beknopt te verklaren hoe Metapatroon als modelleermethode helpt om willekeurige betekenissenvariëteit eenduidig te ordenen. Tot dusver gangbare methoden veronderstellen – doorgaans impliciet – atomisme. Uitgaande van één atoomexemplaar kan dat exemplaar allerlei relaties van allerlei soorten met allerlei andere atoomexemplaren hebben. Wanneer is welke deelverzameling daarvan relevant?

Zo'n vraag valt, eh, atomair onmogelijk te beantwoorden. Daaraan verwant is de moeilijkheid van, zeg maar, in- resp. uitzoomen. Een verzameling atoomexemplaren kan op haar beurt immers géén atoomexemplaar zijn, evenmin als, omgekeerd, een gedeelte van een atoomexemplaar. Ofwel, aan een bepaalde afbakening àls atomen zit je vast, en vandaaruit kan je slechts verder met relaties. Waar de gekozen, zeg maar, afbakening voordeliger uitpakt voor relaties zus, is het effect nadeliger voor relatie zo. Dat blijft maar verspringen.

Voor een zéér beperkt bereik zoals met een aparte (computer)toepassing geeft dat overigens vrijwel nooit problemen (omdat daarvoor de afbakening van atomen c.q. entiteiten meestal 'vanzelfsprekend' is). Het valt zelfs niet eens op. Helaas, want prompt voor het geringste ruimere bereik valt er niet aan erkenning van verwevenheid te ontkomen. Daarop is atomisme niet berekend, punt.

Volgens Metapatroon is atoom niet de principiële eenheid, maar gedrag(ing). En gedrag is niet exclusief van een object gedacht, maar resulterend uit samenloop van een object met een situatie. Dit brengt de veelheid aan relaties terug tot de enkelvoudige relatie tussen enerzijds object, anderzijds situatie. Voor de relatie is een richting aangegeven. Die plaatst een object 'in' een situatie, en daarom eindig ik met de pijl aan de kant van wat voor die relatie als de situatie geldt. Andersom? Ook goed, maar bij voorkeur consequent voor één en hetzelfde model.

Vanwege dat enkelvoudig bestaat ondubbelzinnig de voorwaarde voor herhaling.

Daarvoor constitueert zo'n relatie een situationeel object dat op zijn beurt kan

'doorgaan' voor object en/of situatie als aanknopingspunt voor verdere

gedragsverbijzondering. In omgekeerde richting van recursiviteit moet een aanknopingspunt dan uiteraard eveneens als situationeel object worden opgevat.

Daaruit volgt dat dáárvoor een object en een situatie als de samenlopende delen onderscheiden moeten zijn. Dat houdt voor een model op met de horizon als grens.

Zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantic diagram met Metapatroon](#) voor een lopend modelleervoorbeeld.

Maar hoe zit het dan met onderlinge relaties van objecten? Die zijn met afwijzing van atomisme toch niet weg? Nota bene, àlle verwevenheid wordt via enkelvoudige relaties geordend. Neem situatie S en objecten A en B. Blijkbaar hebben A en B 'in' een onderlinge betrekking. Ofwel, als situationele objecten gelden A-in-S en B-in-S. Daartussen zijn twee relaties mogelijk, te weten (A-in-S)-in-(B-in-S) en (B-in-S)-in-(A-in-S). Met een modeltekening is dat meteen duidelijk, ook wanneer dergelijke verbijzonderingen worden voortgezet. Het is 'gewoon' telkens weer de relatie object-in-situatie resulterend in situationeel object (met aldus eenduidig gedrag), dat op zijn beurt kan dienen als object en/of situatie voor relaties à la object-in-situatie.

Onoverzichtelijkheid dreigt gauw door objecten – en situaties – volgens vertrouwde concreetheid te benoemen. Informatiekunde op/voor stelselschaal is een

vak(discipline) mede omdat ontwerp van praktisch bruikbare modellen abstractievermogen vergt.

78.68

Dank je wel voor inzage! Na een vluchtige blik heb ik de indruk dat opnieuw zoiets als doelbinding ontbreekt. Vergis ik me? Ik zou zeggen, noem het om te beginnen uitbesteding. Daarvan kan niemand beweren dat z/hij niet weet wat dat is. Onder de noemer van cloud kunnen mensen volhouden dat zij er eigenlijk ook niets van begrijpen.

Verder opvallend? Ik kan geen spoor ontdekken van wat er o.a. door/voor de Rechtspraakorganisatie moet gebeuren om onderdeel te zijn van wat toch als digitaal ecosysteem nastrevenswaard verklaard is. Maar – pas – zodra de noodzakelijke stelselmatigheid serieus genomen wordt, zijn zinvolle afwegingen voor o.a. al dan niet uitbesteding mogelijk. En daarvoor komt zgn techniek dan achter- ipv vooraan (met verder niets ...).

Tja, hoe kan je er nog iets opbouwends aan bijdragen? Er is m.i. met voorrang een redenering gevraagd volgens de bijdragen van rechtspraak(processen) aan maatschappelijk verkeer. Van eventuele uitbesteding van wat worden die bijdragen beter, of juist slechter? Daarvoor moeten dus allereerst de passende voorzieningen voor rechtspakelijk (informatie)verkeer stelselmatig zijn aangeduid om vervolgens te bepalen wat als verdeling in-/uitbesteed optimaal werkt. Naar mijn idee staat in **Stelselmatig op orde, data governance by design** een aanzet steekhoudend beschreven. Nogmaals, hoe krijg je daarvoor aandacht? Er rijdt niet alleen een trein, maar die zit blijkbaar al helemaal vol (van zichzelf :-).

Nog wat verder over praten?

78.69

Ik heb de documentatie die jij me stuurde nogmaals bekeken, ditmaal wat uitvoeriger. Terwijl ik beleid en strategie als hetzelfde opvat, is daarin met beleid “wat” bedoeld en met strategie “hoe.” Waarom geldt kennelijk als aspect van wat. Helemaal gelijk had ik overigens niet met mijn eerdere bewering dat er geen spoor te bekennen valt van het, eh, beleid gericht op zgn digitaal ecosysteem. Klopt, “het aantal interne, maar vooral ook externe gebruikers neemt toe.” Maar van erkenning van recursief-situationele hoedanighedenvariëteit van gebruikers is nog géén sprake, laat staan van een ... middel ervoor zoals met [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) aangegeven.

De term cloud als enkelvoud werkt dus zeer belemmerend voor evenwichtig(e) ... beleid (strategie). Verder wekt dat – Engelse – woord de valse indruk dat ‘het’ allemaal nieuw is. Ja, er zijn alweer verdere mogelijkheden – en dienovereenkomstige beperkingen – voor door digitalisering van informatieverkeer. Maar in beginsel (!) is er aan uitbesteding natuurlijk niets nieuws.

Het loont om dat principieel te duiden. Algemeen gesteld is een actor ‘iets’ dat een doel heeft en zich gedraagt (lees ook: activiteiten, taken e.d. verricht) om dat doel te bereiken. Daarvoor gebruikt de actor middelen (en is deels zelf middel).

Een actor is zelfvoorzienend voor zover z/hij een activiteit strikt met ‘eigen’ middelen kan uitvoeren. Daaraan gaat het verwerven van middelen voor zelfbeschikking annex –voorziening vooraf en dat gebeurt inderdaad al eerder volgens een doel, enzovoort ... Ik koop een hamer, en vervolgens ben ik zelfvoorzienend voor de activiteit spijkeren. Anders moet ik de burens vragen of ik dat gereedschap mag

lenen.

Voor talloze activiteiten is een actor allesbehalve zelfvoorzienend. Als ik van huis uit in circa twintig minuten in het centrum van den Haag wil zijn, heb ik daarvoor een 'eigen' fiets, maar maak ik daarmee gebruik van de openbare weg.

Ofwel, voor allerlei taken is er de verhouding aan de orde tussen eigen en niet-eigen middelen. Het criterium voor een eigen middel is dat de actor in kwestie er als het ware (van)zelfsprekend over kan beschikken, terwijl z/hij voor gebruik van een niet-eigen middel een al dan niet uitgesproken regeling moet treffen met een andere actor.

Wie de veronderstelling maakt van een ecosysteem, dwz een stelsel gekenmerkt door verwevenheid, neemt daarmee tegelijk aan dat 'deelnemers' over en weer verward zijn in verhoudingen volgens respectievelijke zelfvoorziening en uitbesteding.

Wat voor een actor mbt een doel en bijbehorende activiteiten de optimale verhouding (!) is tussen eigen en niet-eigen middelen kan door allerlei ontwikkelingen wijzigen. Neem de levensloop. Een mens leert steeds meer zelf te doen, maar komt mede daardoor in situaties te verkeren waarin z/hij steeds minder zelf kan met afhankelijkheid van andere mensen van dien. Zo 'hangt' (een) organisatie van/door onderlinge afhankelijkheden aan elkaar.

Want de ene actor kan wel een bepaalde verhouding willen, maar aan wat voor haar/hem het uitbestede aandeel is moet(en) de andere actor(en) dan wel wil(len) meewerken als haar/zijn (hun) zelfvoorziening.

Onloochenbaar zijn het sinds enkele decennia óók ontwikkelingen in digitale technologieën die aanleiding geven tot heroverweging op heroverweging van wat telt als optimale verhouding tussen zelfvoorziening en uitbesteding. Om de ophef over cloud te dempen wijs ik erop dat tot ongeveer veertig jaar geleden Nederlandse ministeries de facto verplicht waren om "automatisering" door het RijksComputerCentrum te laten doen. Zeg ook maar dat ministeries, met zowel zgn in- als uitvoerinformatie 'op' papier, wat digitalisering betreft verhoudingsgewijs nooit méér uitbesteed hebben dan toen, want alles. Als medewerker van het ministerie van Buitenlandse Zaken vond ik die verhouding averechts mede gelet op inmiddels beschikbaar gekomen middelen, zie de eerste hoofdstukken van [Het Experiment Buitenlandse Zaken, overwegingen rondom geautomatiseerde informatievoorziening](#) voor een verslag ervan.

Nota bene, de gewijzigde verhouding die toen voor een doorbraak zorgde, zou om allerlei redenen later stellig weer anders hebben moeten uitvallen. Let wel, 'mijn' beleid voor BZ waarnaar ik verwijs, dateert van het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw. De opkomst van het Internet was midden jaren negentig. En het Internet is uiteraard exemplarisch voor de mogelijkheid om, opnieuw, de verhouding zelfvoorziening-uitbesteding te veranderen. Daarvoor 'maakt' het Internet een cruciaal verschil, bijvoorbeeld vergeleken met wat ik pakweg veertig jaar geleden kon bedenken. Destijds was het bereik van de digitale verkeersvoorzieningen weliswaar reeds wereldwijd, maar moest beperkt blijven tot de – ik noem ze maar even – kantoorlocaties in binnen- en buitenland. Ja, er bestond elektronische post, maar 'buiten' BZ beschikte nog vrijwel niemand van de relevante contacten over een aansluiting. Dat is met het Internet allang dóórgeslagen.

Inmiddels moet het uitgangspunt zijn dat iederéén kan deelnemen aan digitaal gefacilieerd informatieverkeer. Daaruit volgt dat afweging voor de verhouding tussen

zèlfvoorziening en uitbesteding niet langer zinvol is volgens – de illusie van – strikt eigen doelen en zo door naar taken. Nu iedereen ook realistisch belanghebbende is voor digitale verkeersvoorzieningen moet de afweging volgens – de fictie van – het algemeen belang gebeuren. Dan gaat het dus om infrastructuur.

Door gebrek aan historisch besef wordt er nodeloos ingewikkeld gedaan over “cloudbeleid,” “cloudstrategie” en ga zo maar door. En tegelijk niet verreichend genoeg. In **Stelselmatic op orde, data governance by design** staat kritiek op de insteek volgens stelselverantwoordelijkheid. Uitgaande resp. mikkend op stelsel als noemer van het gehele verkeersbereik is omvattende regie e.d. immers ook weer een illusie. Wat praktisch wellicht nog het redelijkst kan functioneren is aspectverantwoordelijkheid zoals in dat rapport geopperd staat.

Per doel/taak kan nogal verschillen wat daarvoor – op enig moment – de optimale verhouding is tussen zèlfvoorziening en uitbesteding. Van dat inzicht kan/moet beleid afgeleid zijn. Met voorrang is een ‘voorziening’ gewenst die toestaat dat afwegingen verschillende uitkomsten mbt de middelenverhouding – kunnen – krijgen. Dankzij zo’n voorziening is de druk prompt wèg. Kies voor de ene taak vergaand voor zèlfvoorziening, voor een àndere taak vergaand voor uitbesteding. Voor een willekeurige taak voor een verhouding ergens ertussen. Wanneer? Kijk maar, en dat kan beheersbaar(der) van middel tot middel. En wijzig die verhouding vooral zodra er voldoende aanleiding/gelegenheid voor is.

Je hebt volkomen gelijk, :-) ook in dāt opzicht onmisbaar is uiteraard de stelselmatic bemeten autorisatievoorziening. Ik zou zeggen dat je er als pionier zèlfvoorzienend mee moet beginnen. Dat verandert zodra dat middel nòg ruimer maatschappelijk de status verkrijgt van onderdeel van infrastructuur voor informatieverkeer.

78.70

Zó had ik het nog niet uitgedrukt, maar, inderdaad, wanneer èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, probeert de voortbrenger er àltijd mee de middelenverhouding voor – het bereiken van – haar/zijn doel te wijzigen. Meestal minder zèlfvoorziening, méér uitbesteding.

78.71

Beleid is dat dus nog helemáál niet, laat staan tactiek (waarvoor volgens de aangestookte verwarring wellicht de aanduiding strategie moet dienen). Want met beleid overigens hetzelfde als strategie is er pas sprake van, indien – daarmee – niet alleen het doel eenduidig is bepaald, maar óók deugdelijk beredeneerd is dat het geopperde doel zowel zinvol als vrijwel zeker haalbaar is. Zonder nodige en voldoende haalbaarheidsaanwijzingen ontbreekt immers de basis voor tactiek (zoals herhaalde mislukkingen van digitaliseringsprojecten illustreren). Waar begin je anders eigenlijk aan?! Ofwel, zolang in redelijkheid over doel inclusief haalbaarheid onzekerheid bestaat, is er domweg nog géén beleid, punt.

Om tot – zulk – beleid te komen, kunnen uitvoerige voorbereidingen nodig zijn.

Noem het beleidsònderzoek, -verkenning e.d.

Met mijn dank voor jouw voorlichting over ‘hoe het nu zit,’ wat ònze verkenning wat mij betreft prompt heeft bevèstigd, nee, dus géén verrassing, is dat zgn cloud volstrekt òngeschikt is als eventueel beleidsthema. Er gaat een veel en veel te algemene oplossingssuggestie van uit. Daardoor is de doelstelling op voorhand gekaapt, die door de monopoliserende strekking – dè cloud, alsof er één van is – voorts dwingt tot ontkenning van reële verschillen. Dat werkt dus nooit.

Als wij ònze verkenningen voortzetten, stel ik voor om allereerst dóór te gaan op wat jij noemt dat het dringendst wordt ervaren als aanleiding om mbt digitalisering de verhouding zèlfvoorziening en uitbesteding te heroverwegen. Als ik jou goed begrijp, is dat de aankondiging door zelfs meerdere (!) leveranciers van programmatuur(pakketten) om in de – zeer? – nabije toekomst levering van zo'n pakket te staken. De desbetreffende programmatuur 'draait' niet langer onder beheer van de afnemer, maar doet dat voortaan onder beheer van de leverancier in kwestie; die levert aldus niet meer de programmatuur als product, maar als dienst de mogelijkheid ervan gebruik te maken. Maar hoe zit dat dan? Wat verandert er daardoor zoal? Wordt vervolgd.

78.72

Wat verhoudingen betreft wijs ik nog maar eens op vraag en aanbod. Voor allerlei situaties van maatschappelijk verkeer is inschakeling van een 'tussenpersoon' zelfs verplicht. Dat is prompt herkenbaar aan beroepen waarvan de beoefenaren moeten beschikken over netzo formeel getoetste certificering.

Zo zijn allerlei medicijnen slechts op recept verkrijgbaar. Het idee is dat n iemand zomaar een apotheek kan inlopen om zo'n medicijn te kopen ter bestrijding van een kwaal waarvan z/hijzèlf vol overtuiging beweert eraan te lijden. (Ik laat in het midden dat er elders, ofwel illegaal, vaak wèl aan te komen is.) Die verplichtingsregeling stelt als voorwaarde voor verwerkelijking van aanbod dat een bekwame arts een deugdelijke diagnose en dito behandelplan (op)stelt. In die zin is èlke tussenpersoon een therapeut.

De bekwaamheid àls therapeut komt erop neer iemand mbt haar/zijn belangen nota bene serieuzer te nemen dat z/hij dat zèlf doet. Dus, de therapeut heeft noodzakelijkerwijs (!) een kritisch opbouwende houding. Wat iemand als klacht en/of wens verkondigt, kan immers slechts een symptoom zijn. Of fantoom. De 'vraag' is dan wat de ònderliggende oorzaken en/of motieven zijn. Alleen 'aanbod' op die door bemoeienis van de tussenpersoon door iemand als het ware doorleefdere 'vraag' kan natuurlijk helpen.

Certificering is zeker geen waarborg voor kwaliteit van therapeuten annex tussenpersonen. Klopt, op hùn beurt hebben therapeuten ook zo hun belangen.

Zodra echter vergaand consensus is ontstaan over werkzaamheid van aanbod voor vraag, is het wèl raadzaam om op z'n minst enig voordeel te gunnen aan wie zich beroept op een tussenpersoon. Verplichte inschakeling is dan de uiterste optie.

Onder de noemer van digitalisering lijkt nog nauwelijks besef doorgedrongen van het nut van een tussenpersoon. Bijgevolg duurt symptoombestrijding maar voort. Nee, ik geloof niet dat inschakeling van een informatiekundig ontwerper verplicht moet zijn, in elk geval niet in dit stadium waarin vraag vaak vòlgt uit aanbod. Vooral gevestigde tussenpersonen kunnen aansluiting intussen kwijt zijn geraakt.

Potentiële opdrachtgevers zouden zèlf toch – moeten – kunnen leren inzien dat zij hun eigen belangen èn nota bene belangen van wie zij verantwoordelijkheid dragen er passende voorzieningen voor te – laten – treffen, maar blijven schaden door onmiddellijk aanbod op hun vraag te verlangen. Iederéén, nou ja, met uitzondering van beunhazen die gastheren voor parasitaire exploitatie verliezen, is erbij gebaat ruimte te geven aan onderzoek en ontwerp 'ertussen.'

Zie ook [Nieuw! De informatietherapeut](#).

78.73

Van inenting merken wij niets. Het lijkt wel alsof wisselende besluiten over wie met voorrang ingeënt kan/moet worden zóveel moeite kosten, dat het inenten zèlf er vrijwel bij inschiet. Overigens ontbreken voldoende vaccins; beleidsworstelingen leiden uiteraard de aandacht af van beperkte levering. Nou ja, ik heb me er meteen op ingesteld dat het lang duurt of zelfs nooit over gaat.

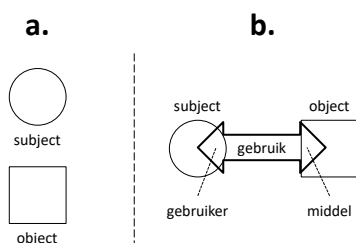
Intussen maak ik me onverminderd druk; digitaal informatieverkeer vergt een kwalitatief andere aanpak voor stelselmatige facilitering en ik blijf onbetaalde voorlichtingspogingen ondernemen (en dat verklaart dat ik voor antwoord een bericht van jou overgeslagen heb).

Zijn de Verenigde Staten soms op weg naar vier- ipv tweepartijenpolitiek? Komt er eerst een splitsing van de Republikeinen, zeg maar in rechtsmidden en rechts, en – nogal wat later – een splitsing van de Democraten in linksmidden en links?

78.74

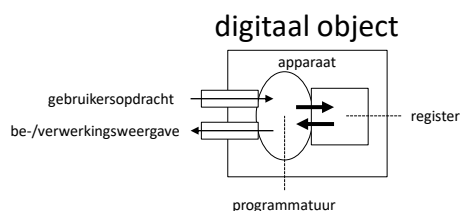
Waar waren we gebleven? Doel- resp. taakgericht nader beschouwd is voor middelen telkens de verhouding aan de orde tussen zelfvoorziening (onafhankelijkheid van andere partijen) en uitbesteding (afhankelijkheid van andere partijen). Om voor- en nadelen van een bepaald voorstel voor zo'n verhouding alweer beter te kunnen beoordelen is een overzicht van mogelijke verhoudingen nuttig, zo niet onmisbaar. Daarom probeer ik dat, noem het ook maar een typologie, als eerste vervolg te schetsen.

Hoe lukt het om een overzicht annex typologie algemeen toepasselijk te krijgen? Daarvoor moet worden uitgegaan van algemene begrippen. Dus, er is iemand (subject). En er is iets (object). Zoals figuur 1.b aangeeft, (pas) wanneer het subject zich met dat object gedraagt, maw ermee doe(l)t, is z/hij een gebruiker van een middel.

figuur 1

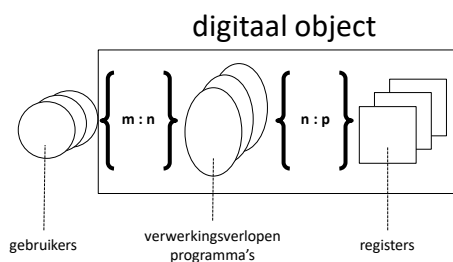
Het gebruiksmiddel dat, zeg maar, digitaal werkt, is – nota bene, in figuur 2 allereerst zéér karikaturaal opgevat – een apparaat dat informatie die de gebruiker opgeeft volgens programmatuur verwerkt (lees overal ook: bewerkt) en de daaruit resulterende informatie aan de gebruiker toont; de programmatuur kan ook – en vaak vooral – door opslag reeds beschikbare informatie verwerken.

figuur 2

Wat tegenwoordig digitalisering heet, is begonnen met een enkel apparaat voor slechts één gebruiker voor slechts één programma, met eventueel slechts één register. Voor begrip van wat thans de reële typologie is, helpt besef van die uitgangskonfiguratie volgens zulk doorlopend enkelvoud. Want kenmerkend voor de ontwikkeling van digitale objecten is facilitering van alom, met excuus voor dat woord, vermeervoudiging.

Hoewel vooralsnog beperkt tot één digitaal object zijn er samenhangende mogelijkheden gekomen van meerdere gebruikers tegelijk voor meerdere, nogmaals excuus, verwerkingsverlopen tegelijk door meerdere programma's tegelijk per gebruiker en van meerdere registers tegelijk per verwerkingsverloop. In de gestileerde weergave van figuur 3 zijn dienovereenkomstige verhoudingen opgenomen. (Dergelijke verhoudingen gelden dus als nadere indeling van wat iemand voor taakuitvoering uitbesteedt.)

figuur 3

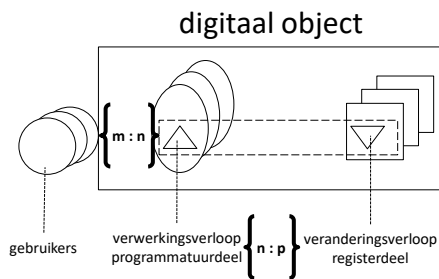
Met de opstelling volgens figuur 3 kan echter van alles en nog wat mis gaan. De verhoudingen zoals $m:n$ en $n:p$ vergen extra voorzieningen voor integriteit. Eén verloop van verwerking van één programma voor één gebruiker mag immers niet onderhevig zijn aan (ver)storing door andere verwerkingsverlopen van hetzelfde programma en/of andere programma's..

Besef van bedoelde verhoudingen geeft dus tevens een idee van verdere risico's als gevolg van – mogelijkheden voor – vermeervoudiging. Met de bedoeling van misbruik kan informatie in een register worden geraadpleegd, gewijzigd, verwijderd e.d. Daarom moeten (on)bevoegdheden voor gebruik expliciet geregeld zijn: autorisatie.

Met een autorisatievoorziening gaat het om een proactieve maatregel. Meervoud van gebruikers noodzaakt echter ook tot een reactieve maatregel; van daadwerkelijk gebruik moet eventueel een controlespoor (Engels: audit trail) worden aangelegd. Wat figuur 3 aldus wel verduidelijkt, is dat de 'zwakke punten' voor integriteit enz. als het ware het gevolg zijn van maatregelen om een meervoud van gebruikssporen elk eenduidig te laten verlopen. Vooral waar verhoudingen aan de orde zijn, bestaat het voornaamste risico op verstoring door zowel onbedoelde fouten als bedoelde inbreuk.

Ik ga door op autorisatie. Met uitbreiding van programmatuur van een enkel programma tot een zgn pakket dat allerlei programma's omvat die allemaal uitwerken op één of meer 'gedeelde' registers, blijft de bevoegdheid van een gebruiker doorgaans beperkt tot – gebruik van – een gedeelte van zo'n pakket. In overeenstemming daarmee is de gebruiker dan bevoegd tot gebruik van slechts een gedeelte van ervoor benodigde resp. registers. Daardoor verschuift de

desbetreffende verhouding uitgaande van gebruikers.

figuur 4

De ontwikkeling van digitale technologieën is, zachtjes uitgedrukt, niet tot een enkel – apparaat van een – digitaal object beperkt gebleven. Als noemer voor verdere vereenvoudiging geldt vernetwerking.

Een netwerk is niet zomaar óók een digitaal object, maar dan – veel – groter. Zo is een stad géén gebouw, maar omvat allerlei gebouwen; de nadruk als stad ligt zelfs op verkeersvoorzieningen waarmee de gebouwen onderling zijn verbonden. Een netwerk biedt voorzieningen voor digitaal informatieverkeer. Door volgens de vergelijking met een stad eveneens wegen, bruggen e.d. als evenzovele gebouwen op te vatten, is alweer duidelijker dat een netwerk niet alleen digitale objecten verbindt, maar tevens ‘zelf’ uit digitale objecten samengesteld is.

Voor inzicht op hoofdlijn loont het om te inventariseren waartoe zulk meervoud van digitale objecten in hun samenhang zoal – moeten kunnen – dienen.

Ik begin wederom met iemand die een middel wil gebruiken. Z/hij kan met een digitaal object op een netwerk aansluiting. Of dat met een zgn vaste of mobiele verbinding gebeurt, doet er voor inzicht op hoofdlijn niet toe.

Het ‘eigen’ digitaal object van de gebruiker volstaat blijkbaar niet als middel voor uitvoering van haar/zijn taak in kwestie. Er kunnen verschillende redenen zijn, ook tegelijk geldig, dat de gebruiker zich bekend moet maken om de verdere middelen beschikbaar te krijgen zoals beveiliging, integriteit en/of kostenverrekening. Zolang het om een enkel digitaal object gaat dat in een afgesloten gebouw resp. ruimte erin staat en waarin óók iemand zich moet bevinden om het te gebruiken, is de controle op identiteit anders geregeld, bijvoorbeeld met een fysieke sleutel, een portier die de medewerkers herkent, een toegangspas voor het gebouw e.d.

Maar voor begrip van vernetwerkte middelen helpt de aanname dat willekeurig wie er met willekeurig welk digitaal object op kan aansluiten. Tot het bereik van het netwerk in kwestie moeten zonodig tevens middelen behoren die de identiteitstelling van iemand nagaan. Zo’n voorziening staat bekend als identity provider.

Een – bevestigde – identiteitstelling is echter te grofmazig voor regeling van informatieverkeer op open schaal, maw met willekeurige middelen voor willekeurige taken. Als sociologische aanname geldt dat subjecten zich verschillend gedragen al naar gelang hun hoedanigheid in een bepaalde situatie. Ofwel, voor de keuze van passende verdere middelen moet de identiteitstelling, indien door een identity provider terzake bevestigd, tot een situationele hoedanigheid worden verbijzonderd. Ook daarvoor is een voorziening nodig die een deelverzameling van aldus eveneens vernetwerkte digitale objecten dan biedt: hoedanighedenwijzer. Het belang c.q. de noodzaak van zo’n index om te – kunnen – schakelen tussen identiteitstelling en verdere middelen lijkt overigens nog niet of nauwelijks doorgedrongen. Op de reële

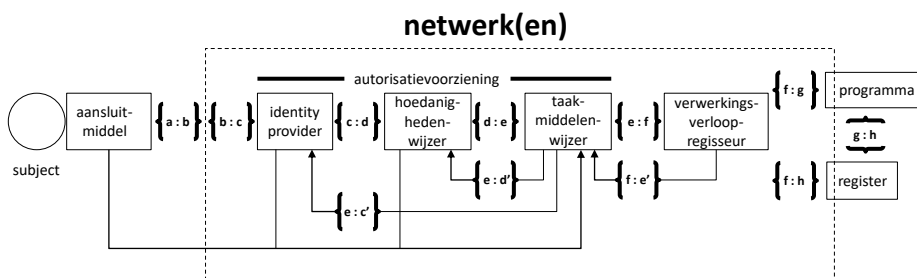
verkeersschaal zoals een netwerk faciliteert, is het echter onmisbaar voor zowel gerichte autorisatie als het aanleggen van relevante controlesporen.

(Pas) in een situationele hoedanigheid heeft het op netwerkschaal daarom zin iemand vèrdere taakmiddelen beschikbaar te stellen. Als zulke middelen gaat het per taak(soort) om een combinatie van programmatuur en informatie. Als ingang waren functies van programma's gangbaar, met vervolgens eventueel toespitsing op informatie. Maar het kan uiteraard ook in òmgekeerde volgorde, of onmiddellijk gecombineerd. Ook die verdere opzet voert voor inzicht op hoofdlijn echter te ver; als algemene aanduiding stel ik taakmiddelenwijzer voor.

Met de keuze van een concreet taakmiddel kan iemand 'echt' aan de slag. Daarvoor dienen wederom vernetwerkte digitale objecten, resp. èlk ingericht zoals figuren 2, 3 en 4 ruwweg toont.

Voor iemand die met een netwerkaansluiting beschikt over – vèrdere – middelen, onttrekt de inrichting ervan zich aan haar/zijn zicht. Overdrachtelijk gezegd verkeert het netwerk en wat resp. hoe daarmee vèrder van alles en nog wat is verbonden zich haar/hem allemaal in een nevel (Engels: cloud).

Ter borging van beveiliging, integriteit enz. is er daadwerkelijk niets neveligs aan, sterker nog, dat måg er uiteraard niet aan zijn, om de vermeervoudiging te beheersen. In figuur 5 zijn opnieuw uiterst karikaturaal in functioneel opzicht de voorzieningen geschetst die voor netwerkgebruik aan de orde – kunnen – zijn.

figuur 5

Zo hebben de functionele voorzieningen die voorafgaand aan verwerkingsverloop geplaatst zijn, op hùn beurt – dus – èlk eveneens een verwerkingsverloop. En de voorziening voor regie van verwerkingsverloop kan verloop op onderdelen als het ware aan zichzelf opdragen, enzovoort. Voor het overzichtsschema in figuur 5 is ruwweg verondersteld dat zulke verwerkingsrecursie allemaal verloopt via de taakmiddelenwijzer (inclusief verwerking àls taakmiddelenwijzer zèlf).

Voorts staat zoiets als een terugschakeling van taakmiddelenwijzer naar hoedanighedenwijzer aangegeven. De tot dusver gangbare manier om een programmatuurpakket te gebruiken is immers om 'binnen' dat pakket pas een – nadere – identiteit als gebruiker op te geven; daaraan zijn strikt voor het pakket in kwestie één of meer hoedanigheden – daarvoor doorgaans rollen genoemd – verbonden en dáármee dan dienovereenkomstig slechts door datzelfde pakket beschikbare taakmiddelen. Op deze manier kan trouwens voor gebruik van een willekeurig vòlgend taakmiddel als het ware tussendoor een betrouwbaardere authenticatie van de identiteitstelling van de gebruiker worden verlangd dan blijkbaar eerder 'verwerkt.'

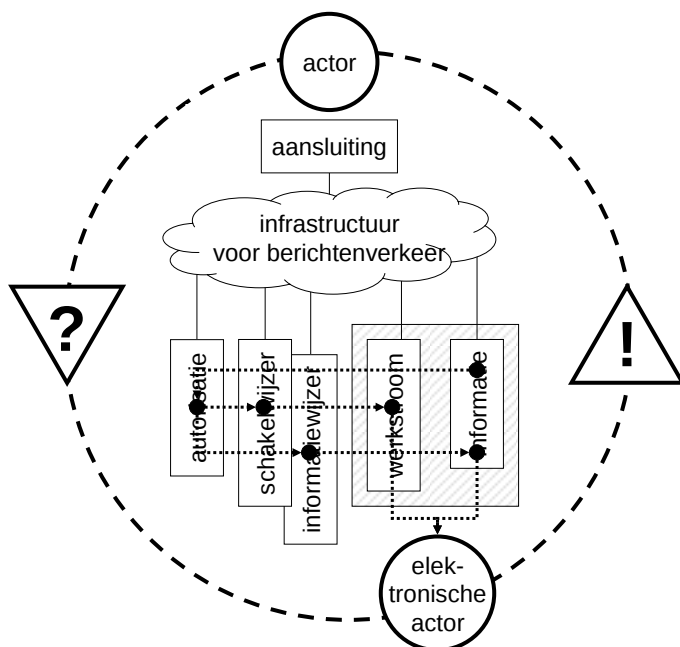
Kortom, op samenhang zoals figuur 5 toont, zijn allerlei variaties mogelijk. Iemand laat, bijvoorbeeld, een verwijzing naar een voor haar/hem veelvoorkomende taak meteen 'op' haar/zijn aansluitmiddel tonen, waarna z/hij haar/zijn identiteitstelling bevestigd moet zien te krijgen, enzovoort.

Ik heb nog in het midden gelaten dat wat zich voordoet als één netwerk waar informatieverkeer over geleid wordt, feitelijk een verzameling gekoppelde netwerken is.

Hoe dan ook bedoel ik met een schema zoals figuur 5 biedt vooral niets nieuws (!) voor te stellen. De configuratievoorbeelden die ik geef kunnen algemeen bekend verondersteld zijn. Volgens variaties op een dergelijke opstelling werkt digitalisering nu eenmaal sinds daarvoor tevens zgn netwerken beschikbaar zijn.

Hoewel een overzicht onmogelijk anders dan als grove karikatuur opgesteld kan worden, valt daarom met zo'n schema o.a. alweer – veel – gericht na te gaan wat een uitbestedingsaanbod door een leverancier van programmatuurpakket al dan niet dekt en in hoeverre dat strookt met bevordering van betrouwbare stelselmatigheid van – digitale facilitering – van informatieverkeer.

Met vergelijkbare strekking als het schema volgens figuur 5 heb ik als figuur 8 in [Informatieverkeer in publiek domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004) een "basismodel van het verkeersstelsel voor enkelvoudige informatiebewegingen" opgenomen. Hoewel dat model zich m.i. wat minder leent voor gerichte verkenning van/onderzoek naar middelenverhouding tussen zelfvoorziening en uitbesteding heb ik het als figuur 6 toegevoegd. Het maakt extra duidelijk dat toekomstvast opzet (lees ook: beleid, strategie) allereerst van specifieke techniek(oplossingen) moet abstraheren.

figuur 6

78.75

Ik ben benieuwd of wat [in **aantekening 78.74**] staat jou helpt om zin resp. onzin van zgn cloudbeleid te herkennen. Hoewel ik mijn best erop gedaan heb, sluit ik niet uit op mijn beurt met onzin te komen. Ik reken erop dat Martijn Houtman mij zonodig verbetert. :-)

78.76

Je bent hopelijk toch niet ziek? Of heb ik je ca. een week geleden een te moeilijke vraag gesteld? :-)

78.77

Okee, er is blijkbaar een leverancier van een programmatuurpakket die meedeelt dat het pakket in kwestie vanaf een bepaalde datum niet meer als product geleverd wordt, maar door de klant als dienst gebruikt moet worden. Daarvoor voert die leverancier stellig allerlei redenen aan waaròm dat vooral voor de klant voordelig is. Wat mij betreft besteden we daaraan vooralsnog echter géén aandacht.

Voor overwegingen verdient programmatuur m.i. niet de nadruk, informatie wèl. In het verhoudingschema mbt digitale middelen, zie figuur 5 in **aantekening 78.74**, is dat het 'element' register. Wat zijn de gevolgen dáárvoor van programmatuur-als-dienst?! Is daarmee ònlosmakelijk althans gedeeltelijk informatiebeheer-als-dienst door de leverancier verbonden?

Zo ja, dan acht ik meteen argwaan gerechtvaardigd. In navolging van zgn sociale-mediabedrijven willen allerlei bedrijven gebruik(er)sinformatie verkrijgen. Onder het mom van expliciete programmatuur-als-dienst heeft een leverancier die informatie, en meer, 'onder controle' via impliciete informatiebeheer-als-dienst.

In het algemeen voor inventarisatie geeft het verhoudingschema op hoofdlijn aan waar de voornaamste kwetsbaarheden mbt informatie bestaan, van gebruik van het pakket in combinatie met (!) van/voor de klant specifieke registers door onbevoegde gebruikers tot en met inbreuk op verwerkingsverloop met telkens ongewenste e.d. gevolgen voor geregistreerde informatie.

Let wel, met de huidige opzet die immers ook allang door vernetwerking is gekenmerkt, bestaan er op dezelfde punten risico's; een slogan als 'in the cloud' mag dat niet verhullen.. Er is gewoon, kortom, een vergelijking aan de orde. (En er zou zo'n risicoanalyse van de huidige opzet gemaakt moeten zijn.)

Ik neem het besluit op dat leveranciersvoorstel niet, maar ik zou een vergelijking beoordelen volgens een mengsel van op behoud èn verandering gerichte criteria. Als zodanig versterken ze elkaar nog eens. Behoudend? Bij informatiebeheer, zelfs van enkele aspecten ervan, waarvoor iemand verantwoordelijk is voor gebruikskwaliteit, klopt, zoals aangeduid in het rapport **Stelselmatig op orde, data governance by design**, past zèlfvoorziening (en dus géén uitbesteding).

Veranderingsgericht? Voorzieningen voor digitaal informatieverkeer verkrijgen naar mijn idee alsmaar infrastructureler karakter. En op de reële schaal van (lees ook: voor het reële bereik met) informatieverkeer komt daarvoor slechts een federatieve opzet in aanmerking, punt. Dat vergt pèr, zeg maar, knooppunt aandeel in adequate – maatregelen – voor integriteit enz. van informatie (en, nee, blockchain is daarvoor niet geschikt). Indien integriteit enz. zèlfvoorzienend voldoende geborgd kàn zijn, zie ik geen reden om beheer 'uit huis' te doen van informatie waarvoor verantwoordelijkheid telt, integendeel.

De vergelijking moet uiteraard niet tot risico's beperkt blijven. Wat zijn eventueel

andere nadelen, en welke voordelen staan er tegenover? Milieu, dan maar? Zo kost verwerking energie. Nota bene, ook – en vooral? – met het doorlopen van de functionele aanlooptappes volgens het verhoudingschema is verwerking gemoeid. Nabijheid van verwerking kost verhoudingsgewijs stellig minder energie dan op afstand van uitbesteding.

(Maar) zèlfvoorziening geldt pas met ‘eigen’ medewerkers. Dat lukt nooit zolang technische insteek overheerst. Nogmaals, leidend moet informatie zijn waarvan een organisatie de verantwoordelijkheid draagt voor gebruikskwaliteit. Daar horen medewerkers met deskundigheid voor àlle beheeraspecten dan gewoon bij. Ik maak wel onderscheid tussen enerzijds het treffen van beheervoorzieningen, anderzijds het operationeel beheer ermee. Het realiseren van zulke voorzieningen is een incidentele, specialistische opgave. Een organisatie die de benodigde deskundigheden niet als diensten levert, moet niet zèlfvoorzienend willen zijn voor ontwerp en ontwikkeling van dienovereenkomstig gespecialiseerde beheervoorzieningen zoals met vernetwerkte digitale objecten aan de orde zijn.

Overigens pakt het nòg averechtser uit om dergelijk werk aan louter technici uit te besteden resp. over te laten. Leidend moet de informatiekundige insteek zijn.

(Want) voor bedoelde vergelijking moeten stelselmatige criteria gelden. De ene leverancier stelt zus voor, de andere wellicht zo, enzovoort. Er is maar één manier om daar lijn in aan te brengen. Dat volgens het perspectief van een willekeurige deelnemer aan informatieverkeer. Nota bene, dat is allang niet meer het perspectief van een ‘eigen’ medewerker. Ter facilitering van allerruimst denkbare opzet, en daardoor het meest flexibel, geldt m.i. de hoedanighedenwijzer als cruciaal schakelement. Volgens een situationele hoedanigheid is een subject immers pas gericht een – verdere – gebruiker, en kan z/hij àlle kanten op die voor haar/hem als zodanig bevoegd (!) vernetwerkt met variëteit van dien beschikbaar zijn.

Over argwaan gesproken, een leverancier van een programmatuurpakket mikt vrijwel zeker niet volgens zo’n stelselmatige oriëntatie, maar probeert daarentegen allereerst méér controle over pakketspecifieke digitalisering ‘van’ een klant te krijgen om vandaaruit vervolgens zulke controle uit te breiden naar méér digitalisering van die klant. Tja, wat doe je met meerdere van zulke leveranciers? Ik zou hoe dan ook de fuik van groeiende afhankelijkheid vermijden. Daarvoor moet je die fuik echter terdege kunnen herkennen.

Ik raak niet onder de indruk van de mededeling dat wat als programmatuur-als-dienst voorgesteld wordt – zelfs zeer binnenkort – alternatiefloos zou zijn, en al helemaal niet als het om een programmatuurpakket voor financieel beheer gaat. Daar zijn toch ècht talloze alternatieven voor. Neem fasegewijs boekhouden ... :-) Zo kan ik wel doorgaan met opmerkingen ter bevordering van m.i. redelijke analyse resp. beoordeling van middelenverhoudingen. Maar hopelijk heb je hiermee al een kritisch-opbouwend idee gekregen.

78.78

Ontologie komt voor methode, niet erna.

78.79

Volgens mijn idee van situationisme is gedrag niet exclusief een kwestie van een object. Of exclusief van een subject. Ik duid gedrag principieel als resultante van samenloop van enerzijds verondersteld een ob-/subject, anderzijds verondersteld een situatie. Dus, subjectief situationisme (met een object als, even kortweg

gekenschetst, een subject zònder cognitief vermogen voor gedragbepaling). Daarom moet een gedrag(ing) aan zowel het betrokken subject als de betrokken situatie toegeschreven zijn.

Als beginsel veronderstelt Ludwig Feuerbach (1804-1872) reeds samenloop. Pas onlangs kwam ik op dat spoor dankzij **The Young Hegelians and Karl Marx** (MacMillan, 1969) van David McLellan. Daarin is o.a. een hoofdstuk gewijd aan Feuerbach, omdat Marx cruciale ideeën aan hem ontleend heeft. McLellan stelt, dat

[t]he best way to see this clearly is firstly to examine closely Marx's chief reference to Feuerbach's work en secondly to trace the influence of Feuerbach's work in what Marx wrote during these years.[p. 101]

Daar gaat het mij dus niet om. Ik raakte vooral nieuwsgierig naar in hoeverre Feuerbachs opvatting inderdaad als – wat ik noem – subjectief situationisme geldt. Zo merkt McLellan op:

Where Feuerbach was unique was in his anthropology – his picture of man as a being [...] who lives in constant interchange with nature.[p. 107]

Met de titel **Anthropologischer Materialismus** (samensteller Alfred Schmidt, Europäische Verlagsanstalt/Europa Verlag, twee delen, 1967) zijn tekst(gedeel)ten van Feuerbach gebundeld die oorspronkelijk vanaf 1841 verschenen. Die bloemlezing begint met het opstel **Über den »Anfang de Philosophie«** (1841, pp. 66-74).

Het doet er allang niet meer toe waaròp Feuerbach kritiek heeft. Belangwekkend vind ik – dus – de opbouwende veronderstellingen die hij daarvoor benut, en voor zijn argumenten vermeldt.

Ik ken als gezegde dat een vis de laatste is die begrijpt wat water is. Zo wijst Feuerbach op de moeilijkheid om (be)grip te krijgen van (op) wat evident lijkt, want

[d]as Nächste ist gerade dem Menschen das Fernste; weil es ihm für kein Geheimnis gilt, eben deswegen ist es ihm ein Geheimnis; weil es ihm **immer**, ist es ihm **nimmer** Gegenstand.[p. 67]

Waartegen hij zich verzet, zoals Hegel nog leert, is dat filosofie feitelijk géén voorwerp kent. Zo veronderstelt Feuerbach daarentegen dat filosofie ook gewoon wetenschap is, wetenschap ook gewoon kennis is en kennis principieel werkelijkheid betreft:

Aber wie kommt die Philosophie zur Empirie? [...] Nur dadurch, daß sie die **empirische Tätigkeit** auch als eine philosophische Tätigkeit anerkennt[. p. 68]

Naar mijn indruk beperkt Feuerbach zich overigens nog tot de onmogelijkheid om waarnemen en denken strikt van elkaar te onderscheiden. Maar denkgedrag dat op de werkelijkheid betrokken is dient ter bepaling van, eh, zeg maar even, feitelijk gedrag dat op de werkelijkheid betrokken is. Volgens mijn voortzetting van de triadische positionering van een teken door Charles S. Peirce (1839-1914), zijn er geen twee, maar drie momenten cyclisch onlosmakelijk verbonden. Maar dat neemt niet weg dat Feuerbach reeds een door en door – wat later is gaan heten – pragmatische houding kiest:

Die Philosophie kommt nicht am Ende erst auf die Realität, sie beginnt vielmehr mit der Realität. [...] Wenn wir mit der Realität beginnen und in ihr bleiben, so ist die Philosophie uns ein immerwährendes Bedürfnis: die Empirie läßt uns bei jedem Schritte im Stiche, und treibt uns so auf das Denken zurück.[p. 68]

Zulke dynamiek schets ik met een dia-enneadisch schema, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Afgeleid van Peirce's triadische elementen telt de enneade negen elementen verdeeld over drie momenten/dimensies. Als schema heeft de enneade, met veel uitgebreidere mogelijkheden dan Feuerbach kennelijk voor ogen heeft,

keine andere Aufgabe hat als das Ich zu deklinieren, um aus den verschiedenen Verhältnissen des Ich in sich selber verschiedene Prinzipien zu deduzieren.[p. 74]

Met zoveel woorden, althans, zo begrijp hem graag, kondigt Feuerbach samenloop, wisselwerking e.d. aan met de vraag:

Wie kommt denn das Ich dazu, ein Anderes zu setzen?[p. 69]

Zijn antwoord luidt:

Nur dadurch, daß es dasselbe in Beziehung auf das Objekt ist, was das Objekt in Beziehung auf das Ich ist.[p. 69]

Zoals de enneade toont, beschouw ik die betrekkelijkheid verder gedifferentieerd. Een subject, Feuerbachs "ik," heeft een gedragsaandeel dat naar de aard van samenloop situationeel verbijzonderd is. Aan dat idee lijkt mij allang niets oorspronkelijks meer. Maar wat ik elders tot dusver nog niet ontdekt heb, is à la enneade een alweer omvattender schema van – verloop volgens – corresponderende structuren.

Hoe dan ook beseft Feuerbach de moeilijkheid om zulke betrokkenheid als wisselwerking erkend te krijgen. Want het "ik," maw een subject, is geneigd zichzelf als enige actor in de betrekking met een object op te vatten (mijn versie: als verkerend in een situatie). Ofwel,

es [macht] sein Passivum zu einem Aktivum [...].[pp. 69-70]

Feuerbach doorbreekt de strikt subjectieve zelfgenoegzaamheid:

Wer jedoch das Ich selbst zum Objekt der Kritik macht, erkennt, daß das freiwillige Setzen des Objekts von seiten des Ich aus in Wahrheit nichts anderes ausdrückt als das unfreiwillige Gesetzsein des Ich von seiten des Objekts.[p. 70] Das Passivum des Ich ist das Aktivum des Objekts.[p. 72]

Een subject heeft echter wel degelijk aandeel, actief, in wat het als een situatie ervaart. Zijn gedrag is principieel gemotiveerd, en dat omvat gedrag voor waarneming en ... gedragsbepaling. Kenmerkend voor cognitief vermogen is (af)wisseling van motief. Ofwel,

[e]s ist richtig, daß nichts an und in das Ich kommen kann, wofür sich nicht im Ich selbst ein Grund, wenigstens eine Empfindlichkeit auffinden läßt; daß, insofern jede Bestimmung von außen zuletzt zugleich eine Selbstbestimmung, der Gegenstand selbst nichts anderes ist als das gegenständliche Ich.[p. 70] Der Wille ist nicht denkbar ohne etwas, das wider den Willen strebt[. p. 74]

Het enneadische schema is expliciet(er) bemeten op reële gedragingendynamiek; ik (!) vervang aanduidingen zoals "gegenständliche Ich" (lees: voorwerpelijk ik) overal door situationeel subject. Dat maakt voor mij ook verdere opmerkingen die Feuerbach maakt herkenbaar als baanbrekend. Inderdaad, over dialectiek gesproken,

ebenso wie das Ich im Gegenstande, ebenso setzt und bewährt sich der Gegenstand im Ich. Die Realität des Ich im Gegenstande ist zugleich die Realität des Gegenstandes im Ich.[p. 70]

Dat werkt zich in gedrag uit. Met zoveel woorden lijkt Feuerbach ook – motieven voor – gedrag er bij nader inzien bij te betrekken, want hij stelt dat

es im höchsten Grade einseitig und parteisch [ist], wenn man abgesondert von den Gegenständen alle Bestimmungen des Ich als bloße Selbstbestimmungen desselben betrachten und darstellen will; überdies auch völlig unausführbar. Das eigene Vermögen des Ich nämlich reicht keineswegs aus, um alle seine Bedürfnisse zu bestreiten[. p. 72]

Het is zulke wederzijdse afhankelijkheid,

die uns [...] an die Unzertrennlichkeit des Subjekts und Objekts erinnert.[p. 73]

Tja,

[w]as bleibt denn überhaupt übrig, wenn ich vom Gegenstand oder Inhalt der Empfindungen und Tätigkeiten des Ich abstrahiere?[p. 73]

Klopt, helemaal niets. Ik heb het daarbij echter niet kunnen laten zitten. Ja, een ob- resp. subject kent/heeft slechts situationele gedragingen, dwz onderling verschillend al naar gelang de situatie van samenloop. Maar wat zijn situationeel verschillende gedragingen aldus gemeen hebben is hetzelfde ... ob-/subject. Als noemer komt echter geen extra situationele gedraging in aanmerking; dat zou leiden tot oneindige regressie. Ik heb als voorwaarde voor stelselmatig logisch verband de knoop doorgehakt met de veronderstelling van de nul-identiteit van een ob-/subject. Overigens heeft Feuerbach het reeds in die richting gezocht. Hij beseft dat een tegenspraak aan de orde is, waarmee meteen met een veronderstelling moet zijn afgerekend, ofwel de

Bedingung, daß man im Ich selbst ein **Nicht-Ich**, überhaupt Unterschiede, Gegensätze aufdeckt und nachweist; denn mit der einfältigen, monotonen Litanei des ewigen Ich = Ich ist schlechterdings nichts anzufangen.[p. 73]

Nul-identiteit biedt een formeel samenhangbegrip voor ob-/subjectief-situationele variëteit.

78.80

Ik neem aan dat de dooddoener “Heeft Architectuur ernaar gekeken” op z’n minst inhoudt dat er zoiets als een afdeling met die naam is. Zullen wij dan maar eens naar de taakomschrijving oid van die afdeling kijken?

Waar iedereen zich in een ondoordringbaar woud van governance verschuilt, is zo’n document er stellig. Kan je eraan komen? Ik kan mij niet voorstellen dat er in staat, dat de afdelingsmedewerkers klakkeloos moeten dwarsbomen. Want dat is terreur.

78.81

Er zijn dus o.a. technologieën die functioneren volgens digitale schakelingen. Wat daarmee mogelijk is, verandert principieel echter niet. Een enkel computerprogrammaatje levert nog steeds een optelling, een sortering e.d. Wat er sinds de vroegste computer wel is veranderd, valt vrijwel volledig te begrijpen als vermeervoudiging. Ik ga er hier nog even op door.

Aan de ene kant is de beperking van één gebruiker, aan de andere kant de beperking van één programma verdwenen. Dat werkt met aanvullend (!) zoiets als een voorziening voor meervoudsontleding, dwz om een willekeurig iemand desalniettemin eenduidig gebruik te kunnen laten maken van een willekeurige programmatuur- en informatieconfiguratie. Tot zo’n voorziening behoren allemaal wat het schema in figuur 5 in **aantekening 78.74** vermeldt als identity provider,

hoedanighedenwijzer en taakmiddelenwijzer (aldaar noemer: autorisatie). Uitgaande van willekeurige personen op de schaal van maatschappelijk informatieverkeer is met haar/zijn zgn persoonsidentiteit meervoud aan de ene kant nog onvoldoende ontleed. Daarom is er aan die kant verder (!) aanvullend verbijzondering nodig volgens situationele hoedanigheden.

En wat iemand gebruikt, is doorgaans allang niet meer een enkel programma. Aan de andere kant zijn zowel modules als informatieverzamelingen (lees ook: registers) beschikbaar voor inzet volgens wisselende configuraties (en aldus modulair werkt bedoelde extra voorziening op haar beurt eveneens).

Terwijl het iemand als hulpmiddel voor een bepaalde taak feitelijk nog steeds gaat om dat ene, zeg nu maar, oorspronkelijke programmaatje, is met de voorziening voor meervoudsontleding allang verreweg de meeste digitalisering gemoeid. Die kost nog eens veel extra moeite, omdat met de mogelijkheden door vermeervoudiging ook dienovereenkomstige risico's gepaard gaan. Vooral wat betrekking tot verwerking van informatie betreft moeten beperkingen – kunnen – gelden (authenticatie van identiteitstelling resp. autorisatie), waarop/-van dan weer toezicht en handhaving mogelijk moeten zijn (controlesporen mbt beveiliging en integriteit). Beheer van de voorziening voor meervoudsontleding is van strategisch belang.

Gelet op de reële schaal, nota bene internationaal, van digitale facilitering van informatiebeheer acht ik daarvoor een federatieve opzet realistisch. Voor Nederland stel ik mij voor om daarin 'in de buurt van' DigiD te voorzien. Zolang het echter zover nog niet is, kan een aspectverantwoordelijke overheidsinstelling die voorziening treffen volgens stelselmatige opzet; voor nadere uitleg van "zoiets als aspectverantwoordelijkheid," zie § 2.d in het rapport **Stelselmatig op orde, data governance by design** (publieksversie: [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#)).

Wat een overheidsinstelling hoe dan ook niet moet doen, is informatieverwerking met één of ander programmatuurpakket de deur uit doen om vervolgens pas te merken dat zij in het algemeen óók voor de voorziening voor meervoudsontleding vergaand vast zit aan die ene leverancier in kwestie. Daarbij is het overigens de vraag of zo'n leverancier dat thans begrijpt. Daarmee bevestig ik echter slechts de noodzaak van deugdelijke strategie om als overheidsinstelling bijdragen te 'leveren' aan infrastructuur voor informatieverkeer. Ik vind ons rapport/artikel daarvoor het tot dusver veruit duidelijkste verhaal.

78.82

Mee eens, terwijl het al heel mooi is dat [hij] het rapport heeft gelezen, ja, is het nog mooier dat hij dat wil herlezen. Dat moet op z'n minst toch tot discussie leiden, eindelijk.

Indien, zoals hij je naar verluidt ook heeft laten weten, hij ons gesprek inderdaad moet uitstellen, zou je hem wellicht erop kunnen wijzen dat wij graag vragen die hij al over het rapport heeft alvast beantwoorden. Dan brengen we zo'n discussie reeds op gang ...

Zelf heb ik die tekst zojuist voor de zoveelste keer gelezen. Er zit véél in.

78.83

Als voorwaarde voor open bereik geldt een recursief formalisme. Een formalisme vestigt uitkomst(en) als relatie(s) tussen variabelen. Als voorwaarde voor recursiviteit de mogelijkheid om een uitkomst op zijn beurt als variabele te benutten, enzovoort.

Met telkens twee variabelen en één uitkomst biedt [Metapatroon](#) het eenvoudigst denkbare recursieve formalisme.

Januari – februari 2021, www-editie 2021 © Pieter Wisse